

Advies

Alle stekkers uit energiearmoede

Brussel, 23 mei 2016

Adviesvraag: Conceptnota Energiearmoedeprogramma
Adviesvrager: Annemie Turtelboom - Vlaams minister van Begroting, Financiën en Energie
Ontvangst adviesvraag: 10 maart 2016
Adviestermijn: 30 dagen
Decretale opdracht: SERV-decreet 7 mei 2004 art. 20 (SAR-functie)
Goedkeuring raad: 23 mei 2016

Contactpersoon: Annemie Bollen - abollen@serv.be

De heer Bart Tommelein
Viceminister-president en Vlaams Minister van Begroting, Financiën en Energie
Kreupelenstraat 2
B-1000 BRUSSEL

Contactpersoon

Annemie Bollen
abollen@serv.be

ons kenmerk

SERV_20160523_Energiearmoedeactieplan_ADV

Brussel

23 mei 2016

Energiearmoedeplan

Mijnheer de minister

Hierbij vindt u het advies van de SERV over de conceptnota Energiearmoedeprogramma. Dit advies ondersteunt de plannen van de Vlaamse regering om energiearmoede ook meer aan de bron aan te pakken. Dat vergt wel een verruimde strategie met inbreng van de hele Vlaamse regering. Energiearmoede mag geen zaak blijven van de energieminister alleen.

Concreet suggereert de SERV vier bijkomende acties. Ten eerste zijn extra investeringen in sociale woningen cruciaal om de woonarmoede en dus ook energiearmoede aan te pakken, om het energieverbruik te verminderen én om economische multiplicatoreffecten en lokale werkgelegenheid te genereren. Ten tweede vraagt de SERV een rondgang met plaatsbezoeken die bij kwetsbare gezinnen gegarandeerd 250 euro per gezin per jaar besparen. Ten derde is een brede switchcampagne nodig om consumenten aan te zetten om bewuster te kiezen en zo te besparen op hun energie-, telecom- én verzekeringsfactuur. Tot slot moet een bundel experimenten het energiearmoedebeleid versterken en onderbouwen.

Wij zijn steeds bereid tot verdere toelichting van dit advies indien gewenst.

Hoogachtend

Pieter Kerremans
administrateur-generaal

Karel Van Eetvelt
Voorzitter

Kopie: Minister Liesbeth Homans

Inhoud

Inhoud	4
Krachtlijnen	5
Inleiding	11
Advies	13
1 Verruimde strategie voor het energiearmoedebeleid	13
1.1 Energiearmoedeprogramma zet terecht in op preventie	13
1.2 Pak het veelzijdige armoedeprobleem aan	16
1.3 Grijp alle oorzaken van energiearmoede aan.....	19
1.4 Verhoog het ambitieniveau	24
1.5 Bekijk een uitbreiding van de doelgroepen	29
1.6 Verhoog de uptake	30
1.7 Zorg voor efficiëntie en opvolging	33
2 Vier verrijkende acties	34
2.1 Rondgang met bezoeken die 250€/j besparen.....	34
2.2 Extra investeringen in sociale woningen	38
2.3 Switchcampagne voor energie, telecom en verzekering	41
2.4 Een bundel experimenten	45
Bibliografie	50
Lijst met figuren en tabellen	51
Bijlage A: Energiearmoede en armoede	53
Bijlage B: Energieprijzen en energiekosten	65
Bijlage C: Energieverbruik en determinanten	74
Bijlage D: Energiearmoedebeleid	80

Krachtlijnen

Zonder extra ambitie in het woonbeleid blijft het Vlaams energiearmoedeprogramma een druppel op een hete plaat. Meer investeringen in sociale woningen zijn nodig om de sociale woonbehoefte te dekken, de druk op de private huurmarkt te verminderen en de energieprestaties van de sociale woningen op te krikken. Daarnaast moeten kwetsbare gezinnen een besparingsgarantie van 250 €/jaar krijgen als ze deelnemen aan een traject dat op maat zoekt naar energiebesparende maatregelen, goedkope leveranciers en eventueel een meer gepaste woning. Een rondgang in Vlaanderen zou zo ruim 50.000 gezinnen per jaar moeten kunnen overtuigen. Alleen door armoede integraal, op maat en ‘te velde’ aan te pakken, krijgen we alle stekkers uit energiearmoede én creëren we positieve effecten voor het klimaat, de economie en de werkgelegenheid.

Vlaams energiearmoedeprogramma zet terecht in op energiebesparing

De Vlaamse regering zet met de “conceptnota ‘energiearmoedeprogramma’” terecht nieuwe bakens uit in de strijd tegen energiearmoede. De conceptnota wil onder andere meer energie besparen bij kwetsbare groepen om zo energiearmoede bij de bron aan te pakken én tegelijkertijd klimaatverandering aan te pakken. Er komen bijvoorbeeld, naast de sociale dakisolatieprojecten voor wie isoleert en verhuurt aan kwetsbare groepen, gelijkaardige projecten voor spouwmuurisolatie en hoogrendementsbeglazing. Een sterkere preventieve aanpak is volgens de SERV hard nodig naast de bestaande procedures die betalingsproblemen wel curatief regelen, maar geen euro voordeel toekennen en naast de prijsmaatregelen die wel voordelen toekennen maar geen structurele oplossing inhouden.

De SERV vraagt vooral om energiearmoede niet geïsoleerd aan te pakken en aan alle oorzaken aandacht te geven, het ambitieniveau op te krikken, de doelgroepen beter te bereiken en het energiearmoedebeleid te versterken door goede data, experimenten, onderzoek en overleg.

Laat het geen zaak zijn van de energieminister alleen

Energiearmoede is een schrijnend symptoom van armoede, dat veel aandacht krijgt. Maar een enge focus op energiearmoede is geen goede zaak. Het maakt de aanpak van energiearmoede minder effectief en minder efficiënt.

Een *geïntegreerde aanpak* van alle vormen van armoede is nodig. Afzonderlijke en versnipperde maatregelen zorgen voor complexiteit en dan worden de doelgroepen juist minder goed bereikt.

Door een enge focus op energiearmoede blijven ook andere belangrijke vormen van armoede onderbelicht, terwijl die niet voldoende in goede zin evolueren zoals woonarmoede, vervoersarmoede, communicatie-armoede, verzekeringsarmoede en onderwijsarmoede. Wie energiearmoede aan de bron wil aanpakken, moet trouwens ook de generieke armoede- en de woonproblemen wegnemen. Vooral woonarmoede verdient meer aandacht, want daar moet de beleidsambitie omhoog. Energiearmoede moet weliswaar ingebed zijn in de globale visie in het energiebeleid, maar mag dus geen zaak zijn van de energieminister alleen.

Overigens, wat energiearmoede typisch maakt, evolueert in gunstige zin. In tegenstelling tot de perceptie die vandaag heerst, *dàlen de totale energieprijzen*, zelfs fors. De recente sterke stijgingen van de elektriciteitsfactuur o.a. als gevolg van de doorrekening van certificatenkosten werden voor een gemiddeld gezin meer dan gecompenseerd door de sterk dalende prijzen voor gas, stookolie, diesel en benzine. Nu zijn de totale gemiddelde energiekosten van een gemiddeld gezin lager dan een jaar geleden en zelfs 400 à 500 € per jaar lager dan drie jaar geleden. Voor bepaalde individuele gezinnen, bv. wie elektrisch verwarmt en weinig auto rijdt, kan de situatie wel anders zijn.

Trek alle stekkers uit energiearmoede

De verschillende oorzaken van energiearmoede moeten tegelijkertijd uitgeschakeld worden en daarbij verdienen enkele vaak onderbelichte “stekkers” meer aandacht. Zo hangt het *verbruik* van een woning niet alleen af van de energie-efficiëntie van de woning maar ook van de grootte en de eventuele onderbezetting ervan. Dit is een belangrijk aandachtspunt omdat de woningen in België tot de grootste en meest onderbezette woningen in Europa behoren. Ook het energiegedrag (gebruik verwarming, bad, douche, ...) van de bewoners en de energiezuinigheid van de apparaten en toestellen zijn zeer bepalend voor het verbruik, maar blijven grotendeels buiten beeld in het huidige beleid. De *prijzen* hangen mee af van de keuzes van de overheid inzake de financiering van het energiebeleid, maar meer aandacht is ook nodig voor twee andere bepalende factoren met name de door de consument gecontracteerde prijzen en de gebruikte energiebron of -drager, waarbij elektrische verwarming tot 6 keer duurder per kWh is dan andere bronnen. Tot slot worden de mogelijkheden om de energiefactuur te betalen ook beïnvloed door *andere grote of stijgende gezinsuitgaven* zoals die voor wonen, vervoer, telecom en verzekeringen, die eveneens meer aandacht verdienen.

Zorg voor meer bereik en maatwerk en verschuif middelen

Vlaanderen heeft een uitgebreid instrumentarium tegen armoede en energiearmoede. We scoren op de meeste indicatoren ook goed in vergelijking met de rest van België en Europa. Toch moet het ambitieniveau nog omhoog. De verschaftte voordelen aan kwetsbare groepen zijn beperkt en bereiken te weinig mensen in verhouding tot de behoeftigen. Meerdere steunmaatregelen worden weinig of niet opgenomen of eerder door doelgroepen die het minder nodig hebben. De federale sociale tarieven bijvoorbeeld worden door ongeveer 10% van de Vlaamse rechthebbenden niet opgenomen. Van de Vlaamse REG-premies gaat naar schatting nu slechts 2 à 3% naar beschermde afnemers, terwijl zij ongeveer 10% van de afnemers uitmaken en gemiddeld de slechtste woningen hebben. Ook bij de specifieke REG-maatregelen voor private huurders is de uptake beperkt. Via het Vlaamse sociale energiebeleid gaat er in totaal nog geen 20 mio € naar energiebesparing bij kwetsbare gezinnen, de investeringen in sociale woningen niet meegeteld. Ook in het woonbeleid kennen sommige maatregelen een laag bereik en gelden er Mattheuseffecten, met de hoogste inkomensgroepen die meer tegemoetkomingen uitgekeerd krijgen dan lagere inkomensgroepen.

De verschillende maatregelen hanteren ook soms andere afbakeningen van doelgroepen en evaluatie en afstemming van deze afbakeningen dringen zich op. Zo zijn de afbakeningen van kwetsbare groepen in het woonbeleid o.a. gebaseerd op het inkomen, terwijl dat niet zo is in het energiebeleid. Het energiebeleid reserveert verhoogde steun voor beschermde klanten, maar niet alle beschermde klanten zijn kwetsbaar. Omgekeerd zijn ook niet alle kwetsbare groepen beschermd. De geplande evaluatie van de afbakeningen in het kader van het VAPA moet dan ook versneld worden.

Om kwetsbare groepen meer te kunnen bereiken, moeten sommige REG-premies voor kwetsbare groepen verhogen, zeker bij hoogrendementsbeglazing of moeten voor kwetsbare groepen extra premies voorzien worden, bv. voor randinvesteringen zoals de plaatsing van een onderdak, de vervanging van kachels of elektrische verwarming, de zolderopruiming, de afwerking bij buitenmuurisolatie of de sloop. Naast de bestaande ex-post-premies – die steun geven na de investering - zijn er ook instrumenten nodig om REG-investeringen bij kwetsbare groepen te prefinancieren. Dat kan door een ex-ante-premie of door een 'korting-op-factuur'-mechanisme. Deze suggesties laten toe de REG-premies meer te richten op de kwetsbare groepen.

Ook meer *maatwerk* en een bottomupaanpak moeten de uptake van maatregelen verhogen. Er moet ingezet worden op ontzorging, met een wervende aanpak die de beoogde doelgroepen aanspreekt en die eenvoudig en laagdrempelig is.

De extra middelen voor zo'n hoger ambitieniveau worden best *niet via de elektriciteitsfactuur* gefinancierd, maar via een *verschuiving* van middelen. Onderzoek is nodig naar enkele mogelijke pistes zoals een doelgerichte en toekomstgerichte inzet van de woonbonus, gebruik van algemene middelen, aanwending van de middelen uit het klimaatfonds die voorzien zijn voor interne broeikasgasemissiereductiemaatregelen, ombouw van de belastingvermindering voor energiebesparende maatregelen, gerichte inzet van registratierechten, integratie van de renovatiepremie en de REG-premies en ev. andere woongerelateerde premies en de korting op de onroerende voorheffing.

Tot slot is er ook aandacht nodig voor de systeemkosten van de sociale openbare dienstverplichtingen. Volgens ruwe schattingen belopen die systeemkosten 28 mio € per jaar, zonder dat ze kwetsbare groepen een euro tegemoetkoming verschaffen.

Organiseer een rondgang met bezoeken die 250€/j besparen

De SERV vraagt om een *rondgang* te organiseren die kwetsbare gezinnen 250 €/jaar besparing garandeert via een vermindering van de (energie)kosten. Na de plaatsbezoeken helpen *loketten* om die besparing te realiseren. Zo'n aanpak is aantrekkelijk voor de doelgroep want stelt een concreet voordeel in het vooruitzicht, biedt een integrale dienstverlening, maatwerk en ontzorging en is toegankelijk en discreet. De bezoeken en lokale loketten kunnen gebeuren via het netwerk van bestaande instanties (zoals gemeenten, OCMW's, lokale entiteiten, sociale verhuurkantoren, woonloketten, ...).

Concreet omvat de dienstverlening die de SERV voorstelt, 6 grote 'checks': Is de woning gepast: niet te groot, te duur of te energieverslindend? Zijn er energie-investeringen nodig (bv. isolatiewerken, omschakeling naar centrale verwarming, ombouw van elektrische verwarming, plaatsing van zonnepanelen, ...)? Zijn er energiebesparende maatregelen mogelijk (radiatorfolie, spaarlampen, spaardouchekoppen, tochtstrips, vervanging van toestellen, leidingisolatie, ontdooiing van diepvriezer, reiniging van koelkastroosters, ...) of ketelonderhoud en -afstelling? Is het gedrag energiezuinig en kostenbewust (bv. sluipverbruik, bad- en douchegegedrag, gebruik van wasmachine, stookgedrag, verplaatsings- en rijgedrag, ...)? Geniet men optimaal van de sociale voordelen? Is er nog een slapend (energie)contract? Het is zo goed als zeker dat deze checks bij vrijwel alle gezinnen een besparing zullen opleveren van 250 €/jaar. Alleen als dat technisch niet lukt, ontvangt het gezin een éénmalige tegemoetkoming tijdens het eerste jaar (als dank voor de screening, als gegarandeerde besparing).

Deze actie bouwt verder op de bestaande energiescans maar beoogt een breder opzet, een ruimere dienstverlening, een attractiever kader en een sterkere opvolging die tot werkelijke energie- en kostenbesparingen op het terrein leidt. De doelgroep wordt beperkt tot de kwetsbare doelgroepen die ofwel zelf een bezoek kunnen vragen ofwel passief naar het traject begeleid worden. Om alle gezinnen in energiearmoede op vijf jaar te bereiken, zullen ongeveer 50.000 bezoeken per jaar nodig zijn, een verdubbeling van het huidige aantal energiescans. Deze rondgang zou leiden tot een verhoogde uptake van de specifieke bestaande maatregelen voor eigenaars (REG-premies, energieleningen, ...) én private huurders (sociale dakisolatieprojecten, tussenkomsten sociale verhuurkantoren, REG-premies, ...).

Investeer in sociale woningen

Investerings in nieuwe sociale woningen en in de renovatie van de bestaande sociale woningen verminderen de woonlasten van kwetsbare groepen en de druk op de krappe private huurmarkt en kunnen zo energiearmoede helpen aanpakken. Deze investeringen zullen ook positieve effecten hebben voor het klimaat en zijn goed in tijden van economische stagnatie omwille van positieve economische multiplicatoreffecten en lokale werkgelegenheidseffecten. Bovendien maakt de lage rente investeringen gemakkelijker.

Volgens de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen zijn er ongeveer 100.000 nieuwe sociale woningen nodig. Om die behoefte te lenigen zouden de investeringen van Vlaamse middelen in nieuwe sociale woningen moeten verviervoudigen tot vertwaalfvoudigen afhankelijk van hoe snel men de woonbehoefte wil wegwerken (10 of 5 jaar) en afhankelijk van de extra noden bv. als gevolg van de vluchtelingen crisis. Nu investeert de Vlaamse overheid 410 mio € per jaar in nieuwe sociale woningen. Ook de renovatie van sociale woningen vraagt extra aandacht. 50.000 sociale huurwoningen zouden zelfs niet voldoen aan zeer basale vereisten van het energierenovatieprogramma en hebben nog enkel glas, geen dakisolatie of geen hoogrendementsketel.

Doe een brede switchcampagne voor energie, telecom en verzekering

De SERV adviseert een brede campagne die Vlamingen ertoe aanzet om kosten te besparen door beter te kiezen tussen energieproducten, telecomformules én verzekeringspolissen. De voordelen van het switchen voor energieproducten nemen de jongste jaren nog toe. Op dit moment kan de huishoudelijke energiefactuur gemiddeld met 290 € per jaar zakken door van energieleverancier of –product te veranderen. Voor bepaalde klanten is zelfs een veel grotere besparing tot 700 € per jaar mogelijk of misschien nog meer door slapende contracten te activeren. Helaas switchen gezinnen die het meeste baat hebben bij een overstap het minst. Ook aan telecom en verzekeringen geven lage inkomensgroepen in verhouding tot hun budget gemiddeld meer uit dan andere gezinnen. De situatie in die sectoren is dan ook vergelijkbaar met die in de energiesector met keuzechaos door ondoorzichtige concurrerende tarieven, producten en diensten. Een generieke campagne moet deze problematiek meer onder de aandacht brengen. Switchen moet ook eenvoudiger worden bv. door een switchapp of door collectieve switches, bv. via huisvestingsmaatschappijen of OCMW's.

Start een bundel experimenten

Experimenten met *een aanpak op maat* moeten proberen om beter in te spelen op de specifieke behoeften van bepaalde (sub)doelgroepen zoals (private) huurders (bv. bereik van de verhuurder), ouderen (bv. nood aan opruimservice), allochtonen (bv. nood aan vertaalde informatie), alleenstaanden, plattelandsbewoners (bv. afstand tot diensten), eenmanszaken, ...

Daarnaast kunnen experimenten ook duidelijk maken welke *overtuigingsstrategieën* in Vlaanderen het best werken: bv. een “Koel de kosten”-bus of –app, de opleiding van ‘energiemeesters’ (naar analogie met de ‘compostmeesters’ die gratis opleiding genoten en vrijwillig toelichtingen en advies geven), een geïntegreerde wijkaanpak, transitiewoningen, een korting op factuurregeling, ...

Daarnaast suggereert de SERV een *overleg- en onderzoeksagenda* om enkele fundamentele discussies en vraagstukken in het energie-, woon- en armoedebeleid te onderbouwen en uit te klaren (zie tabel). Energiearmoede en vooral de link met woonarmoede moet beter gemonitord worden, evenals de evolutie van de energieprijzen en energiefacturen. Ook moeten de bestaande instrumenten opgevolgd en geëvalueerd worden, hun uptake en perceptie door kwetsbare groepen en de kwaliteit van de dienstverlening. Daarbij is bijzondere aandacht nodig voor de sociale openbare dienstverplichtingen, hun kostenefficiëntie en hun eventueel stigmatiserend karakter. *Kruising van databanken* kan informatie opleveren om het energiearmoedebeleid te verbeteren.

Tot slot lijkt het zinvol om in het kader van het aangekondigde *energiepacttraject een werkgroep* op te starten rond energiearmoede. Zo’n werkgroep van deskundigen, stakeholders, lokale besturen en Vlaamse overheid kan extra inspiratie en informatie aanleveren voor de verrijking van de experimentenbundel en bijgevolg het energiearmoedebeleid.

Enkele fundamentele vragen voor verder onderzoek en discussie

ARMOEDE

- Scandinavisch model vs curatief model:** Welke aanpak in het (energie)armoedebeleid werkt het beste voor Vlaanderen? Het Scandinavische model met een sterk sociaal beleid met sociale uitkeringen en kwalitatief hoogstaande sociale woningen, maar zonder tussenkomst op de energieprijzen? Of eerder het huidige Vlaamse eerder ‘curatieve’ model dat naast een generiek armoedebeleid met uitkeringen ook voorziet in een sectoraal armoedebeleid (of iets daar tussen)? Wat is de meest effectieve en efficiënte aanpak? Wat met de systeemkosten, de werkloosheidsval, de regionale verschillen, de ervaringen van de kwetsbare groepen zelf, ... ?
- Doelgroepafbakening:** Reeds hierboven vroeg de SERV om het onderzoek naar geharmoniseerde afbakening voor kwetsbare groepen te versnellen. Belangrijk is wel om drempel effecten en lock-in effecten te vermijden.
- Optimale schuldbeheersing en –opvolging:** Hoe verhouden schulden op de energiefactuur zich tot andere schulden? Welke schulden worden eerst betaald?

WONEN

- Bottomup visie op woningen:** Welke woningen gaan we isoleren en renoveren en welke bouwen we beter opnieuw? Hoe gaan we het aanbod sociale woningen versterken en de druk op de private huurmarkt verminderen?
- Impact EPB op woningmarkten:** Wat is de impact van het EPB-beleid op de woningmarkten en de woningprijzen, vooral in de kwetsbare segmenten?
- Bijkomende vereisten voor huurwoningen:** Bijkomende vereisten kunnen de kwaliteit van de (private) huurwoningen opkrikken, maar kunnen ook de huurprijs verhogen en/of het minder interessant maken om woningen te verhuren (met ev. een lager aanbod en een nog krappere huurmarkt tot gevolg). Hoe wordt hiermee best omgegaan?

ENERGIE

- **Energiemarktmodel:** Wat is de zin en onzin van liberalisering voor huishoudelijke verbruikers, en kunnen alternatieve mechanismen (bv. single buyer modellen) zinvol (of een zinvolle aanvulling) zijn?
- **Financiering van het energiebeleid:** Welke kosten moeten via welke weg gefinancierd worden (via de energietarieven, dan wel via de begroting of via een andere weg)?
- **Elektrische verwarming.** Is elektrische verwarming wenselijk in de energietransitie als (stuurbare) opslag van elektrische energie of worden deze installaties best omgebouwd? Ook is meer informatie nodig over wie in Vlaanderen precies elektrisch verwarmt en wat het profiel is van deze verbruikers (inkomen, verbruiken, doeleinden van verbruik (verwarming, zwembad, sauna, ...), grootte van de woning, ...). Hoe kunnen de energiekosten van wie elektrisch verwarmt, best onder controle gehouden worden: prioritaire REG-projecten, plaatsing van zonnepanelen, omschakeling naar andere energiebron, microWKK, slimme meter met differentiële tarifiering, ...?

Inleiding

Er gebeurt in Vlaanderen al veel in de strijd **tegen energiearmoede**. Energiearmoede is in Vlaanderen beperkt ten opzichte van de situatie in de andere gewesten en in de andere landen van Europa. Het Vlaams systeem van openbare dienstverplichtingen voor leveranciers en netbeheerders behoort tot de meest vooruitstrevende in Europa. Er gelden extra en verhoogde REG-premies voor kwetsbare doelgroepen. Er zijn de sociale dakisolatieprojecten, energiescans en energiesnoeiers, ... Het woonbeleid voorziet ook bijzondere subsidiemechanismen voor kwetsbare groepen om het wooncomfort en de energieprestaties van de woningen te verbeteren en om de woonlasten aldus te verlagen.

Maar ondanks de reeds geleverde inspanningen, ook op federaal en lokaal niveau, staat de strijd tegen energiearmoede in Vlaanderen nog voor belangrijke **uitdagingen**. Het energiearmoedeprobleem laat zich niet zo makkelijk vatten. De vele maatregelen bereiken de bedoelde doelgroep slechts moeizaam. De rechthebbenden nemen de voorziene voordelen maar in beperkte mate op. Zij maken nauwelijks gebruik van de verhoogde premies en zij gaan nauwelijks in op de sociale dakisolatieprojecten en scans. Ook blijkt het bijzonder moeilijk om de stand van zaken inzake energiearmoede goed te vatten: indicatoren inzake energiearmoede en mogelijke aandrijvende factoren tonen uiteenlopende evoluties. Er is een veelheid aan acties, die weinig gecoördineerd verlopen en waarvan de effectiviteit en efficiëntie niet systematisch wordt opgevolgd.

Via een **conceptnota energiearmoedeactieplan** die de Vlaamse regering op 4 maart 2016 goedkeurde, plant de Vlaamse regering een update van het energiearmoedebeleid. Dit actieplan bestaat grotendeels uit twee pijlers: enerzijds een aanpassing van de sociale openbardienstverplichtingen en anderzijds de verdere uitbouw van een preventieve aanpak die het energieverbruik en de energiekosten van kwetsbare groepen actief vermindert (cf. regeerakkoord).

Met dit **advies** wil de SERV enkele bijkomende suggesties doen om bij kwetsbare groepen nog meer kosten te vermijden door de focus van het energiearmoedebeleid te verbreden en door het bereik ervan uit te breiden. De suggesties zijn er vooral op gericht om de 'uptake' van het bestaand instrumentarium door kwetsbare doelgroepen te verhogen via een integrale maatwerkaanpak. De nota focust daarbij op de versterking van de preventieve aanpak van energiearmoede. Daarnaast blijft eveneens de curatieve aanpak in ieder geval uiterst belangrijk en zijn er ook inzake de sociale openbare dienstverplichtingen nog verbetermogelijkheden (bv. bij de afbakening van de doelgroep). De SERV neemt zich voor om die te bespreken als concrete voorstellen over de aanpassing van de sociale openbare dienstverplichtingen op tafel liggen.

Concreet stelt dit advies vier bijkomende acties voor voor een versterkte alliantie in de strijd tegen energiearmoede. Die acties borduren verder op een aantal **trendverschuivingen** die zich in Vlaanderen in de strijd tegen energiearmoede aftekenen. De huidige curatieve aanpak van energiearmoede die vooral wanbetaling en afsluiting regelt, wordt aangevuld met een sterkere preventieve aanpak die effectief de energiefactuur van de betrokken doelgroep wil verlagen door het energieverbruik te verminderen. De top-down-aanpak met algemene steunregelingen in het energiebesparingsbeleid ruimt meer plaats voor bottom-upaanpakken die kwetsbare huishoudens gedifferentieerd en met maatwerk begeleiden. De klemtoon op

energiearmoede verbreedt naar het bredere armoedebeleid, met een veelheid aan betrokken beleidsdomeinen en –niveaus, organisaties en intermediairen.

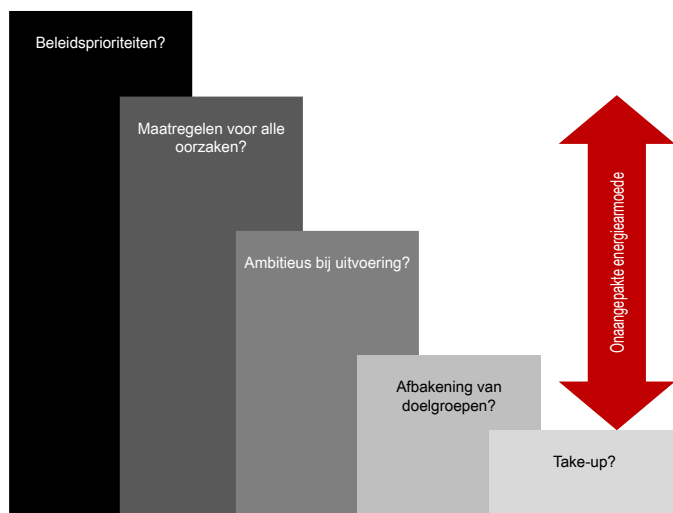
Advies

1 Verruimde strategie voor het energiearmoedebeleid

In dit deel zet de SERV zijn ruimere strategie uiteen voor de veldtocht tegen energiearmoede.

- Vooreerst vindt de SERV het een goede zaak dat het energiearmoedeprogramma meer inzet op een preventieve aanpak van energiearmoede, ook in uitvoering van het regeerakkoord (1.1).
- Wel vraagt de SERV in deel 1.2 om de beleidsaandacht voor energiearmoede te verruimen en het veelzijdige armoedeprobleem geïntegreerd aan te pakken. Een te enge focus op energiearmoede binnen het armoedevraagstuk is wellicht niet effectief is, noch efficiënt.
- Naast een curatieve, symptomatische aanpak van energiearmoede moet een preventieve aanpak àlle oorzaken van energiearmoede aanpakken. Deel 1.3 somt nog een paar onderbelichte probleemhaarden op.
- Deel 1.4 geeft aan dat het ambitieniveau van de maatregelpakketten moet verhogen.
- Delen 1.5 en 1.6 doen suggesties om kwetsbare doelgroepen beter te bereiken, met name door de afbakening van de beoogde doelgroepen van het energiearmoedebeleid te herbekijken en door de uptake van maatregelen te verhogen.
- Deel 1.7 benadrukt het belang van goede experimenten, onderzoeken en data om het energiearmoedebeleid te kunnen versterken.

Figuur 1: Doeltreffende aanpak energiearmoede?

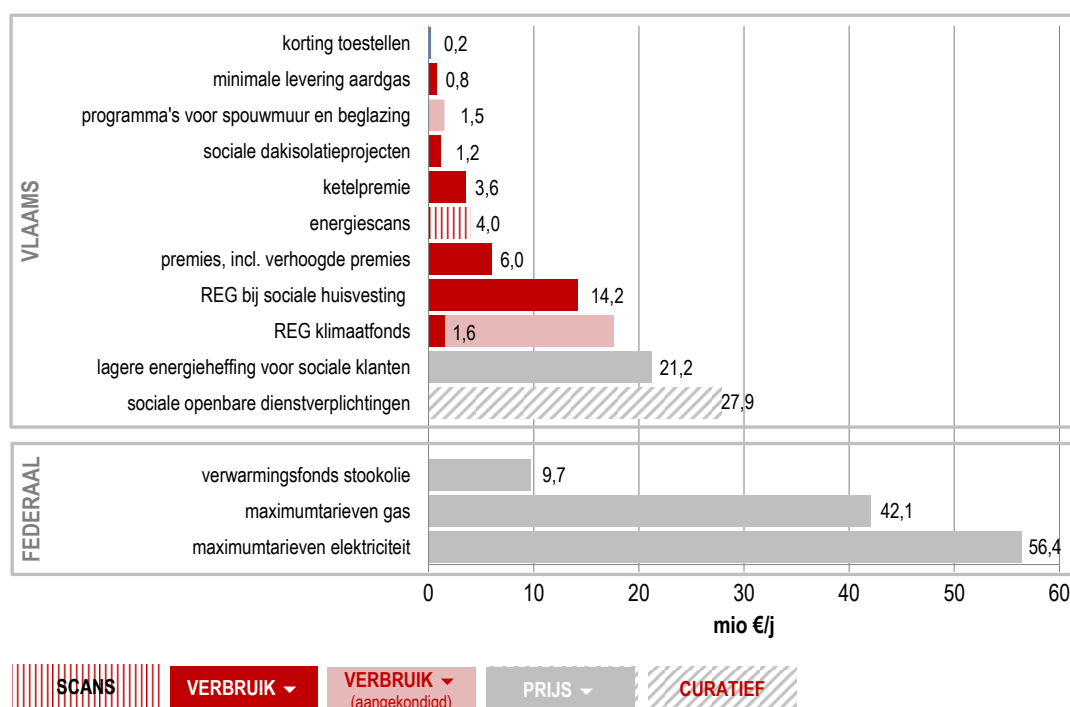

1.1 Energiearmoedeprogramma zet terecht in op preventie

Het Energiearmoedeprogramma van de Vlaamse regering dat vervat zit in de conceptnota van 4 maart 2016 zet volgens de SERV terecht nieuwe bakens uit. Het energiearmoedeprogramma plant naast een sterkere **curatieve** aanpak – die procedures vastlegt voor bij

betalingproblemen - heel wat maatregelen om energiearmoede **preventief** aan te pakken door de energiefactuur actief te verminderen door in te zetten op energiebesparende maatregelen (zie tabel in bijlage met overzicht van acties). Een van de belangrijkste acties terzake is de uitbreiding van de sociale dakisolatieprojecten met programma's voor spouwmuurisolatie en hoogrendementsbeglazing. Recent werd in het kader van de eerste klimaatop (april 2016) ook een engagement uitgesproken om de middelen voor REG in sociale woningbouw te verhogen (zie ook figuur). Zelfs met deze uitbreiding van de middelen voor energiebesparende investeringen, blijven deze middelen beperkt ten opzichte van de prijsvoordelen die federaal voorzien worden en de lagere energieheffing op Vlaams niveau en ten opzichte van de noden (cf. infra).

Figuur 2: Waarde Vlaamse en federale sociale energiemaatregelen voor kwetsbare groepen in Vlaanderen¹

De SERV ondersteunt een sterkere preventieve aanpak van energiearmoede. Meer nadruk op REG-investeringen bij kwetsbare doelgroepen kan energiearmoede helpen voorkomen. Financieel kwetsbare groepen hebben door hun profiel veel baat bij REG-investeringen die de energiekosten preventief en structureel verlagen. Ook de uitbreiding van de sociale dakisolatieprojecten naar programma's voor spouwmuurisolatie en beglazing bij private kwetsbare huurders is een goede zaak; private huurders, met veelal een lager inkomen en een

¹ Gedetailleerde cijfers en bronnen in bijlage.

hogere woonquote² ervaren meer problemen met het verwarmen van de woning en het betalen van de energiefactuur³.

Ook vanuit **klimaatperspectief** is de aanpak van het energieverbruik in de woningen voor kwetsbare groepen belangrijk gezien hun hoge benuttingsgraad, bv. bij langdurig werklozen, zieken en arbeidsongeschikten en bijgevolg hun aanzienlijk energiebesparingspotentieel.

Deze preventieve aanpak is hard nodig **naast de curatieve aanpak** via de sociale openbare dienstverplichtingen. Die sociale openbare dienstverplichtingen kennen nu geen euro financieel voordeel toe aan kwetsbare groepen. In tegendeel, in bepaalde gevallen zal de aangerekende energieprijzen bij levering door de netbeheerder zelfs hoger zijn. Bovendien kunnen bv. budgetmeters vermijden dat er energiekosten worden gemaakt, hetgeen misschien het aantal onbetaalde facturen (en de bijhorende statistieken) vermindert, maar daarom niet noodzakelijk de ervaren energiearmoede bij de betrokkenen (de zogenaamde subjectieve energiearmoede). Een preventieve aanpak kan de energiekosten wel helpen verminderen.

Ondanks de verbeteringen van de curatieve aanpak en de uitbreidingen van de preventieve energiearmoedeaanpak, blijven toch enkele aspecten in het energiearmoedeprogramma onderbelicht (cf. infra).

Figuur 3: Energiearmoedeprogramma zet samengevat in op curatieve én preventieve aanpak⁴

Curatieve aanpak, bv. door   • te werken aan de code van goede praktijk inzake betaalplannen voor leveranciers (actie 1)   • een regulering van incassobureaus te overwegen (actie 4)   • te reguleren dat de minimale levering gas voorzien wordt van november tot maart (los van verbod op afsluiting) (actie 7)   • de ononderbroken beschikbaarheid van de 10 ampère-functie in regelgeving op te nemen (actie 10)   • een verbod in te voeren om een autonome stroombegrenzer te plaatsen (zonder budgetmeter) (actie 11)   • optimalisaties van het schuldafbouwsysteem bij budgetmeters samen met DNB's en armoede-organisaties te onderzoeken (actie 12)   • DNB's aan OCMW's lijsten te laten bezorgen van wegens wanbetaling gedropte klanten, zodat vroeger actie mogelijk is (bv. energiesnoeiërs, wooninformatiepunten, woon-, water-, energieloketten) (actie 13)   • een éénmalige energiescan bij opzeg wegens wanbetaling te onderzoeken (actie 14)   • OCMW's en doelgroepen te sensibiliseren over de minimale levering van gas (actie 16)   • bij federaal niveau aan te dringen op een regulerend kader voor collectieve verwarming (en/of verrekening sociale maximumprijzen) (actie 17)
Preventieve aanpak met   • de verruiming van de sociaal dakisolatieprojecten naar muurisolatie en hoogrendementsbeglazing. (actie 24)   • de intentie om de energieprestatie van huurwoningen strenger te normeren (uitbreiding norm dakisolatie bij verhuring naar HR glas, muurisolatie en evt HR verwarming).   • het onderzoek naar de mogelijkheden inzake verbruiksmonitoring voor budgetmeterklanten en voorafbetalingsfunctionaliteit ook zonder budgetmeter en het op verzoek van de klant plaatsen van een budgetmeter (actie 9)   • de opvolging van Belgisch Platform tegen energiearmoede inzake de vereenvoudiging van de factuur (consumentenakkoord) (actie 2)   • de opvolging van het nieuw consumentenakkoord federaal, met federale ombudsman energie: o.a.

² aandeel van het inkomen dat aan wonen wordt besteed: <http://www.kenniscentrumvlaamsestedebelgiem.be/samenwerken/stadscontracten/collectief/huurmarkt/Documents/Sien%20Winters.pdf>

³ 11% van de private huurders in België ondervindt problemen om de woning te verwarmen en 12% om de energiefactuur te betalen (ten opzichte van 3% en 4% bij eigenaars en 9% en 16% bij sociale huurders). EU-Silc 2009 cijfers voor België.

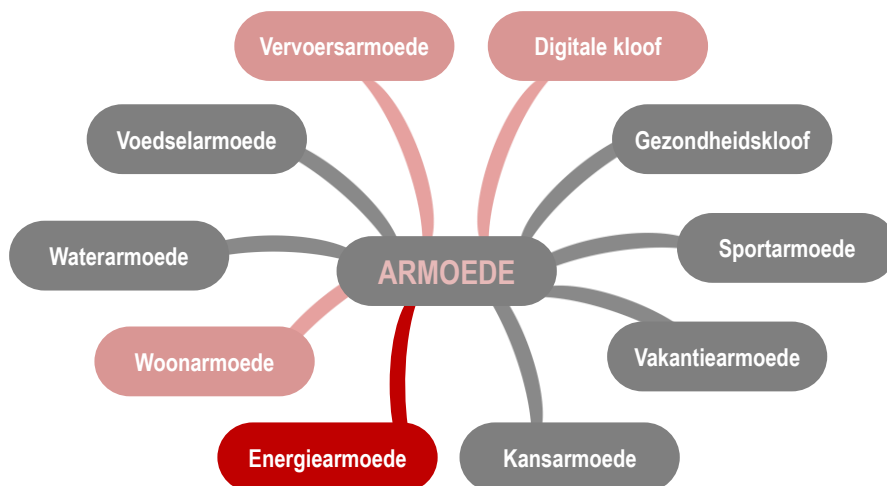
⁴ Eigen samenvatting van de conceptnota

- inzake slapende energiecontracten en communicatie (actie 3)
- afspraken met FEBEG ivm gegevensuitwisseling over malafide verkopers (actie 6)
- ev. een Vlaamse regeling als niet in consumentenakkoord of VREG-oproep (actie 5)
- een armoedetoets bij nieuwe regelgeving met impact op factuur (door VEA) (actie 19)
- de uitbouw van lokale laagdrempelige wooninformatiepunten, woon-, water- en energieloketten, energiehuizen (actie 11)
- de verruiming van de doelgroep van de sociale lening
- het outreachend opsporen en aanspreken van de doelgroep: afstemming en samenwerking met lokale partners (OCMW, gemeentelijke diensten, Lokale Entiteit, energiesnoeiërs, SHM, armoedeorganisaties, CAW ivm energie, informatiewebsite via één website; communicatie over ev. nieuw consumentenakkoord; update VEA-brochure sociale maatregelen)

1.2 Pak het veelzijdige armoedeprobleem aan

De SERV wijst erop dat energiearmoede **geen zaak mag zijn van de energieminister** alleen. Meer nog, energiearmoede mag niet alleen de kop van Jut van het veelzijdige armoedeprobleem worden. Energiearmoede is een zeer schrijnende vorm van armoede, maar krijgt in Vlaanderen in vergelijking met andere vormen van armoede **veel aandacht**, in de pers, op internet (cf. tabel), in onderzoeksrapporten (cf. bibliografie), in actieplannen (zoals het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding), ... Energiearmoede is één van de bekendste vormen van armoede, maar niet de enige en ook niet de belangrijkste (zie figuren in bijlage).

Figuur 4: Energiearmoede, één van de symptomen van armoede

Een te enge focus op energiearmoede is niet terecht, niet effectief en niet efficiënt:

- ▀ Energiearmoede aanpakken vereist vooral een **ambitieuze aanpak van armoede en vooral woonarmoede**. Energiearmoede is voor de helft een armoedeprobleem (zie figuur in bijlage), een inkomensprobleem, en stelt zich ook als er ook een woonprobleem is. Is er voldoende inkomen én een degelijke, betaalbare woning, dan is er meestal ook geen energiearmoedeprobleem. Wie energiearmoede wil aanpakken en niet kijkt naar deze achterliggende inkomens- en woonproblemen, werkt eerder symptomatisch en zal niet voldoende effectief en efficiënt kunnen zijn. Het energiearmoedeprogramma focust louter op wat energiearmoede typisch maakt en bekijkt via de preventieve aanpak weliswaar de energieproblemen van woningen, maar de meer generieke woon- en inkomensproblemen

blijven buiten beeld. Daarvoor zijn andere ministers bevoegd en zijn er andere plannen. Alleen blijken die onvoldoende effectief en ambitieus (cf. infra). Vooral inzake woonarmoede en het belang van woonkosten, in het bijzonder bij private huurders, scoren Vlaanderen en België slecht, ook in Europees perspectief (zie bijlagen). Zonder meer ambitie in het woonbeleid, blijft een energiearmoedeplan dan ook “dweilen met de kranen open” of de “druppel op de hete plaat”. Ook in hun advies over het REG-beleid hebben de SERV en de Minaraad een meer geïntegreerde aanpak van het energie- en woonbeleid bepleit⁵. De woonkosten vertegenwoordigen trouwens een veel groter aandeel in de uitgaven van kwetsbare groepen dan de energiekosten (32% voor woonkosten tov 10% voor energiekosten)⁶.

- Een **geïntegreerde aanpak** van armoede is nodig, liefst aan de **basis**. Men pakt armoede niet afdoende aan door één van de koppen van armoede afzonderlijk af te kappen, dan komen er spreekwoordelijk twee in de plaats. Als de financiële lasten niet verminderen (bv. bij sociale openbare dienstverplichtingen) of het inkomen niet verhoogt en de woondeprivatie en woonkosten niet worden aangepakt, dreigt men uitsluitend de meest acute gevallen van energiearmoede aan te pakken en vooral de volgorde te beïnvloeden waarin rekeningen worden betaald. Bovendien leidt een afzonderlijke aanpak van diverse vormen van armoede tot een versnipperd en complex geheel van maatregelen en initiatieven, hetgeen de toegang ertoe voor de betrokken doelgroepen juist beperkt. De uptake van sociale maatregelen in het woon- en energiebeleid is bijv. bijzonder laag (cf. 1.6). Energiearmoede heeft overigens met telecomarmoede en verzekeringsarmoede gemeen dat het gaat over sectoren met keuzestress, waarin het voor de consument niet eenvoudig is om tussen de zeer uiteenlopende producenten en prijzen te kiezen. Zeker voor kwetsbare groepen met een lager opleidingsniveau kan dat de armoede van deze soort versterken. Een meer generieke geïntegreerde aanpak van deze vormen van keuzestress bv. via begeleiding lijkt aangewezen.
- Wat energiearmoede typisch maakt, evolueert overigens eerder in gunstige zin. De totale **energieprijzen dalen, zelfs fors**. In tegenstelling tot de perceptie die vandaag heerst, daalden de totale energiekosten van een gemiddeld gezin de afgelopen drie à vier jaar, ondanks de recente forse stijgingen van de elektriciteitsprijzen ondermeer door de doorrekening van groenestroomcertificatenkosten⁷. De stijgingen van de elektriciteitsprijzen werden meer dan gecompenseerd door de sterk dalende prijzen voor gas, stookolie, diesel en benzine⁸. In maart 2016 waren de totale energiekosten van een gemiddeld gezin voor

⁵ Geld, gemak en goesting voor REG. SERV, Minaraad, 18 april 2016.

⁶ Zie tabel 44

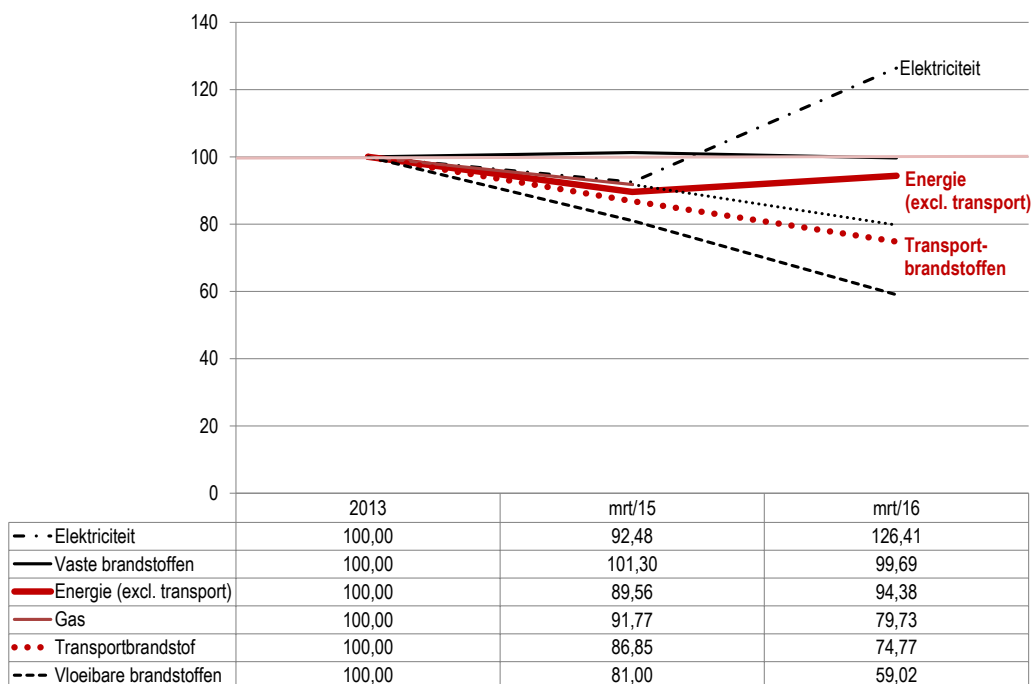
⁷ ondermeer als gevolg van de gestegen BTW en de doorrekening van de groenestroomcertificatenkosten (via de verhoogde nettarieven, de verhoogde certificatenquota (die worden doorgerekend via de bijdrage groene stroom en WKK) en de verhoogde energieheffing) en de afschaffing van de gratis kWh. De doorrekening van deze posten werd wel getemperd door de daling van de commodity-prijzen voor elektriciteit (de leverancierscomponent).

⁸ De prijzen voor petroleumproducten vertonen sedert 2012 een dalende trend. Wel wordt er sedert februari 2016 een lichte stijging van de prijzen genoteerd, o.a. als gevolg van de bosbranden in Canada. (zie figuur in bijlage) Het internationaal Energieagentschap (IEA) verwacht de eerste jaren nog lage prijzen door de verwachte structurele overcapaciteit, tenzij er geopolitieke veranderingen zouden optreden. (<https://www.iea.org/Textbase/npsum/MTOMR2016sum.pdf>).

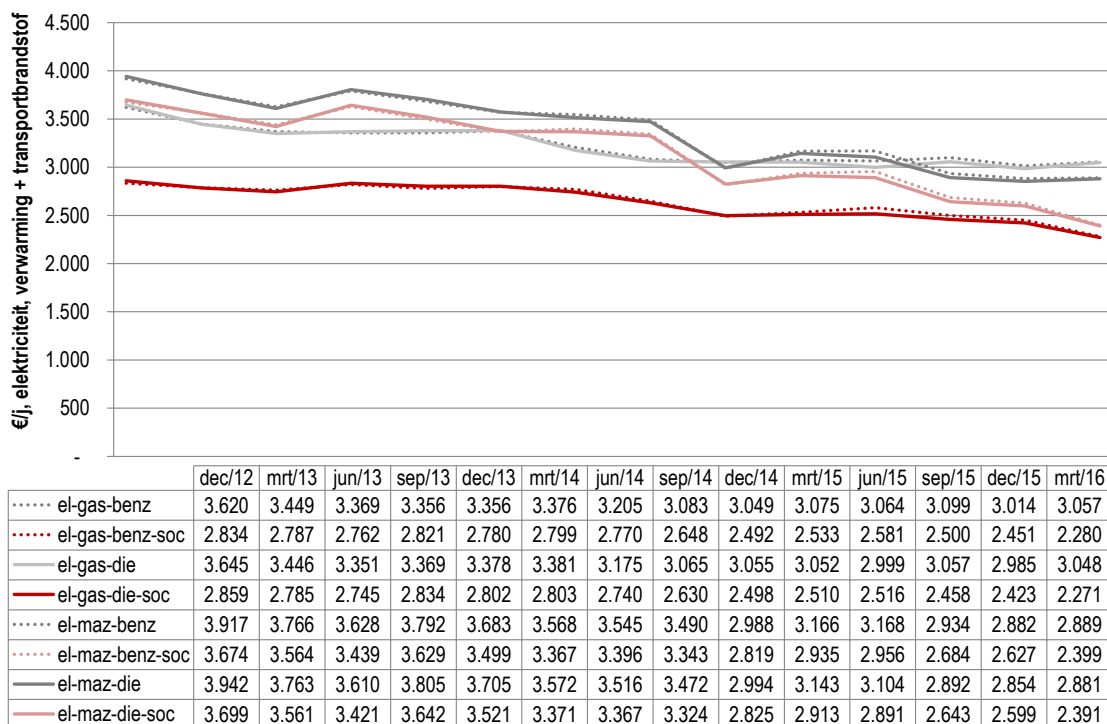
Bovendien moet opgemerkt worden dat de elektriciteitsuitgaven voor een gezin nog geen derde uitmaken van de totale energiekosten (zie figuur in bijlage).

elektriciteit, verwarming en transport een beetje lager dan in maart 2015 en zelfs 400 à 500 euro per jaar lager dan in 2012 en 2013 (al geldt dat niet voor alle individuele huishoudens: met name voor wie elektrisch verwarmt en weinig auto rijdt, zouden de totale kosten gestegen kunnen zijn). De VREG, de index van de consumptieprijzen, de CREG en de huishoudbudgetenquête bevestigen allen deze dalende tendens (cf. infra).

Figuur 5: Elektriciteit werd duurder, energie niet (index 2013=100)⁹

⁹ Index consumptieprijzen.

Figuur 6: Energiekosten (elektriciteit, verwarming en transport) daalden afgelopen 3 jaar met 25%¹⁰

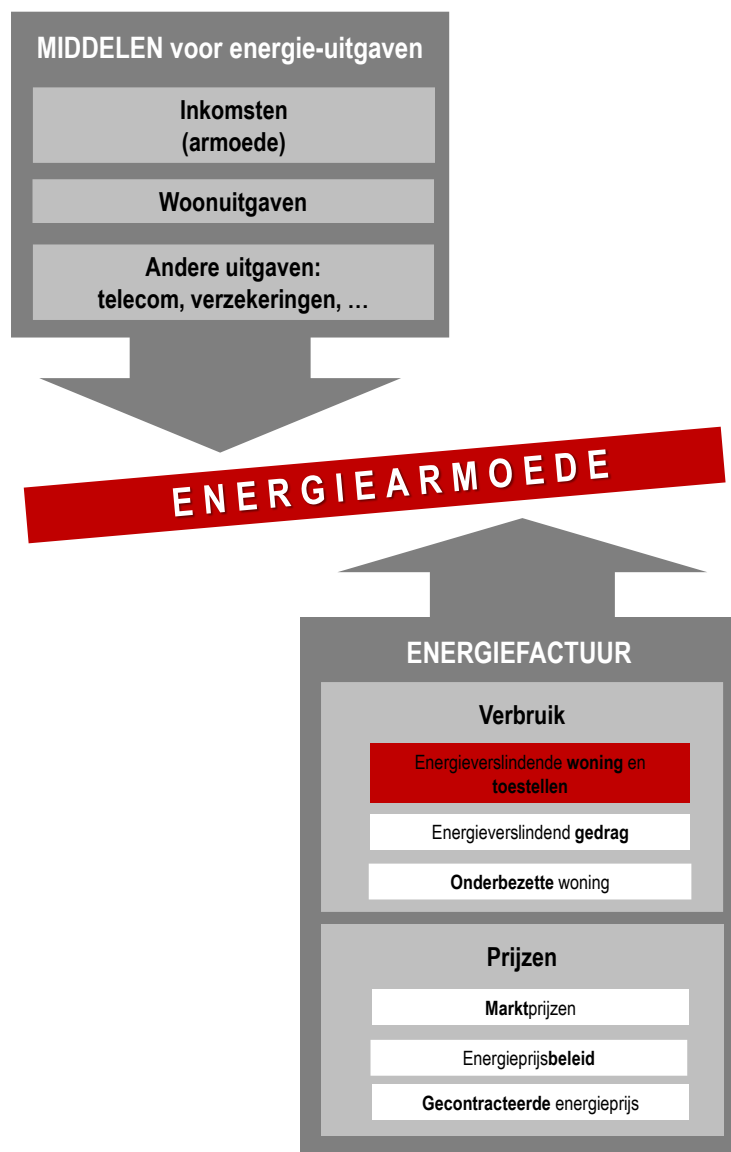
- Door de aandacht voor energiearmoede blijven andere vormen van armoede **onderbelicht**, die nochtans erg belangrijk zijn, absoluut (aandeel in huishoudbudget) en relatief (stijgende uitgaven), zoals woonarmoede (cf. supra), **vervoersarmoede**, **communicatie-armoede**, **verzekeringsarmoede** en **onderwijsarmoede** (zie figuren in bijlage). Vooral armoede inzake onderwijs en opleiding vergt bijzondere aandacht omdat die een vicieuze cirkel van overgedragen armoede kan versterken als er op uitgaven voor onderwijs en opleiding wordt bespaard.

1.3 Grijp alle oorzaken van energiearmoede aan

Energiearmoede is resultante van meerdere problemen, die tegelijkertijd aangepakt moeten worden. Bij energiearmoede zorgt immers een combinatie van oorzaken dat iemand moeite heeft om de energiefacturen (elektriciteit, gas, stookolie, steenkool, ...) te betalen. Hoe hoger het beschikbaar inkomen voor energie-uitgaven en hoe lager de energiekosten, hoe kleiner de kans op energiearmoede. De conceptnota heeft (naast de curatieve aanpak) vooral oog voor de vermindering van de energiekosten door de verbetering van de energieprestaties van woningen. De andere oorzaken van energiearmoede blijven eerder buiten beeld (zie figuur en tabel).

¹⁰ Verondersteld dat alle gezinnen elektriciteit verbruiken. Typeverbruikers: jaarlijks verbruik: elektriciteit: 3500 kWh, gas: 23.260 kWh, mazout: 2.115 l, Diesel: 776 l (ruwe berekening: huishoudbudgetenquête uitgaven voor brandstoffen voor transport gedeeld door gemiddelde prijs; gemiddelde van 2012 en 2014); Benzine: 692 liter. Voor verbruikers die elektrisch verwarmen, zullen de energiekosten wellicht wel gestegen zijn de afgelopen jaren, maar hierover publiceren de VREG en de CREG geen consistente cijferreeksen.

Figuur 7: Energiearmoede: spanning tussen middelen en energie-uitgaven

Concreet is er volgens de SERV een grotere beleidsaandacht nodig voor

- de andere belangrijke en stijgende gezinsuitgaven zoals kosten voor wonen, vervoer, telecom en verzekeringen (cf. supra),
- de gecontracteerde energieprijzen,
- de gepastheid van de woning (de grootte, de onderbezetting, ed.),
- het energiegedrag van de bewoners (het verwarmingsgedrag, het bad- en douche-gedrag, ...),
- de gebruikte energiebron en -drager, in het bijzonder het gebruik van elektrische verwarming,
- de energiezuinigheid van de apparaten en toestellen,

- de mogelijkheden van de Vlaamse overheid om de energiefacturen van kwetsbare gezinnen te verlichten via de beslissingen over de financiering van het energiebeleid (cf. fundamentele discussie over financiering energiebeleid).

Figuur 8: Achtergrondinformatie over de oorzaken van energiearmoede

Energiearmoede ontstaat als de beschikbare middelen in een huishouden voor energie-uitgaven niet volstaan voor de energie-uitgaven. Hieronder wordt toegelicht waardoor de beschikbare middelen enerzijds en de energie-uitgaven anderzijds beïnvloed worden.

Beschikbare middelen voor energieuitgaven

De beschikbare middelen voor energie-uitgaven zullen lager zijn

- als het **inkomen** beperkt is als gevolg van generieke armoede bv. als gevolg van werkloosheid, ziekte, gebrek aan scholing, ... Het armoedebeleid, inkomensbeleid, arbeidsmarktbeleid, het beleid inzake sociale bescherming, etc. zijn cruciaal voor de omvang van het inkomen en dus voor deze basisoorzaak van energiearmoede. Ondanks de vele maatregelen in de diverse domeinen, blijft de generieke armoede in Vlaanderen eerder stabiel en nog pertinent aanwezig. Ook al scoort Vlaanderen tov andere Europese landen niet zo slecht, is er nog een kloof tot de 2020-doelen. De vraag rijst bovendien in welke mate men de armoede vooral aan de bron moet aanpakken (cf. het Scandinavische model), dan wel in de verschillende sectorale aanpakken sociale correcties (bv. in het energiebeleid) moet voorzien om generieke armoede op te vangen. Ook stelt zich de vraag of de afbakening van deze correcties overal hetzelfde moet zijn en zo ja wat hiervoor een goede afbakening is (cf. actie hierover in het VAPA). Overigens moet opgemerkt worden dat via de index van consumptieprijzen en de gezondheidsindex de lonen, uitkeringen, huurprijzen, e.d. gelinkt zijn aan de evolutie van de energieprijzen (al dan niet incl. brandstofprijzen voor benzine en diesel).
- als **andere gezinsuitgaven hoog zijn, stijgen of meer voorrang krijgen bij betaling dan de energiefacturen**. Hoe meer een gezin bv. moet besteden aan (woon)kosten, gezondheidskosten, schuldaflossing, etc. hoe meer kans op energiearmoede. Internationaal gaat men er wel al eens van uit dat er sprake is van energiearmoede als de energiekosten meer dan een bepaalde fractie (bv. 10%, of het dubbel van de mediaan) van het gezinsbudget innemen, maar deze maatstaf houdt geen rekening met deze andere kosten. Het woonbeleid, gezondheidsbeleid, onderwijsbeleid, transportbeleid, ... zijn verantwoordelijk voor de omvang van de andere kosten. Vooral de omvangrijke en stijgende **woonkosten, maar ook de stijgende vervoerskosten, verzekeringskosten en communicatiekosten** kunnen als grote onderbelichte indirecte oorzaken van (energie)armoede worden bestempeld. De uitgaven van lage inkomensgroepen stegen tussen 2012 en 2014 het sterkst voor wonen (+580 €), vervoer (+460 €), verzekeringen, sociale bescherming (+99 €), communicatie (+51 €) en onderwijs (+37€) (zie figuur in bijlage); voor energie daalden de kosten met 170 €. In Vlaanderen besteden de huishoudens in het laagste inkomenskwartiel vooral een groot deel van hun inkomen aan woonkosten (32%), voeding (19%), energiekosten (10%) en vrije tijd (8%). Vooral woonkosten zijn cruciaal, zowel absoluut als relatief. Van de uitgavenposten waaraan lage inkomensgroepen meer moeten besteden, bestaat 71% uit woonkosten.

Hoogte van de energiefactuur

Energiefacturen kunnen relatief hoog zijn

- ▀ door een relatief **hoog energieverbruik** bv. als gevolg van
  - **lage energie-efficiëntie (kWh/m²):** Een groot deel van de Vlamingen woont in **energieverslindende**, vaak verouderde woningen. De gemiddelde EPC-score bedraagt 495 kWh/m² voor eengezinswoningen – dat is al gauw *7 keer* meer dan in een energiezuinige nieuwbouwwoning¹¹ - en 295 kWh/m² voor appartementen¹². De energiezuinigheid van nieuwe woningen evolueert in gunstige zin. De energiezuinigheid van het bestaande woningenpark is wegens een gebrek aan data moeilijker op te volgen. Enquêtes geven aan dat de isolatiegraad wel verbetert maar relatief traag in verhouding tot de doelstelling¹³.
  - een te **grote, onderbezette** woning, ... (m², aantal kamers): Maar liefst drie kwart van de Belgische bevolking zou in een onderbezette woning wonen; een absolute koploper in Europa (zie figuur in bijlage)¹⁴. De woningen in Vlaanderen zijn trouwens groter dan in de andere gewesten en ook de verwarmde oppervlakten zijn groter¹⁵.
  - energieverslindende **apparaten en toestellen**.
  - energieverslindend **gedrag** (vooral het bad- en douchegegedrag, het verwarmingsgedrag en het transportgedrag). Er blijkt een grote variatie in energieverbruiken van theoretisch gelijkaardige woningen (zie figuur in bijlage). Veel hangt af van het gebruik van de bewoners, de gewenste binnentemperatuur, het aantal verwarmde ruimtes, het aandeel van de tijd waarin de woning gebruikt en daarom verwarmd wordt, de frequentie en duur van het baden en douchen, ...
  - een **klein gezin**: Het energieverbruik van een alleenstaande is ongeveer 73% van het energieverbruik van een gezin met twee gezinsleden, en 67% van dat van een gezin met 3 leden. Het marginaal verbruik van een bijkomend gezinslid daalt dus zeer sterk (zie figuur in bijlage).
  - het koude **klimaat**: een strenge of lange winter kan het energieverbruik verhogen. Het aantal graaddagen heeft een grote invloed op het energieverbruik van de gebouwensector (zie figuur in bijlage) maar is beleidsmatig niet aan te pakken.

Vanuit beleidsoogpunt zijn het woon-, energie-, productbeleid, onderwijsbeleid, etc. verantwoordelijk voor de evolutie van het energieverbruik van woningen.

¹¹ Gerekend met 70 kWh/m². <http://www.energiesparen.be/epb/netto-energiebehoefte>

¹² Vlaams Energieagentschap. Evaluatie van de energieprestatiecertificeerregelgeving. 2014. http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/epc/doc/Evaluatie_EPC.pdf

¹³ SERV, Minaraad, Geld, gemak en goesting voor REG.

TNS, enquête in opdracht van VEA. Energiebewustzijn en –gedrag van de Vlaamse huishoudens 2015. <http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/beleid/REGenquête2015.pdf>

¹⁴ Eurostat, 2014

¹⁵ http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/doc/Eurostatenquete_onderzoeksrapport.docx

als gevolg van **relatief hoge aangerekende prijzen** als gevolg van

- de *gekozen energiedrager of energiebron* (gas of stookolie of andere bron voor verwarming, elektriciteit van net of van zonnepanelen, transport op benzine of diesel). De prijzen per kWh energie verschillen naar gelang de gebruikte energiebron voor verwarming (en voor transport) (zie figuur in bijlage). Bijzondere aandacht daarbij is vooral nodig voor de ongeveer 200.000 gezinnen die verwarmen op elektriciteit omdat dat in de meeste gevallen veel duurder is dan verwarmen op gas, stookolie, steenkool, hout of pellets en omdat wie elektrisch (bij)verwarmt vaker aangeeft problemen te hebben met de verwarming van zijn woning¹⁶. Blijkbaar zijn het vooral armere gezinnen die paradoxaal genoeg vaker op elektriciteit verwarmen¹⁷. Vaak gaat het om gevolgen van historische beslissingen die niet eenvoudig te veranderen zijn. De ombouw van een elektrische verwarming met accumulatiekachels naar een centrale verwarming op gas bv. is niet eenvoudig en niet goedkoop. Verder moet opgemerkt worden dat lagere inkomensgroepen gemiddeld minder over zonnepanelen beschikken (zie bijlage).
- de *gemiddelde prijzen*. De gemiddelde energieprijzen zijn de resultante van evoluties op de energiemarkten, de aangerekende nettarieven en de doorgerekende heffingen, bijdragen en toeslagen op de energiefactuur. Zoals hierboven aangegeven daalden de totale gemiddelde energiekosten als gevolg van dalende stookolie-, gas-, diesel- en benzineprijzen, al wil dat niet zeggen dat dat voor alle individuele huishoudens geldt. In het bijzonder voor huishoudens die elektrisch verwarmen en die weinig autorijden zouden de totale kosten door de stijgende elektriciteitsprijzen kunnen gestegen zijn¹⁸. De aandacht voor de evolutie van de elektriciteitsprijzen overstijgt de aandacht voor de andere energiebronnen. Ook in de meer curatieve aanpak van energiearmoede op Vlaams niveau ligt de nadruk sterk op elektriciteits- en aardgasverbruikers en niet op stookolieverbruikers. De evoluties op de internationale energiemarkten zijn door de Vlaamse overheid nauwelijks te beïnvloeden; de nettarieven de doorgerekende heffingen, bijdragen en toeslagen wel. De *federale overheid* is bevoegd voor de federale maximumtarieven voor gas en elektriciteit en voor de bijdragen in het kader van het stookoliefonds. De *Vlaamse overheid* kan de impact van de openbare dienstverplichtingen van netbeheerders en leveranciers op de energiefactuur van (delen van) doelgroepen beïnvloeden. Veel hangt af van de omvang van de kosten van het beleid (bv. de efficiëntie van de ondersteuning, ev. oversubsidiëring, ...), de keuze inzake de financiering van deze kosten (al dan niet via algemene middelen, al dan niet via de energiefactuur of via andere mechanismen, ...), de keuze inzake de verdeling van de kosten over de verschillende maatschappelijke sectoren en binnen deze sectoren en de mate waarin er op deze doorrekening sociale of economische correcties gelden. Zo kunnen sociale correcties rekening houden met het statuut

¹⁶ <http://www.vreg.be/sites/default/files/document/rapp-2015-09.pdf>. Marktmonitor VREG 2015, blz. 11

¹⁷

[https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2456/files/Projecten/Energiearmoede/Energiearmoede%20in%20Belgi%C3%AB%20\(Finaal%20rapport\).pdf](https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2456/files/Projecten/Energiearmoede/Energiearmoede%20in%20Belgi%C3%AB%20(Finaal%20rapport).pdf)

¹⁸ Er is een gebrek aan data over huishoudens die elektrisch verwarmen. De gehanteerde data lopen sterk uiteen en ook het gemiddeld verbruik van huishoudens die elektrisch verwarmen loopt afhankelijk van de kwaliteit van de woning, het gedrag van de bewoners, ... sterk uiteen.

van verbruikers (bv. beschermde klant zoals nu gebruikelijk), met het inkomen van verbruikers (bv. eerder in het woonbeleid), met de draagkracht van verbruikers (bv. een relatieve indicator), ... Economische correcties zijn bv. gedeeltelijke vrijstellingen op de Vlaamse certificatenplichten voor energie-intensieve ondernemingen.

Onrechtstreeks hangt ook veel af van de financieringskeuzes die in het *buitenland* gemaakt worden (in afwezigheid van een Europese geharmoniseerde aanpak), omdat afhankelijk hiervan er al dan niet marge is om meer of minder lasten van gezinnen naar bedrijven en vice versa te verschuiven.

- de *individueel gecontracteerde leveranciersprijzen*. De individueel gecontracteerde leveranciersprijzen voor elektriciteit, gas, stookolie, ed. kunnen sterk verschillen van de gemiddelden¹⁹. Veel hangt af van de leverancierskeuze. Als die onvoldoende prijsbewust gebeurt, kunnen de gecontracteerde prijzen gevoelig hoger zijn. Of er een bewuste leverancierskeuze gebeurt en hoe goed geïnformeerd die gebeurt, hangt af van het kennisniveau van de betrokkenen, de aandacht van de betrokkenen voor deze kwestie en de mogelijkheid om diverse aanbiedingen te vergelijken en de beste eruit te selecteren.
- de uptake en de hoogte van de geldende *federale sociale tarieven* voor elektriciteit en aardgas en de kortingen van het sociaal verwarmingsfonds en de Vlaamse lagere energieheffing van 25€ voor beschermde klanten en klanten met een budgetmeter of stroombegrenzer.

Het energiebeleid is verantwoordelijk voor deze energieprijsc componenten.

1.4 Verhoog het ambitieniveau

Vlaanderen telt veel maatregelen in de strijd tegen (energie)armoede, maar het ambitieniveau ervan moet verhogen. Er zijn nog heel wat mensen met een (energie)armoederisico²⁰, ook al scoort Vlaanderen inzake armoede en energiearmoede niet slecht in Europees perspectief en in vergelijking met de andere gewesten (zie bijlagen). Een verhoging van de ambities inzake energiebesparing bij kwetsbare groepen is ook nodig als antwoord op de steeds ambitieuzer wordende klimaatdoelstellingen. Meer algemeen moet het energiearmoedebeleid namelijk passen in de lange termijnstrategie en –visie van het energiebeleid.

Met een verhoging van het ambitieniveau verwijst de SERV naar

- de **beperkteid van maatregelen in verhouding tot de behoeften**. De Vlaamse sociale energiemaatregelen zijn qua opzet en bereik zeer beperkt in vergelijking met het aantal behoeftigen (zie onderstaande figuren). De Vlaamse sociale energiemaatregel met het hoogste bereik is de energiescan met ongeveer 25.000 scans per jaar, terwijl er afhankelijk van de definitie tot meer dan 660.000 mensen in energiearmoede zijn. Bovendien leiden

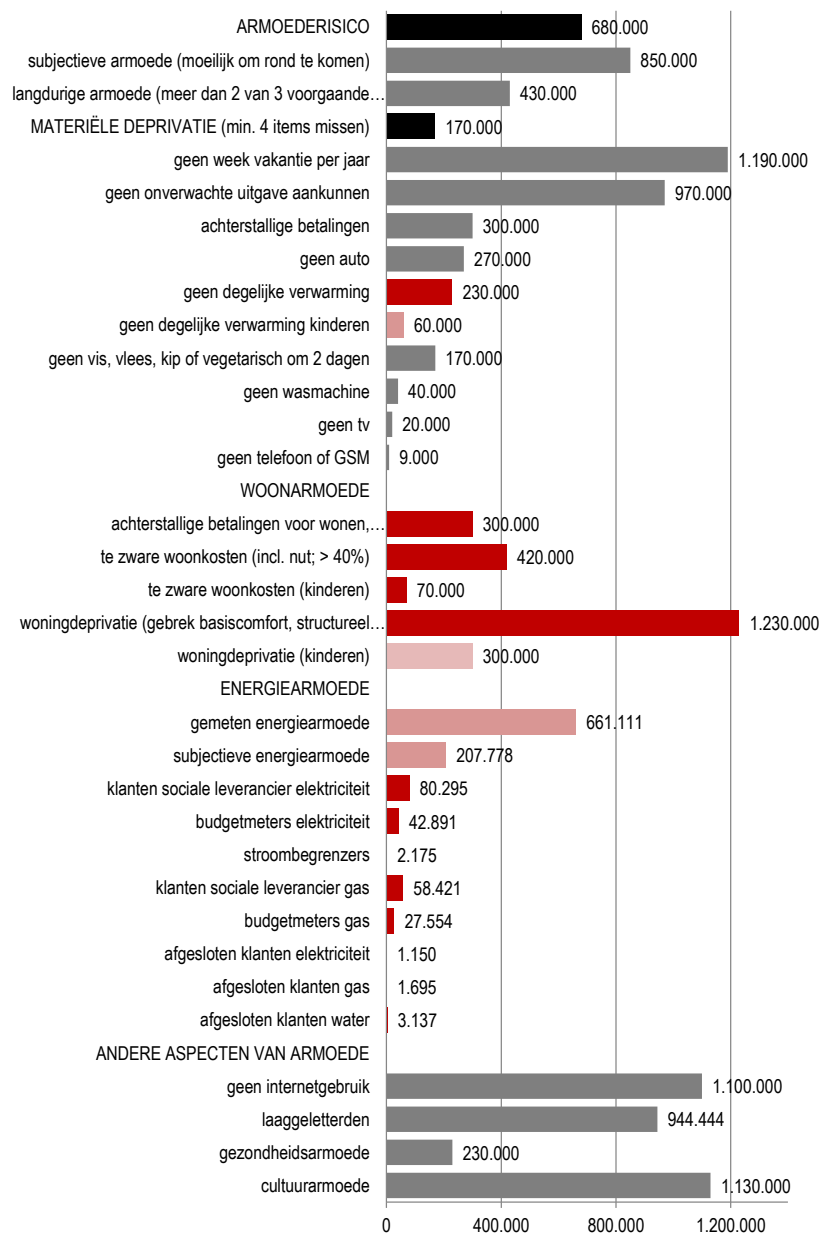
¹⁹ Zie figuren over mogelijke besparingen door switches in deel 2.3.

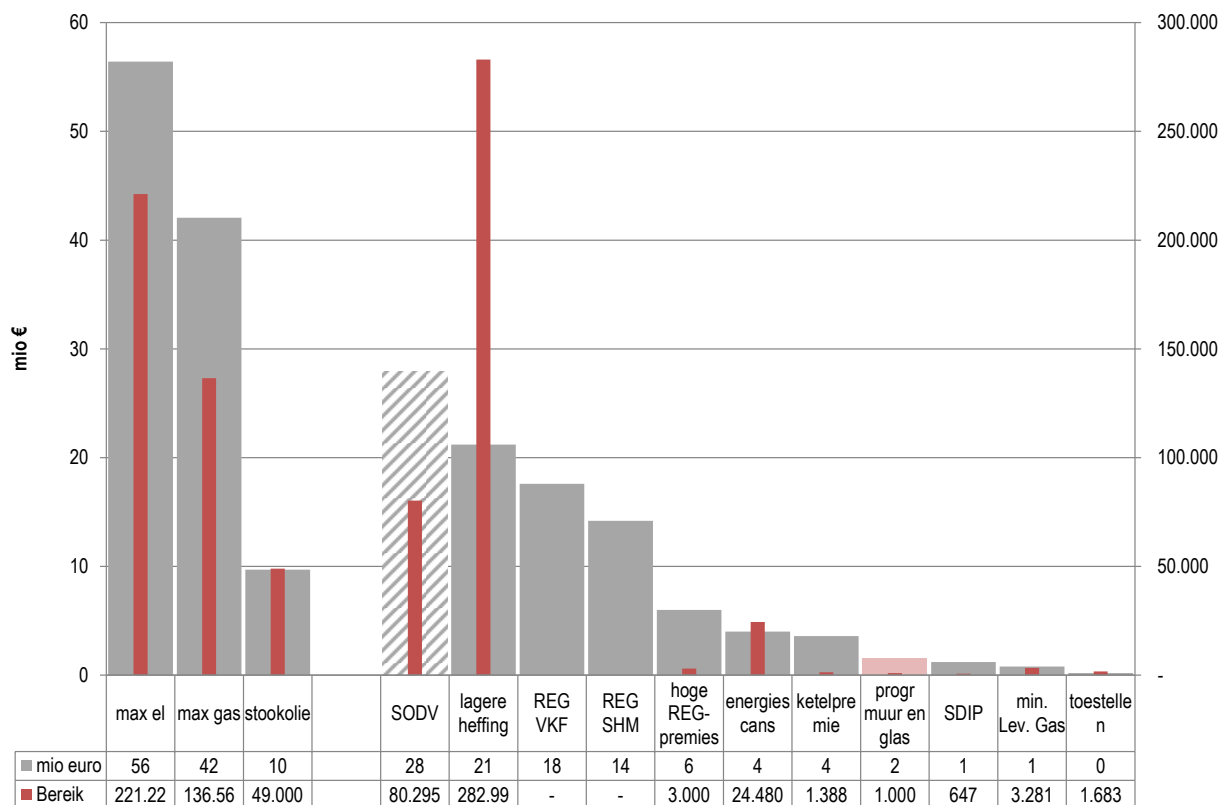
²⁰ Afhankelijk van de gehanteerde definitie gaat het over 3,3% (subjectieve energiearmoede), 10,5% (gemeten energiearmoede in Vlaanderen) tot 19% van de bevolking (risico op energiearmoede in België als gevolg van een combinatie van gemeten energiearmoede, verborgen energiearmoede en subjectieve energiearmoede). Barometer Energiearmoede, Koning Boudewijnstichting.

deze scans vooral tot beperkte ingrepen (zoals het plaatsen van spaarlampen) en slechts in zeer beperkte mate tot investeringen in de gebouwschil. De sociale dakisolatieprojecten (en de geplande uitbreiding ervan) mikken wel sterk op investeringen in de gebouwschil, maar kennen een zeer beperkte uptake van nog geen 700 dossiers per jaar. Een intensivering en schaalvergroting zijn dus nodig.

Figuur 9: Armoede-indicatoren

Figuur 10: Omvang en bereik van federale en Vlaamse sociale energiemaatregelen²¹

de nood aan prefinanciering van REG-investeringen bij kwetsbare groepen. Er zijn middelen en instrumenten nodig om REG-investeringen bij kwetsbare groepen te prefinancieren. Voor kwetsbare groepen is het moeilijk om de initiële investeringskosten²² op tafel te leggen, in afwachting van de toekomstige bespaarde energie-uitgaven, en zelfs in afwachting van fiscale tegemoetkomingen of ex-post uitbetaalde premies. Hoe hoger aandeel van de premies in de investeringskost, hoe kleiner de investeringsdrempels.

Concreet vraagt de SERV om

- een prefinancieringsinstrument uit te bouwen, geïnspireerd op ervaringen elders.
- het aandeel van de premies in de investeringskosten voor kwetsbare eigenaars op te drijven. Bij sociale dakisolatieprojecten die bedoeld zijn voor verhuurde woningen is er reeds een subsidiepercentage van 82% voor een gemiddeld project, waardoor slechts 18% van de investering door de betrokkenen (lees verhuurder) gedragen moet worden²³. Voor kwetsbare eigenaars die investeren in REG is het aandeel van de investering dat de betrokkenen zelf moeten betalen door de geplande bijsturing van de

²¹ Op basis van data in bijlage.

²² meestal gaat het over resterende investeringskosten van ongeveer 1000 euro (op basis van typeprojecten in calculator op www.energiesparen.be). Zelfs op de REG-premies is het even wachten, hetgeen betekent dat kwetsbare groepen de initiële investering (voor de fiscale aftrek en voor de uitbetaling van de REG-premies) van ongeveer 2.000 euro op tafel moeten kunnen, hetgeen vaak niet mogelijk is. Zonder prefinanciering zal de uptake dan ook wellicht (te) laag blijven.

²³ <http://www.energiesparen.be/socialedakisolatie>

REG-premies voor beglazing en spouwmuurisolatie fors gedaald, maar in alle gevallen nog hoger dan voor sociale dakisolatieprojecten. Deze situatie wordt best recht getrokken.

Figuur 11: Initiële investeringskosten nog ongeveer 1000 euro per REG-investering²⁴

		2016	2017	2018	2019	2020
Dakisolatie 4,5 Rd	Te dragen investeringskost (voor fiscale aftrek)	1.058	1.208	1.208	1.208	1.208
	Te dragen investeringskost (na fiscale aftrek)	381	531	531	531	531
	aandeel van initieel te dragen kosten in totale kosten	47%	53%	53%	53%	53%
	aandeel van finaal te dragen kosten in totale kosten	17%	24%	24%	24%	24%
Beglazing	Te dragen investeringskost	2.078	890	890	890	890
	aandeel van finaal te dragen kosten in totale kosten	70%	30%	30%	30%	30%
Spouwmuurisolatie	Te dragen investeringskost	1.605	1.305	1.305	1.305	1.305
	aandeel van finaal te dragen kosten in totale kosten	73%	59%	59%	59%	59%

- een nood aan **hogere premies, bv. bij beglazing** om de lage ROI bij de vervanging van beglazing te vergroten (zie bijlagen) of om de initiële investeringslasten (nog) te verkleinen of zelfs te laten verdwijnen, hetgeen voor bepaalde lage inkomensgroepen essentieel kan zijn om de investering uit te lokken.
- de nood aan **premies voor randinvesteringen**: Door aan kwetsbare groepen ook premies toe te kennen voor aanverwante, noodzakelijke randinvesteringen, kunnen de prefinancieringsproblemen bij kwetsbare groepen verlicht worden. Voorbeelden van dergelijke randinvesteringen zijn
  - een *onderdak* bij de plaatsing voor dakisolatie. Een degelijk onderdak is nodig voor een effectieve en duurzame dakisolatie, maar dat ontbreekt in vele gevallen en vormt een aanzienlijke, vooralsnog niet ondersteunde kostenpost. De dakisolatiesteun zou bijvoorbeeld kunnen verschillen naar gelang er al dan niet nog een onderdak nodig is.
  - de *vervanging* van steenkoolkachels door een centrale verwarmingsinstallatie of de vervanging van elektrische verwarming. Kwetsbare groepen kunnen weliswaar een premie krijgen voor de plaatsing van een centrale verwarmingsketel (verhoogd van 800€ naar 1800€), maar deze premie is ruimschoots onvoldoende als er nog een centraal verwarmingssysteem (radiatoren, leidingen, e.d.) moet worden geïnstalleerd.
  - de *opruiming* van de zolder. Er werd al geëxperimenteerd met premies voor de opruiming van de zolder (voorbeeld UK), juist om zo praktische hinderpalen voor REG-investeringen op te lossen. Sociale economieprojecten kunnen deze opruimdienst verzorgen, (deels) gefinancierd door de opbrengst van de verkochte 'opgeruimde' voorwerpen.
  - *afwerking bij buitenmuurisolatie*. De plaatsing van buitenmuurisolatie is vooral erg duur door de dure afwerking (bepleistering, nieuwe gevel, ...).

²⁴ Op basis van typeprojecten in calculator van www.energiesparen.be

Berekeningen op basis van het ontwerpbesluit inzake de aanpassing van de REG-premies waarover de SERV en de Minaraad adviseerden op 18 april 2016. SERV, Minaraad, Advies Geld, gemak en goesting voor REG. Brussel, 18 april 2016. De Vlaamse regering moet hierover nog een definitieve beslissing nemen.

- *sloop*. In bepaalde gevallen (cf. infra) kan het slopen en heropbouwen van een gebouw beter zijn dan het renoveren ervan. Op dit moment geldt er voor sloop en heropbouw er geen ondersteuning en bovendien een hogere BTW²⁵.
- ▀ De **facilitering en intensivering van lokale bottom-up-REG-projecten** bij sociale woningen, maar ook bij andere woningen.
- ▀ De **investeringen in sociale woningen** (cf. infra).

De hierboven gevraagde verhoging van het ambitieniveau betekent ook een **bijkomende nood aan financiële middelen**. De SERV vindt het **niet** wenselijk om deze bijkomende financiële behoeften te financieren **via de elektriciteitsfactuur** en vraagt om die best deels te financieren via een verschuiving van middelen. Concreet suggereert de SERV opnieuw²⁶ om ondermeer volgende pistes te onderzoeken, hun voor- en nadelen en budgettaire implicaties in kaart te brengen en vervolgens in overleg de beste piste of combinaties van pistes te selecteren en te implementeren:

- ▀ **Een doelgerichte en toekomstgerichte inzet van de woonbonus**. De raden vragen een meer doelgerichte en toekomstgerichte inzet van de woonbonus te onderzoeken. De woonbonus is budgettair enorm belangrijk (1.764 mio €). De woonbonus moet beter inspelen op de kwalitatieve en kwantitatieve noodwendigheden van het wonen in de toekomst, zoals de nood aan de duurzame transformatie van het huidige woonpatrimonium en beter rekening houden met de verschillende segmenten van de woningmarkt²⁷.
- ▀ **De inzet van algemene middelen**, waarbij erover gewaakt wordt dat dit niet ten koste gaat van ander beleid en waarbij dit gekaderd wordt in een bredere discussie over de financiering van het energiebeleid²⁸.
- ▀ **De aanwending van de middelen uit het klimaatfonds die voorzien zijn voor interne broeikasgasemissiereductiemaatregelen**: Het regeerakkoord²⁹ bepaalt: “De middelen voor interne broeikasgasemissiereductiemaatregelen uit het klimaatfonds worden prioritair ingezet voor energiebesparende maatregelen bij gebouwen. Vanuit kostenefficiëntie wordt bijzondere aandacht gegeven aan sociale huurwoningen.”
- ▀ **De ombouw van de belastingvermindering voor energiebesparende maatregelen**: De middelen voor de belastingvermindering voor dakisolatie (53 mio €) kunnen wellicht beter ingezet worden. Fiscale tegemoetkomingen hebben ten opzichte van premies het nadeel dat ze pas na twee jaar een financieel voordeel overmaken, waardoor ze als instrument weinig geschikt zijn om investeringen los te weken bij de laagste inkomensgroepen. De meeneffecten van deze regeling zijn dan ook bijzonder groot. Bovendien zou 60% van

²⁵ Op de afbraak van een oud gebouw dat vervangen wordt door een nieuwe woning geldt enkel in de 32 zogenaamde stadsgebieden een btw-tarief van 6 %.

²⁶ Passage uit advies ‘Geld, gemak en goesting voor REG’, SERV, Minaraad, 18 april 2016.

²⁷ SERV, Advies Beleidsnota financiën en begroting 2014-2019. Brussel, 24 november 2014.

²⁸ SERV, Advies Amendementen van de Vlaamse regering op het programmadecreet 2015. Brussel, 29 oktober 2014.

²⁹ <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/het-regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019>; blz. 85, geraadpleegd op 3 april 2016.

de Vlamingen zelfs een beperktere premie verkiezen als die onmiddellijk wordt overgemaakt³⁰.

- **De gerichte inzet van registratierechten:** Men zou kunnen onderzoeken om de registratierechten te gebruiken om investeringen in REG aan te moedigen.
- **De integratie van de renovatiepremie en de REG-premies (en ev. andere woongerelateerde premies):** De renovatiepremies³¹ en de REG-premies, in het bijzonder die voor kwetsbare groepen, worden best geïntegreerd. Sommige (kwetsbare) doelgroepen kunnen immers voor eenzelfde investering via beide Vlaamse kanalen een premie aanvragen, meer bepaald voor de vervanging van beglazing (als ook raam vervangen wordt) en voor de plaatsing van een condensatieketel. In het bijzonder voor kwetsbare groepen is het belangrijk dat de steunregeling zo eenvoudig mogelijk is en dat administratieve lasten beperkt worden. Meer algemeen lijkt het aangewezen de ondoorzichtige veelheid aan woongerelateerde premies te herbekijken, zeker als ze kampen met overlappings³², een zeer beperkte uptake en/of grote Mattheuseffecten.
- **De korting op de onroerende voorheffing te bekijken:** De korting op de onroerende voorheffing geldt voor voorlopers die lage E-peilen kunnen realiseren. Dit instrument heeft het voordeel dat het zonder administratieve rompslomp toegekend wordt en zich richt op nieuwbouw, maar het heeft ook nadelen³³. Ondermeer het meeneemeffect lijkt bijzonder groot omdat de tegemoetkoming zeer laat (tot jaren na de investering) wordt toegekend. Reeds eerder vroegen de raden om alternatieven te bekijken. De nood aan een alternatieve ondersteuning voor voorlopers bij nieuwbouw wordt door de afschaffing van de E-peilpremie nu nog pertinenter.
- **De (deels renteloze) leningen** uit te breiden naar randinvesteringen (cf. supra) en om de maximale looptijd ervan uit te breiden van 5 naar 10 jaar.

1.5 Bekijk een uitbreiding van de doelgroepen

De SERV vraagt om de herevaluatie van de afbakening in het kader van het VAPA³⁴ te versnellen en om de afbakening van de kwetsbare doelgroepen voor sociale dakisolatie, energiescans, energielening, REG- én woonpremies te evalueren en nader op elkaar af te stemmen. Nu verschillen de **afbakeningen van de groepen** die voor bijzondere of verhoogde steun in aanmerking komen tussen de verschillende maatregelen in het woon-, energie- en overig beleid. Zo zijn de afbakeningen van kwetsbare groepen in het woonbeleid o.a.

³⁰ TNS, enquête in opdracht van VEA.

³¹ <https://www.wonenvlaanderen.be/node/3367>

³² Zie advies SERV, Minaraad, Geld, gemak en goesting voor REG, 2016.

³³ Cf. eerder advies van de SERV en de Minaraad over de korting op de onroerende voorheffing, oktober 2012.

³⁴ Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2015-2019; http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/armoede/vlaamsactieplan/Documents/20150702_ontwerptekst%20VAPA%20-%20DEFINITIEF%20-%20BIS.pdf "In de huidige en toekomstige regelgeving wordt er binnen de diverse beleidsdomeinen gewerkt met sociale correcties voor bepaalde maatschappelijk kwetsbare doelgroepen, met het oog op het vrijwaren of versterken van hun inkomenssituatie. De voorwaarden en criteria voor het bepalen van deze doelgroepen verschilt van regelgeving tot regelgeving. Deze voorwaarden en criteria zullen in kaart gebracht en geëvalueerd worden, hierbij zullen de nodige stakeholders betrokken worden."

gebaseerd op het inkomen, terwijl dat niet zo is in het energiebeleid. In het energiebeleid (bv. bij de REG-premies) zijn de 'beschermde afnemers' de beoogde doelgroep. Een harmonisering van de afbakeningen vermindert de complexiteit. Een herevaluatie van de afbakeningen is nodig om een armoedeval te vermijden en om de kwetsbare groepen beter te kunnen vatten. Nu zijn niet alle beschermde klanten kwetsbaar en omgekeerd zijn niet alle kwetsbare groepen beschermd.

1.6 Verhoog de uptake

De SERV vraagt maatregelen om de uptake van het bestaande instrumentarium in de strijd tegen energiearmoede te verhogen.

Het federale en Vlaamse energiebeleid voorzien reeds in een uitgebreide set aan maatregelen om energiearmoede aan te pakken, zoals sociale maximumtarieven voor elektriciteit en gas, verwarmingstoelagen uit het sociaal stookoliefonds, REG-premies voor kwetsbare doelgroepen, sociale dakisolatieprojecten en sociale verhuurkantoren voor private huurders, energiesnoeiersprojecten, renteloze energie-energieleningen, etc. Het Vlaamse systeem van sociale openbare dienstverplichtingen behoort zelfs tot de meest uitgewerkte in Europa. Ook het Vlaamse armoede- en woonbeleid voorzien maatregelen om (energie)armoede te bestrijden door het wooncomfort en de energieprestaties van de woningen van kwetsbare groepen te verbeteren. Ook heel wat gemeenten, provincies en organisaties hebben acties opgezet in de strijd tegen energiearmoede.

De meeste maatregelen slagen er echter **niet in de doelgroepen voldoende te bereiken**. Heel wat subsidies en tegemoetkomingen worden niet opgenomen of worden opgenomen door doelgroepen die het minder nodig hebben (zie kader). De beperkte uptake van maatregelen door kwetsbare groepen wordt toegeschreven aan³⁵:

- **onwetendheid** oftewel een gebrek aan informatie van de potentieel rechthebbende,
- de **complexiteit** van de wetteksten en regelingen,
- **het stigma** of de context die soms weinig uitnodigend is voor rechthebbenden om een tegemoetkoming aan te vragen. De voorwaarden om het recht te verkrijgen worden als stigmatiserend ervaren.
- **het marginaal voordeel** dat aan de diverse versnipperde maatregelen afzonderlijk verbonden is.
- ...

Kader 1: Maatregelen bereiken de juiste doelgroepen niet goed³⁶

Van de **REG-premies** zou nu slechts 2 à 3% naar beschermde afnemers gaan, terwijl zij ongeveer 10% van de afnemers uitmaken en terwijl hun woningen gemiddeld de slechtste energieprestaties vertonen. Rekening houdend met de verhoogde steun per dossier en tesamen met de specifieke premies voor kwetsbare groepen gaat ongeveer 11 mio € per jaar naar REG bij kwetsbare groepen. Dat is ongeveer 10% van de kosten van de REG-ODV's die via de nettarieven gefinancierd worden. Daarnaast is er nog 38 mio euro voorzien via de begroting voor REG-investeringen bij kwetsbare groepen, vooral in sociale woningbouw (zie tabel).

³⁵ O.a. http://www.armoedebestrijding.be/colloquium_Armoede-en-ineffectiviteit-van-rechten_16december2014.htm

³⁶ Gesprokkeld uit diverse bronnen, o.a. parlementaire vragen.

Van de sociale dakisolatieprojecten bedoeld voor private huurders is van de verwachte 6 mio maar 1,2 mio opgenomen.

Van de energielening zou 18% naar kwetsbare groepen gaan.

Figuur 12: REG-tegemoetkomingen voor kwetsbare groepen zijn relatief beperkt

(in mio €)	Nettarieven	Begroting
REG sociale woningen SHM		28,5
REG via Vlaams Klimaatfonds		7,8
SDIP (Sociale DakisolatieProjecten)	1,2	1,6?
Premie condensatieketel	3,6	
Kortingbonnen	0,2	
Premie inclusief premieverhoging ³⁷	6	
Totaal voor kwetsbare groepen	11	38
Overige REG-premies	91	
Korting onroerende voorheffing		3
Belastingvermindering energiebesparende investeringen		53
Energielening + aanverwante kosten		60
Totaal	102	154

De **federale sociale tarieven** wordt door ongeveer 10% van de Vlaamse rechthebbenden niet opgenomen (zie tabel).

Figuur 13: Federale sociale tarieven worden niet volledig opgenomen³⁸

Beschermde klanten	Rechthebbenden	Uptake (tov rechthebbenden)	Gemiddelde tegemoetkoming
sociaal maximumtarief elektriciteit	245.982 (9,10%) ³⁹	221.228 ⁴⁰ (10%)	255€ (+75€ energieheffing)
sociaal maximumtarief gas	154.131 (9,23%)	136.563 (11%)	308€ (+75€ energieheffing)

Ook in het **woonbeleid** en het beleid inzake **sociale bescherming** kennen sommige maatregelen een laag bereik (zie tabel). Bovendien gelden er Mattheuseffecten, zeker in het woonbeleid, waar hoogste inkomensgroepen een hogere tegemoetkoming verkrijgen dan lagere inkomensgroepen (zie figuren).

Figuur 14: Heel wat woonsubsidies en tegemoetkomingen worden niet opgenomen⁴¹

Instrument/maatregel	Rechthebbenden	Uptake
Huursubsidie ⁴²	11.379	2.728 (24%)
Huurpremie	25.283	9.572 (38%)
Leefloon		65%
DAVO-voorschotten alimentatie		70%
Huurpremies, huurtoelagen, renovatiepremies, nachtopvang thuislozen		15%

Figuur 15: Jaarlijkse woonsubsidie per huishouden per inkomenskwintiel (€/hh)⁴³

³⁷ Verondersteld dat premie van 2 mio uit armoedetoets slaat op de premieverhoging (grotweg 50%) en nog niet op de basispremie.

³⁸ Cijfers voor Vlaanderen van CREG voor rechthebbenden, van opnames door VREG.

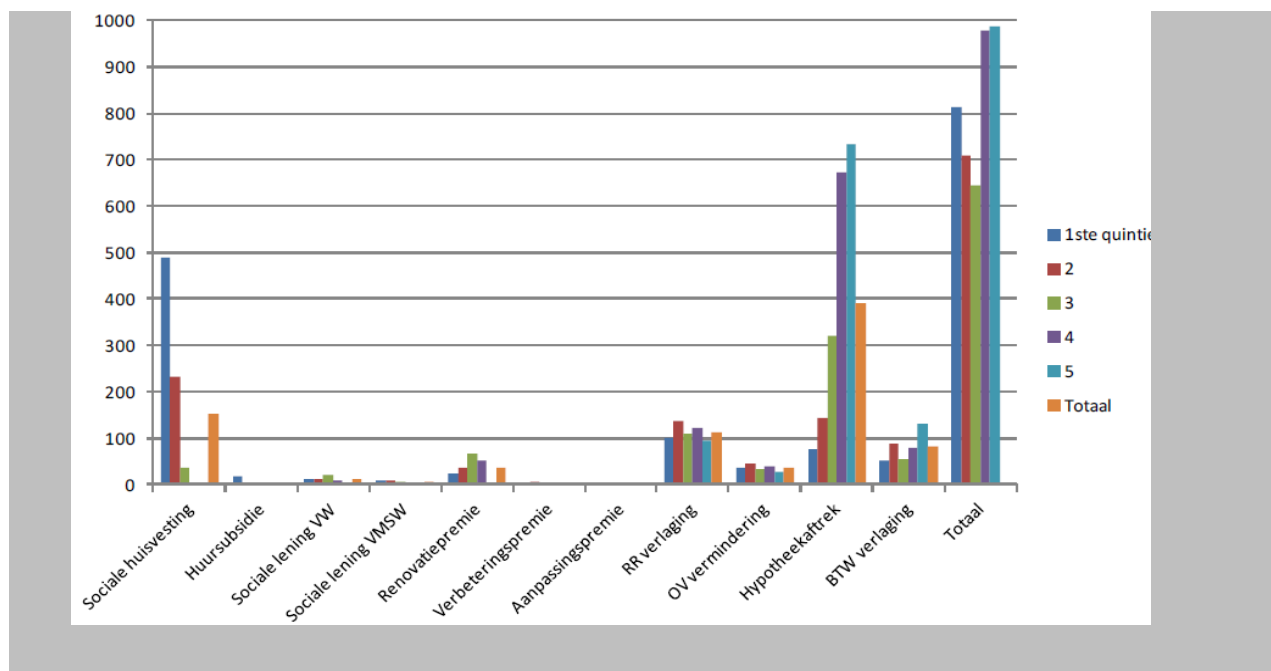
³⁹ CREG, boordtabellen, maandelijks, data van 12/2015

⁴⁰ VREG, marktmonitor 2015: Het is niet duidelijk of VREG bedoelt 'wie recht heeft op sociaal maximumtarief' of 'wie er gebruik van maakt'. 7,9% (van commerciële leveranciers); Rapport sociale openbare dienstverplichtingen, <http://www.vreg.be/sites/default/files/document/rapp-2015-07.pdf>

⁴¹ http://www.armoedebestrijding.be/publications/colloq_nontakeup/ldes%20Nicaise.pptx

⁴² Jaarverslag Wonen Vlaanderen

Meer van hetzelfde zal dus niet noodzakelijk werken. Een andere aanpak is nodig die de hinderpalen voor de uptake in beschouwing neemt en inzet op een combinatie van geïntegreerde **top-down** maatregelen in het armoede-, woon- en energiebeleid met een **bottom-up** aanpak op maat van het individu. Bijzondere aandacht daarbij is nodig voor

- een instrumentarium op maat van specifieke **doelgroepen**: (private) huurders, ouderen, allochtonen, alleenstaanden (ook inzake eenmanszaken), plattelandsbewoners, stedelingen, ...;
- **ontzorging** bv door gespecialiseerde hulpverleners en organisaties;
- een **wervende** aanpak die doelgroepen aanspreekt en laagdrempelig is;
- **innovatieve** aanpakken en experimenten (cf. deel 2.4);
- een **eenvoudige** aanpak, zonder complexiteit en administratieve rompslomp en met een zo groot mogelijke integratie van diverse steunregelingen. Nu bestaan bv. REG-premies naast de fiscale aftrek, de renovatiepremie, de verbeteringspremie.
- **automatische mechanismen**, zoals de automatische toekenning van voordelen, de automatische afschakeling van sluipverbruikers, ...
- een snelle overmaking van de tegemoetkomingen om **prefinancieringsproblemen** bij kwetsbare groepen aan te pakken. Reguliere premies en belastingverminderingen kennen het financiële voordeel achteraf (na enkele maanden) toe. Dat kan vermeden worden bijv. door
  - een *ex ante regime*, dat de premie vooraf uitbetaalt, in plaats van achteraf ná de uitvoering van de investering. Gebeurt de investering niet (tijdig), dan wordt de premie teruggevorderd. Dit regime speelt in op het dotatie-effect: mensen lijken sterker gemotiveerd wanneer ze een beloning krijgen die men achteraf kan terugvorderen als

43 http://steunpuntwonen.be/Documents/Publicaties_steunpunt-wonen-2012-2015/2012/2012-18-de-verdeling-van-de-woonsubsidies-versie.pdf

- doel niet bereikt wordt dan wanneer beloning wordt gegeven bij het behalen van een zeker resultaat.
- een *'korting-op-factuur'-mechanisme*, dat de initiële investeringslast verkleint (cf. 2.4). In overleg met aannemers wordt best gezocht naar een systeem dat op een zeer eenvoudige manier voorziet in een onmiddellijke korting op de factuur (bv. via een voucher). Een experiment kan leren welke werkwijze het handigst werkt voor de klant en de aannemer, welke werkwijze het aantrekkelijkst blijkt om energiebesparende investeringen uit te lokken, ... Het is immers belangrijk om via experimenten een formule te zoeken die aannemers snel kan uitbetalen, zonder administratieve rompslomp en zonder gevaar voor misbruiken.

1.7 Zorg voor efficiëntie en opvolging

Bijkomende aandacht is nodig voor de opvolging van de effectiviteit en efficiëntie van de aanpak van energiearmoede. Voorlopig zijn er alvast volgende aandachtspunten:

- ▀ het **beperkt verschaft voordeel aan kwetsbare groepen** via de Vlaamse sociale openbare dienstverplichtingen en de Vlaamse REG-maatregelen voor kwetsbare groepen: Zonder de investeringen in sociale woningen in beschouwing te nemen gaat het nog niet over 20 mio euro per jaar.
- ▀ de **systeemkosten** van de sociale openbare dienstverplichtingen: precieze cijfers over de systeemkosten van de sociale openbare dienstverplichtingen ontbreken maar ruwe schattingen gaan uit van 28 mio euro per jaar⁴⁴, zonder dat die een euro tegemoetkoming aan kwetsbare groepen verschaffen.
- ▀ de zoektocht naar een meer geschikte aanpak via **evaluatie en experimenten**, ook inzake enkele **cruciale generieke keuzes in het armoede-, woon- en energiebeleid** (cf. deel 2.4).

Verder vraagt de SERV aan de VREG en het VEA om de opgevolgde **indicatoren** van energiearmoede uit **te breiden** en ook meer informatie te verzamelen over het **profiel van energiearmoede** in relatie tot de kwaliteit van de woningen. De ogen op de problematiek in relatie met woonarmoede moeten aangescherpt worden, ook om een meer verfijnde aanpak en maatwerk mogelijk te maken. Ook meer analyses ten gronde op basis van de statistieken zijn nodig om de soms tegenstrijdige evoluties van indicatoren te kunnen verklaren.

⁴⁴ Data voor 2010 uit <http://www.creg.info/pdf/Studies/F1131NL.pdf>. CREG: Studie (F)111215-CDC-1131 betreffende 'het aanrekenen van kosten door de distributienetbeheerders als gevolg van de sociale openbare dienstverplichtingen op de elektriciteitsmarkt'. 15 december 2011. Kosten voor de plaatsing van budgetmeters en de opvolging van de levering: Eandis: 22,8 mio euro, Infrac: 5,1 mio euro. Aangezien het aantal geplaatste of opnieuw ingeschakelde budgetmeters voor elektriciteit quasi gelijk bleef sinds 2010 (lichte daling) en voor aardgas licht daalde (al steeg het aantal actieve budgetmeters voor gas), lijken deze cijfers uit 2010 een goede ruwe indicatie van de huidige kosten. <http://www.vreg.be/sites/default/files/document/rapp-2015-07.pdf>.

Ter vergelijking: eind 2014 waren er 114.808 budgetmeters voor elektriciteit geplaatst waarvan er 42.310 actief waren. Voor aardgas waren er 27.514 budgetmeters actief. Indien de kosten voor de plaatsing en opvolging (cf. supra) gelijk bleven sedert 2010, zou dit een jaarlijkse kost betekenen van ongeveer 400 euro per actieve budgetmeter.

2 Vier verrijkende acties

2.1 Rondgang met bezoeken die 250€/j besparen

De SERV vraagt om een rondgang te organiseren van lokale actoren die kwetsbare gezinnen bezoeken en hen gegarandeerd 250 €/jaar besparing aanbieden door de (energie)kosten te verminderen. Na de plaatsbezoeken begeleiden loketten de gezinnen om die besparing effectief te realiseren. Zo'n rondgang met bezoeken biedt

- *Een tastbaar, concreet voordeel.* Dat is nodig om de interesse van de doelgroep op te wekken. Een duidelijke en concrete resultaatsverbintenis (bv. 250€/jaar) kan kwetsbare groepen wellicht beter 'lokken' dan een vage energiebesparing. Een gekwantificeerde besparing in euro werkt wervend en attractief.
- *Maatwerk en ontzorging:* Dat is nodig voor energiegerelateerde beslissingen en acties die soms zeer technisch en complex kunnen zijn. De bezoeken en de begeleiding via de loketten helpen om te kiezen tussen de vele mogelijke technische maatregelen, de vele aanbieders van oplossingen, de vele actoren die voor begeleiding kunnen zorgen, de vele premie- en ondersteuningsregelingen, de vele energieleveranciers, ... Ze nemen de kwestie uit handen voor doelgroepen die (ook door andere problemen) niet altijd de tijd, kennis en mogelijkheden hebben om zich hier mee bezig te houden.
- *Toegankelijkheid:* Plaatsbezoeken werken drempelverlagend. De inspanning om mee te doen, wordt aanzienlijk verlaagd.
- *Discretie:* Plaatsbezoeken kunnen discreet zijn en vermijden stigmatiserend wachten aan een 'armenloket'⁴⁵.
- *Een integrale aanpak:* De energieloketten zorgen voor een meer *geïntegreerde aanpak* tussen het woon-, armoede- en energiebeleid en hun veelheid van maatregelen. Vanuit het standpunt van de kwetsbare bewoner wordt het pakket maatregelen als één dienstverlening aangeboden.

De dienstverlening ter plaatse wordt breed opgevat en omvat 6 grote 'checks':

1. *Is de woning gepast?* Het loket gaat na of de huidige woning geschikt is voor het gezin en helpt eventueel met het zoeken naar een meer gepaste woning en het verhuizen. Daarbij gaat vooral aandacht naar het vermijden van
  - Onderbezetting: Door te verhuizen naar een kleinere woning kunnen de woon- en energielasten dalen, evenals het risico op energiearmoede en de CO₂-emissies⁴⁶. Vooral bij ouderen waarvan de kinderen het huis verlieten, is dit een aandachtspunt.
  - (Te) dure woningen: Gezinnen kunnen begeleid worden naar woningen met een betere prijs/kwaliteitsverhouding en lagere woonlasten (en bijgevolg een groter beschikbaar budget voor energiekosten) en liefst ook minder structurele gebreken (bv. vochtproblemen, gebrek aan comfort, ...).

⁴⁵ http://www.armoedebestrijding.be/publications/colloq_nontakeup/litlijst.pdf

⁴⁶ Applied Energy, All about size? – The potential of downsizing in reducing energy demand. Gesche M. Huebner, David Shipworth

- ‘Energievergieten’ (zeer energieverblindende woningen): De verhuis naar energiezuinigere woningen kan helpen in de aanpak van energiearmoede. Vooral recentere woningen of reeds gerenoveerde woningen, halfopen of gesloten bebouwing of appartementen, minder afgelegen woningen (om zo mobiliteitsgerelateerd energieverbruik te verminderen), ... zijn meestal energiezuiniger.
2. *Zijn er energie-investeringen nodig?*: Het loket onderzoekt - ev. in samenwerking met een deskundige - welke energiebesparende investeringen aangewezen zijn en begeleidt het gezin (en/of de verhuurder) bij het plannen en uitvoeren van de energiebesparende investeringen, bij het aanvragen van premies en/of het zorgen voor prefinanciering van een deel van de investeringen (bv. in afwachting van de uitkering van een premie). Bij verhuurde woningen kan dit o.a. via sociale dakisolatieprojecten (bij uitbreiding ook voor muurisolatie, beglazingsprojecten), via sociale verhuurkantoren en/of door begeleiding van de verhuurder. Ook de omschakeling van de energiebron of drager kan nodig zijn, bv. de omschakeling van elektrische verwarming of de voeding ervan met zonnepanelen.
  3. *Zijn er (kleine) energiebesparende maatregelen mogelijk?*: Het loket kijkt - ev. door het regelen van een energiescan/bezoek van energiesnoeiers - welke kleine energiebesparende maatregelen (radiatorfolie, spaarlampen, spaardouchekoppen, tochtstrips, vervanging van toestellen, leidingisolatie, diepvries ontdooien, koelkastroosters reinigen, ...) nog uitgevoerd kunnen worden en begeleidt de uitvoering ervan. Ook wordt nagekeken of nog ketelonderhoud en –afstelling nodig zijn, o.a. in het kader van de vereisten inzake periodieke controle door een erkende installateur.
  4. *Is het gedrag energiezuinig/kostenbewust?*: Het loket levert informatie, kennis en eventuele tools over energiezuiniger en kostenbewuster gedrag. Dat kan bv. door app (cf. infra), een toelichting over mogelijke besparingen (bv. inzake sluipeverbruik, bad- en douchegegedrag, gebruik van wasmachine, stookgedrag, verplaatsings- en rijgedrag, ...) liefst op een leuke manier (bv. via filmpje), door handige tips, ...
  5. *Worden de sociale voordelen uitgeput?*: Het loket zoekt uit of het gezin in aanmerking komt voor bijkomende reeds bestaande sociale voordelen. Zo zijn er bv. nog duizenden gezinnen die ondanks hun beschermd of kwetsbaar statuut nog geen gebruik maken van de sociale maximumtarieven voor gas en elektriciteit, tegemoetkomingen uit het sociaal verwarmingsfonds, huursubsidies, huurpremies, ...
  6. *Is er nog een slapend (energie)contract?*: Het loket gaat na of nog kosten bespaard kunnen worden door het uitvoeren van een switch van leverancier voor elektriciteit, gas of ev. telecom, verzekering, lening, ...) en begeleidt de betrokkene bij de uitvoering van de switch.

De bezoeken en lokale loketten gebeuren via het *netwerk* van *bestaande instanties* actief inzake energie en/of armoede en/of wonen (zoals gemeenten, OCMW's, lokale entiteiten, sociale verhuurkantoren, woonloketten, ...). De loketten (of een andere benaming: bv. “energiekluis”, “energiekas”, “energiebazar”, “energiebar”, “energiebank”, ...) zorgen voor een *eenduidige eenvoudige herkenning* in de veelheid van actoren die nu op dit terrein actief zijn en die soms voor een versnipperde aanpak zorgen. Waar nodig worden extra actoren aangezocht om deze loketrol op te nemen met het oog op een laagdrempelige, *gebiedsdekkende* en nabije dienstverlening (of wordt de energiebus (cf. infra) ingezet voor meer afgelegen gezinnen). De betrokken dienstverleners worden bijkomend opgeleid en bijgeschoold zodat ze garant kunnen staan voor een degelijke informatieverstrekking en dienstverlening.

Er kan van uitgegaan worden dat bij vrijwel alle gezinnen inderdaad een bedrag van 250 €/jaar bespaard kan worden (zie infra met tabel met het besparingspotentieel van diverse maatregelen). Enkel hoogst uitzonderlijk als er technisch geen mogelijkheden zijn om het gegarandeerde bedrag te besparen en er ook via gedragsverandering en leverancierswissel geen besparingsmogelijkheden zijn, ontvangt het betrokken gezin van de betrokken instantie een éénmalige tegemoetkoming tijdens het eerste jaar (als dank voor de screening, als gegarandeerde besparing).

Figuur 16: Ruwe indicatie van mogelijke kostenreducerende maatregelen⁴⁷

	Indicatieve besparing per jaar (€)
Energie-investering	
Ketelvervanging	456
Dakisolatie	440
Spouwmuurisolatie	260
Hoogrendementsbeglazing	230
Uptake tegemoetkomingen	
Sociale maximumtarieven voor gas	308
Sociale maximumtarieven elektriciteit	255
Tegemoetkoming sociaal verwarmingsfonds	300
Switch	
Veranderen van elektriciteitsleverancier	91
Veranderen van gasleverancier	200
Maatregelen en gedrag	
Radiatorfolie plaatsen	50
Spaardouchekoppen plaatsen (incl. aanpassen bad- en douchegedrag)	100
Tochtstrips plaatsen (incl. alleen gebruikte ruimtes verwarmen)	115
Ketel onderhouden en afstellen incl. aanpassen verwarmingsgedrag	200
Leidingen isoleren	30
Diepvries ontdooien	9
Koelkastroosters reinigen	12

De verwachting is dat het energieloket vooral de uptake van bestaande maatregelen en premies door kwetsbare groepen in de diverse beleidsvelden zal verhogen. De precieze impact hiervan is moeilijk in te schatten, maar de impact op de nettarieven van de extra toegekende REG-premies van de netbeheerders lijkt uiterst beperkt. Op dit moment wordt slechts 2 à 3% van de REG-premies opgenomen door beschermde klanten. Bovendien kan een versterkte preventieve aanpak de kosten van de curatieve aanpak die ook via de nettarieven verrekend worden, beperken. In ieder geval wordt de totale omvang van de kosten van de openbare dienstverplichtingen nauw bewaakt.

Deze rondgang bouwt verder op de bestaande energiescans en de voorstellen in actie 13 en 14 van de conceptnota om op basis van prioritaire lijsten (bv. van netbeheerders) energiescans

⁴⁷ Het gaat over ruwe indicaties van mogelijke besparingen op basis van data van VEA en VREG. De effectieve besparingen kunnen hard verschillen naar gelang de specifieke situatie (de grootte van de woning, het gebruik van de woning, de reeds aanwezige isolatie en installatie, ...)

Besparing door switch van leveranciers: Data van VREG, maart 2016. <http://www.vreg.be/nl/evolutie-van-de-energieprijzen-van-gezinnen-en-bedrijven>

Voor gemiddelde investering, o.a. op basis van VEA, energiewinstcalculator. Nader te documenteren bij implementatie.

e.d. te gaan plannen bij kwetsbare groepen⁴⁸. Er wordt wel een ruimere dienstverlening beoogd met een sterkere opvolging die tot werkelijke energie- en kostenbesparingen op het terrein leidt. Nu leidt slechts een zeer beperkt aantal energiescans tot energie-investeringen.

Voorzie 50.000 bezoeken per jaar

Indien men op 5 jaar alle gezinnen in energiearmoede bereikt wil hebben, zullen ongeveer 50.000 bezoeken per jaar nodig zijn⁴⁹. Dat is ongeveer een **verdubbeling van het aantal** huidige energiescans. Bovendien vergen de bezoeken en vooral ook de opvolging nadien een **grotere investering per dossier**, ook menselijk om de noodzakelijke begeleiding en ondersteuning te kunnen verschaffen.

De doelgroep voor de dienstverlening van de energieloketten en de bijhorende besparingsgarantie wordt beperkt tot de *kwetsbare doelgroepen*. De precieze afbakening valt nog te bekijken en kan na evaluatie wijzigen, bv. in het kader van de evaluatie van inkomensgrenzen in het VAPA en/of de ev. aanpassing van de doelgroep van de sociale openbare dienstverplichtingen. De doelgroep wordt afgebakend ongeacht de energiedrager waarvan ze gebruik maken. Dat verhelpt de huidige eerder eenzijdige aanpak gericht op elektriciteit, stookolie en gas als geïsoleerde energiedragers en biedt een gelijkaardige besparingsgarantie voor wie verwarmt met hout, pellets, propaan, ...

Om te bepalen wie er prioritair bezocht moet worden, is een combinatie van verschillende aanpakken nodig:

- De preventieve aanpak van de energieloketten (gericht op de structurele vermindering van de energiekosten) kan gekoppeld worden aan de *reeds bestaande curatieve maatregelen* (sociale openbare dienstverplichtingen om betalingsproblemen of een dreigende afsluiting aan te pakken). Zo kunnen leveranciers bv. via een aanpassing van de code van goede praktijk gestimuleerd worden om hun klanten te begeleiden en/of aan te zetten om de stap te zetten naar een energieloket (om zo het aandeel onbetaalde facturen te verminderen). Ook kunnen gezinnen in geval van een 'drop' gecontacteerd worden door en/of doorverwezen worden naar het energieloket.
- De bestaande *energiescans* kunnen een aangrijpingspunt opleveren. Energiescans zijn immers een belangrijk instrument om kwetsbare huurders te bereiken als startpunt van een ontzorgingstraject.
- Doelgroepen kunnen *zelf* actief het energieloket contacteren en een plaatsbezoek aanvragen.
- Prioriteit gaat naar kwetsbare huurders, gezinnen die elektrisch verwarmen en alleenstaanden, eenoudergezinnen, ... (cf. oververtegenwoordiging bij non-takeup)
- De loketten kunnen ook een groep min of meer samen begeleiden, bv. in het kader van een meer collectieve aanpak (bv. van een wijk, een vriendengroep, ...).
- Er worden inspanningen gedaan om ook 'moeilijke gevallen' te bereiken, zoals mensen met domicilieproblemen (bv. woonwagenbewoners, campingbewoners).

⁴⁸ DNB's aan OCMW's lijsten te laten bezorgen van wegens wanbetaling gedropte klanten, zodat vroege actie mogelijk is (bv. energiesnoeiërs, wooninfopunten, woon-, water-, energieloketten (actie 13)

een éénmalige energiescan bij opzeg wegens wanbetaling te onderzoeken (actie 14)

⁴⁹ 10% van de gezinnen met gemeten energiearmoede

- In het kader van e-gov en de verbetering van databanken kunnen de kwetsbare groepen geselecteerd worden en prioritair bezocht worden.
- Het energieloket besteedt bij de implementatie van de geïnventariseerde besparingsmogelijkheden best prioritair aandacht aan kwetsbare gezinnen met *grote besparingsmogelijkheden*.

Bij de plaatsbezoeken en de begeleiding achteraf wordt rekening gehouden met het *diverse profiel van verhuurders* (ouderen⁵⁰, allochtonen, ...) die telkens andere problemen en andere hinderpalen voor REG-investeringen ondervinden.

Het energieloket zal de betrokkenen na de interventie verder **opvolgen**. Na een jaar zal het loket opnieuw de energiekosten en het risico op energiearmoede (volgens de klassieke indicatoren: wanbetaling, drop, ...) bekijken, evenals de ervaringen met de werking van het energieloket. Dat laat toe de effectiviteit en kwaliteit van de dienstverlening te evalueren en te verbeteren evenals een bredere evaluatie en eventuele bijsturing van de REG-ondersteuningsmaatregelen voor deze doelgroepen.

Maak middelen vrij voor (pre)financiering

De SERV vraagt om extra middelen te voorzien voor de (pre)financiering van REG-investeringen bij kwetsbare groepen. Volgende opties moeten daarbij minstens bekeken worden:

- Hogere REG-premies voor kwetsbare groepen. Reeds in het advies 'Geld, gemak en goesting voor REG' heeft de SERV er samen met de Minaraad op gewezen dat de steun voor bepaalde investeringen (bv. beglazing) voor kwetsbare groepen wellicht best stijgt, omdat de terugverdiertijden nog lang zijn.
- Verschuiving van middelen voor REG-premies naar kwetsbare groepen: Reeds in het advies 'Geld, gemak en goesting voor REG' pleitte de SERV er samen met de Minaraad voor om de REG-premies meer te richten op kwetsbare groepen.
- Derde partijfinancieringsexperimenten;
- Extra middelen voor sociale woningbouw en renovatie van bestaande sociale woningen (cf. infra)

Zorg voor opleiding van hulpverleners

De plaatsbezoeken vergen begeleiding door deskundigen die technisch goed gewapend zijn, maar tegelijkertijd ook voeling hebben met de doelgroepen. Opleiding van deskundigen is cruciaal en zal de nodige tijd en inspanningen vergen. Daarnaast is het van belang dat andere hulpverleners een basis-energiekennis wordt bijgebracht zodat zij een doorverwijs- en signaalfunctie kunnen opnemen.

2.2 Investeringen in sociale woningen

Investeringen in sociale woningen zijn cruciaal in de strijd tegen woonarmoede (en dus ook tegen energiearmoede). Een voldoende en kwalitatief aanbod aan sociale woningen kan de woonlasten van kwetsbare groepen verlagen en de armoede (en dus ook energiearmoede)

⁵⁰ Gemiddelde leeftijd verhuurder: 59 jaar. http://samenlevingsopbouw-antwerpenprovincie.be/uploads/publicaties/EW/131218_EW_invest%20in%20Priv%20HM_nota.pdf

helpen verminderen. Investerings zijn nodig om het aanbod aan sociale woningen te verhogen en om de kwaliteit van de sociale woningen te verbeteren. Deze investeringen kunnen positieve effecten hebben voor het klimaat. Bovendien zijn dergelijke investeringen goed in tijden van economische stagnatie omdat ze positieve economische multiplicatoreffecten en lokale werkgelegenheidseffecten kunnen genereren. Bovendien maakt de lage rente investeringen gemakkelijker.

Investeer in nieuwe sociale woningen

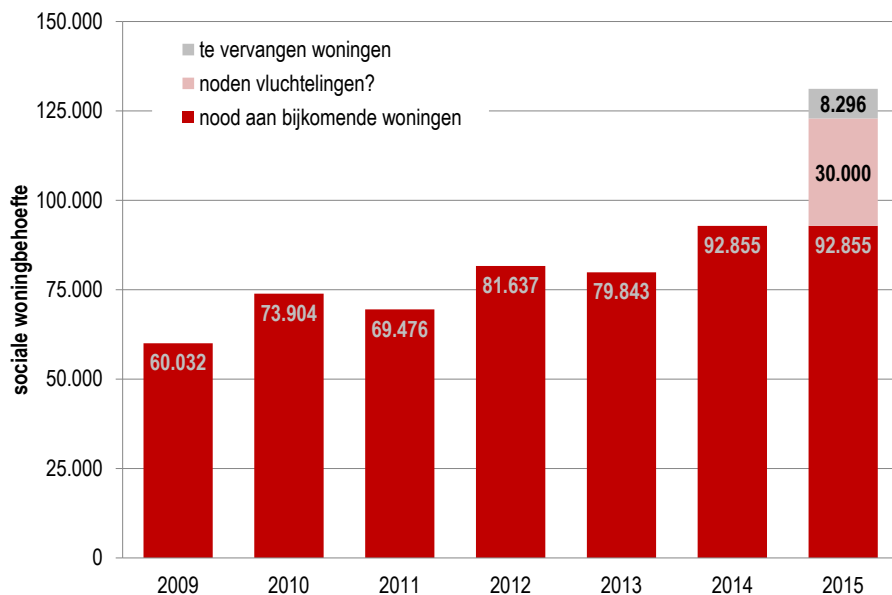
Investerings in nieuwe sociale huurwoningen zijn nodig om

- de **wachlijsten** voor sociale woningen weg te werken. Een groot deel van de rechthebbenden kan nu geen sociale woning huren. Op sommige plaatsen zijn de wachlijsten voor sociale woningen bijzonder lang. Bovendien stijgt de vraag naar sociale woningen (zie figuur in bijlage). Wie wacht op een sociale woning is vaak aangewezen op een krappe private huurmarkt; maar liefst 38% van de huurders op de private huurmarkt in België ervaart een overmatige woningkosten⁵¹.
Concreet zou er nu volgens de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen nood zijn aan ongeveer 100.000 nieuwe sociale woningen (zie figuur), zonder rekening te houden met de stijgende behoefte aan nieuwe sociale woningen als gevolg van de vluchtelingencrisis of als gevolg van de vervanging van de niet-renoveerbare bestaande woningen. Om die sociale woonbehoefte te lenigen, zouden de investeringen van Vlaamse middelen in nieuwe sociale woningen moeten verviervoudigen tot vertwaalfvoudigen afhankelijk van de termijn waarbinnen men de tekorten wil wegwerken (5 of 10 jaar) en de verwachte nood aan extra sociale woningen, bv. als gevolg van de vluchtelingencrisis⁵². Nu wordt er ongeveer 410 mio per jaar door de Vlaamse overheid geïnvesteerd in nieuwbouw sociale woningen..
- de **stijgende woonarmoede** aan te pakken en de druk op de private huurmarkt te verminderen. Tussen 2005 en 2013 kwamen er in Vlaanderen meer dan 100.000 mensen bij met betaalbaarheidsproblemen voor hun woning: zij besteden meer dan 30 procent van hun inkomen aan hun woning. Vooral op de privéhuurmarkt is het probleem groot. Tussen 2005 en 2013 nam de huurprijs toe met 8,1 procent en bij de goedkoopste woningen zelfs met 18,4 procent. Van de 20 procent huurders in ons land die het minst verdienen, betaalt 78 procent nu meer dan 30 procent aan woonkosten, energie- en waterkosten niet meegerekend. Bij de volgende schijf van 20 procent is dat nog steeds 73 procent. Bovendien komen er steeds meer huurders bij. Terwijl het aantal eigenaars afnam van 74,4 naar 70,5 procent, is het aantal privéhuurders toegenomen van 18,5 naar 20,4 procent en het aantal sociale huurders van 5,6 naar 6,7 procent.

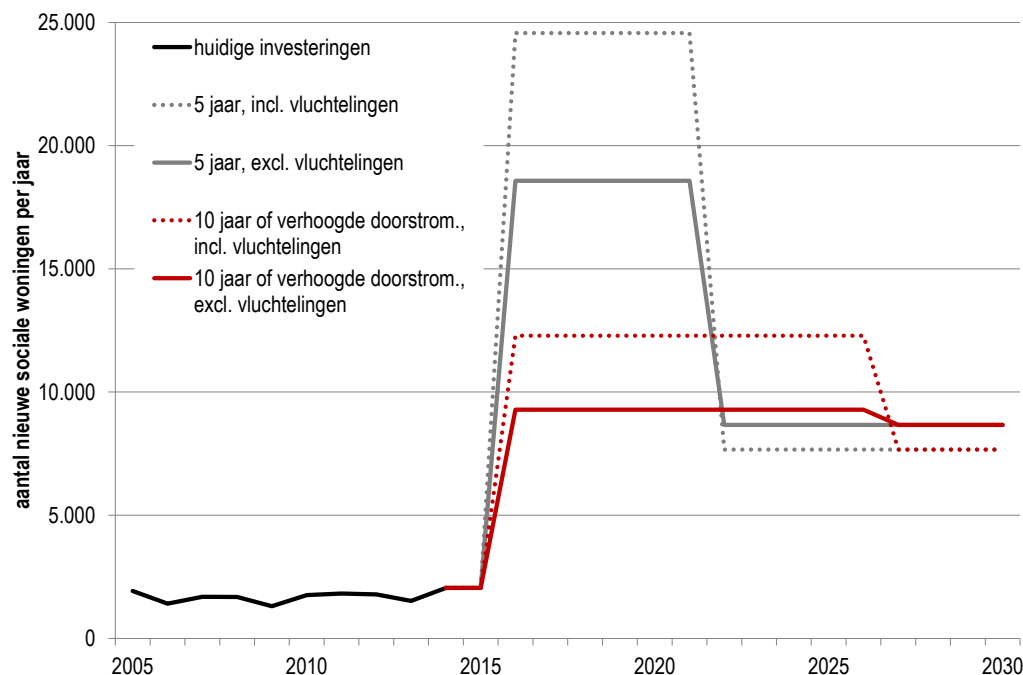
⁵¹ [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Housing_cost_overburden_rate_by_tenure_status,_2014_\(%25_of_population\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Housing_cost_overburden_rate_by_tenure_status,_2014_(%25_of_population)_YB16.png)

⁵² Zelfs bij een grotere bezetting van de bestaande woningen (+10.000 al in aanbod ingecalculleerd) en bij grotere doorstroming (door controle, door overig beleid, zelfs als 50% van huidige bewoners niet rechthebbend zou zijn) en ingeval geen enkele vluchteling behoeftig of rechthebbend zou zijn, zou er een investeringsbehoefte van 1,9 mld per jaar zijn.

Figuur 17: Sociale woningbehoefte⁵³

Figuur 18: Aantal nieuwe sociale woningen per jaar in diverse scenario's

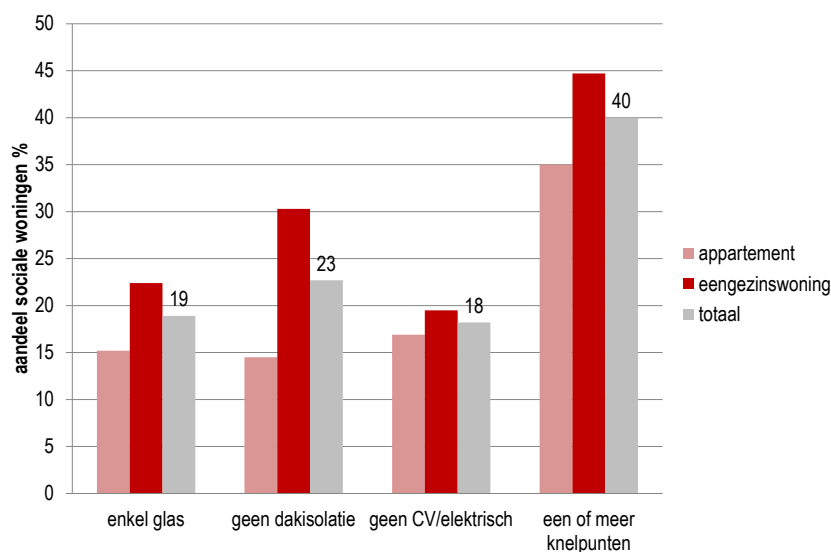
⁵³ https://www.vmsw.be/Portals/0/objects/Footer/Statistieken/2015_KH/20151120_BulletinKH_v1.1_def.pdf. Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen. Kandidaat huurders. Statistisch bulletin 2014, versie 1.0. Als indicatie van de nood aan bijkomende sociale woningen wordt gewerkt met de 'sociale woonbehoefte'. Gebruikte cijfers zijn op basis van de INSZ-methode die volgens de VMSW de nauwkeurigste inschatting geeft van de behoeften.

Renoveer 50.000 bestaande sociale woningen

Bijkomende investeringen in de **bestaande** sociale woningen zijn nodig. 49.557 sociale huurwoningen zouden nog niet voldoen aan vereisten van het energierenovatieprogramma (zie ook figuur)⁵⁴. Bovendien zijn die eisen nog zeer beperkt (geen enkel glas, dakisolatie, hoogrendementsketel). Het huidige Vlaams budget voor renovatie van bestaande sociale woningen bedraagt 205 mio euro/jaar.. De tijdelijke leegstand die vaak met de renovatie van bestaande sociale woningen gepaard gaat, moet zo kort mogelijk zijn om de druk op de wachtlijsten niet extra te verhogen.

Figuur 19: Aandeel sociale woningen niet conform energierenovatieprogramma⁵⁵

2.3 Switchcampagne voor energie, telecom en verzekering

Een algemene switchcampagne⁵⁶ die focust op energie, telecom en verzekeringen is nodig om ervoor te zorgen dat ook kwetsbare klanten meer van de voordelen van vrijgemaakte markten genieten. Ondanks de relatief hoge switchratio's, geeft de VREG aan dat de gezinnen die vermoedelijk het meeste baat hebben bij een overstap, het moeilijkst te sensibiliseren zijn over de voordelen van een vrije leverancierskeuze⁵⁷ (zie ook kader). Nochtans nemen de voordelen van het switchen de jongste jaren nog toe, tot 291 €/jaar⁵⁸ voor een gemiddeld gezin (zie figuur) al kunnen de individuele besparingsmogelijkheden nog veel groter zijn (700€/jaar, waarbij zelfs

⁵⁴ <https://www.vmsw.be/Portals/0/objects/Footer/Statistieken/2014%20-%20Wngn/ToelichtingPatrimoniumbevraging2014.pdf>

⁵⁵ Jaarverslag VMSW 2013: <http://www.vmsw.be/language/nl-nl/nl/algemeen/publicaties/tijdschriften/jaarverslag>

⁵⁶ 'Doe de switch', 'scheiden is makkelijker dan je denkt', 'kiezen om minder te verliezen', ...

⁵⁷ VREG: Marktmonitor 2015

⁵⁸ Indien de switchgraad fel zou toenemen, zal het switchvoordeel wellicht afnemen. Bij een lage switchgraad kunnen hoge switchvoordelen toegestaan worden, die in feite 'gefinancierd' worden door de minder actieve klanten.

nog geen rekening werd gehouden met de problematiek van slapende contracten (zie kader)). De CREG⁵⁹ bevestigt dat er grote besparingen mogelijk zijn door weloverwogen van leverancier of product te veranderen: het merendeel van de klanten zit bij de duurste producten en klanten die switchen, kiezen niet altijd het goedkoopste product. Enkel voor beschermde klanten die genieten van de federale sociale maximumtarieven zijn er geen besparingen mogelijk door van leverancier te veranderen voor elektriciteit en gas.

Deze switchcampagne is een aanvulling op de regels en afspraken met leveranciers die ook de conceptnota over het energiearmoedeprogramma bespreekt.

Kader 2: Kwetsbare groepen switchen minder: enkele vaststellingen⁶⁰

- Gezinnen met een **laag inkomen** (<1.500 euro per maand) blijven volgens de VREG significant vaker bij de leverancier aan wie ze destijds automatisch werden toegewezen en zijn ongeacht de mogelijke besparing niet te overtuigen om over te stappen (29% tegenover 6-11% in de hogere inkomenscategorieën). Hetzelfde geldt voor gezinnen die de **energiekosten als zeer belangrijk** in hun gezinsbudget omschrijven (18% tegenover 7-10% in de andere categorieën).
- Respondenten die in aanmerking komen voor het (**verlaagde**) **sociaal tarief**, de zogenaamde beschermde klanten, bleven significant vaker bij hun oorspronkelijke leverancier. Ze kunnen geen voordeel doen door van leverancier te veranderen.
- 37% van wie nog niet switchte vindt het switchen te **moeilijk** en te veel rompslomp. Vooral **lager opgeleiden** zouden de weg kwijtraken in het overdadige aanbod van leveranciers.
- In België zijn de tien duurste producten voor elektriciteit goed voor 63% van de markt. De tien goedkoopste producten zijn slechts goed voor 3% van de volledige markt. Een derde van de markt bevindt zich wat prijs betreft in de buurt van het gemiddelde prijsniveau op de markt. Een kleine 2/3 van de markt zit bij de tien duurste producten op de markt terwijl slechts een heel kleine minderheid een van de tien goedkoopste producten op de markt heeft onderschreven⁶¹. De consument switcht dus vaak niet naar een goedkoper, laat staan naar het goedkoopste product op de markt⁶².

⁵⁹ CREG, Studie over de samenstelling van de productportefeuilles per leverancier en mogelijke besparingspotentiëlen voor gezinnen, KMO's en zelfstandigen op de Belgische elektriciteits- en aardgasmarkt. 12 / 2015. <http://www.creg.info/pdf/Studies/F1496NL.pdf>

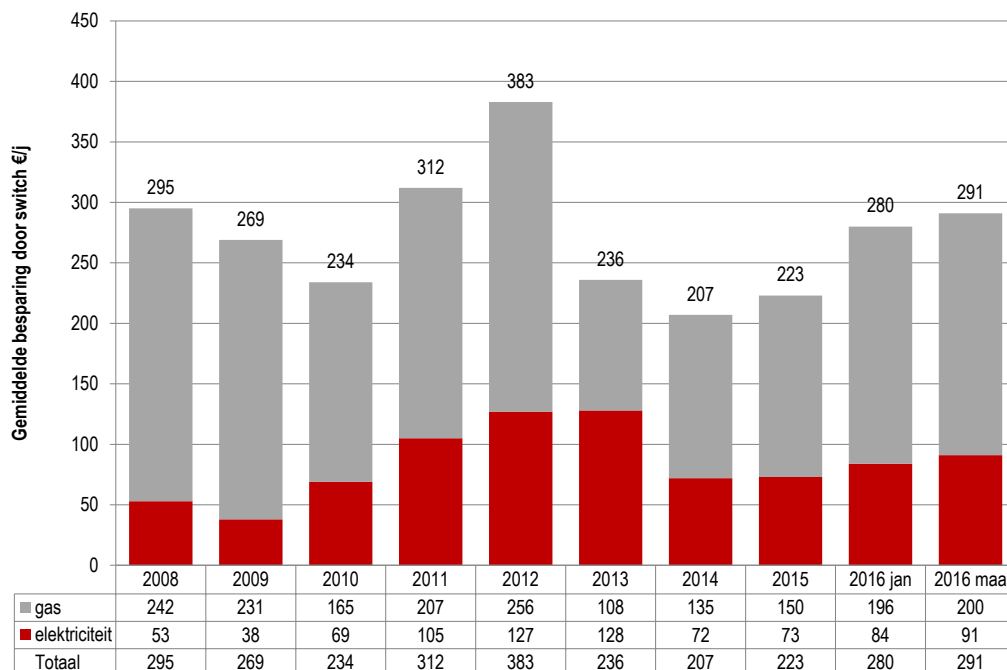
⁶⁰ VREG: Marktmonitor 2015

CREG: <http://www.creg.info/pdf/Studies/F1496NL.pdf>

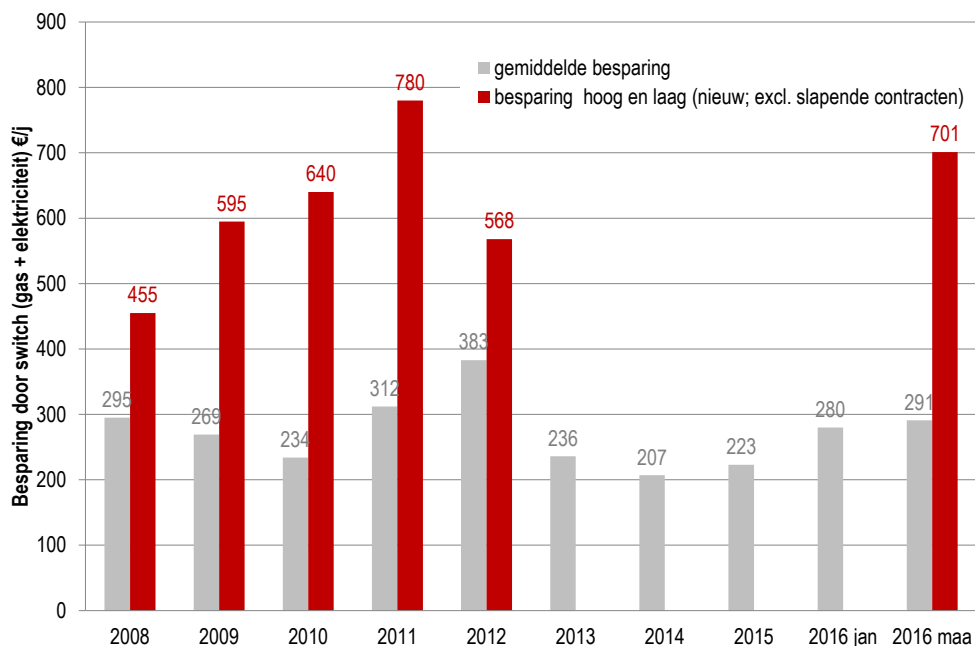
⁶¹ Voor aardgas zijn de tien duurste producten goed voor 44% van de markt. De tien goedkoopste voor 5% van de markt. De helft van de markt bevindt zich wat prijs betreft in de buurt van het gemiddelde prijsniveau op de markt. Meer dan 40% zit bij de tien duurste producten op de markt terwijl slechts een heel kleine minderheid een van de tien goedkoopste producten op de markt heeft onderschreven.

⁶² Volgens de CREG kan dit te maken hebben met onvoldoende kennis van het volledige marktaanbod, de complexiteit van de verschillende prijsformules en –versies bij de producten, of met het feit dat andere elementen dan alleen de prijs de keuze van de consument bepalen. Andere mogelijke verklaringen zijn dat de duurder producten door de leveranciers promotioneel meer in het daglicht worden geplaatst en dat goedkopere producten vaak online- of webproducten zijn met vaak een beperkte dienstverlening die minder gepromoot en weinig bekend zijn en die omwille van de vereiste internettoegang en –kennis niet toegankelijk zijn voor alle consumenten. <http://www.creg.info/pdf/Studies/F1496NL.pdf>

Figuur 20: Mogelijke gemiddelde besparing door switch is aan het stijgen⁶³

Figuur 21: Mogelijke besparing door switch is potentieel veel hoger bij dure contracten⁶⁴

⁶³ Gesprokkeld uit de diverse historische marktrapporten van de VREG. www.vreg.be

⁶⁴ Uit marktrapporten VREG. Besparing tussen duurste en goedkoopste contracten werden voor 2013 tot nu niet meer gepubliceerd. Voor maart 2016: V-test voor gemiddelde verbruiken (postcode 2288, enkelvoudig tarief), geraadpleegd op 27/4/2016.

Meer switches kan men bereiken door:

- kwetsbare, niet-beschermde⁶⁵ groepen gericht te **begeleiden** bij switches (cf. deel 2.1)
- de **focus te verbreden** van elektriciteit en gas naar **telecom en verzekeringen**, hetgeen voor een versterkte aandacht kan zorgen. De situatie in de telecom- en verzekeringssector is immers vergelijkbaar met die in de energiesector met keuzechaos door ondoorzichtige concurrerende tarieven, producten en diensten. Kiezen tussen leveranciers en producten (vast, niet vast, groen, niet groen, ...) is moeilijk. Bovendien hebben heel wat kwetsbare groepen er geen aandacht voor. Telecom en verzekeringen zijn dan ook uitgaven waaraan lage inkomensgroepen gemiddeld een hoger aandeel van hun besteedbaar inkomen uitgeven dan gemiddelde gezinnen (zie tabel).
- switchen nog meer onder de **aandacht** te brengen (bv. door een brede *campagne* en door de werking van de energieloketten (cf. supra)) en de switchboodschap regelmatig te **herhalen** vooral op strategische **sluutmomenten** waarop het interessant is om contracten vast te leggen (verhuis, verkoop, ...);
- de switchboodschap te koppelen aan **leuke evenementen**, bv. 'Assisteer uw assistenten om te switchen' (Bv. help haar/hem shoppen/switchen op 'Dag van de secretaresse': 21 april 2016, 'Dag van de schoonmaker': 20 juni 2016) of door anderen in te schakelen (goede daad: help uw moeder, vader, dochter, zoon, buurvrouw, buurman ... switchen).
- **switchen** nog **eenvoudiger** te maken, in het bijzonder voor lager opgeleiden die hun weg kwijt geraken in het overdadige aanbod van leveranciers, bv.
  - door een *switch-app* waarop men zich kan aanmelden, aanbiedingen krijgt en akkoord kan gaan met de switch;

collectief te switchen, bv. via generieke groepsaankopen of via groepsaankopen via intermediären zoals sociale huisvestingsmaatschappijen, OCMW's voor hun klanten (met al dan niet een overkoepelende groepsaankoop daarachter), ...

Figuur 22: Top 10-uitgaven waaraan lagere inkomensgroepen proportioneel meer uitgeven⁶⁶

	Vlaams Gewest		Lage inkomensgroep (Q1)		Verschil Q1-VI (%)
	Gemiddelde uitgaven per huishouden en per jaar (€)	Aandeel in uitgaven (%)	Gemiddelde uitgaven per huishouden en per jaar (€)	Aandeel in uitgaven (%)	
Huur	1.619	4,3%	2.266	10,3%	6,08%
Fictieve huur	6.151	16,2%	3.960	18,1%	1,89%
Telefoon	1.031	2,7%	807	3,7%	0,97%
Water, afval, andere huisvestingskosten	580	1,5%	546	2,5%	0,97%
Elektriciteit	860	2,3%	694	3,2%	0,90%
Gas	634	1,7%	538	2,5%	0,79%
Geneesmiddelen en farmaceutische producten	677	1,8%	502	2,3%	0,51%
Tabak	228	0,6%	228	1,0%	0,44%
Verzekeringen	2.044	5,4%	1.256	5,7%	0,35%
Stookolie en andere vloeibare brandstoffen	356	0,9%	275	1,3%	0,32%
Totaal	38.053		21.930		

⁶⁵ Beschermde klanten kunnen genieten van lagere maximumtarieven. Voor ongeveer 80% van de beschermde klanten wordt dat voordeel automatisch toegekend, voor de anderen zijn nog attesteringen nodig, waardoor sommige rechthebbenden de lagere tarieven mislopen.

⁶⁶ Huishoudbudgetenquête 2014. Q1: laagste kwartiel.

Tot slot lijkt het aangewezen om bij de communicatiecampagnes inzake switchen rekening te houden met de richtlijnen in het draaiboek 'Communiceren met armen'⁶⁷ en met de mogelijke ondersteuning in het kader van raamcontracten door AgO⁶⁸.

2.4 Een bundel experimenten

Een bundel experimenten wordt opgestart die op kleine schaal en/of bij (sub)doelgroepen aanpakken test om energiekosten te besparen. Evaluatie van experimenten leert wat werkt en wat niet, wat beter kan, hoe het bereik en de kostenefficiëntie kunnen verbeteren, ... alvorens eventueel een bredere uitrol te voorzien. Concreet worden twee groepen piloot- of proefprojecten voorzien met name experimenten die

- A. specifieke maatwerk aanpakken en overtuigende en wervende strategieën voor specifieke subdoelgroepen uitproberen,
- B. overleg en onderzoek plannen met het oog op betere data en een betere onderbouwing van het beleid.

Experimenteer met maatwerk en overtuigingsstrategieën

De SERV vraagt om ervaring op te doen met **maatwerk aanpakken** die op een geïntegreerde en ontzorgende manier energiekostenverlagende initiatieven bij gezinnen nemen. Daarbij wordt o.a. gezocht naar aanpakken die beter dan nu kunnen inspelen op de *specifieke behoeften van bepaalde (sub)doelgroepen* zoals huurders (bv. het kunnen bereiken van de verhuurders, ...), ouderen (bv. nood aan opruimservice, ontzorging, aangrijpingspunt op sleutelmomenten, ...) , allochtonen (bv. nood aan vertaalde informatie, tussenpersonen van allochtone origine, ...), alleenstaanden, plattelandsbewoners (bv. onderbezetting, afstand tot diensten, ...), eenmanszaken, ... In ieder geval zijn experimenten nodig met ontzorgingsaanpakken en prefinancieringspistes.

Er kan geleerd worden uit experimenten die Vlaanderen zelf opzet en uit experimenten van andere spelers in binnen- en buitenland. Initiatieven en experimenten die de energiekosten hier of elders verminderen in het bijzonder bij kwetsbare *groepen worden daarom goed opgevolgd* om beloftevolle initiatieven te kunnen capteren. Dat impliceert een permanente zoektocht en screening van beloftevolle projecten en innovatieve aanpakken zowel bij de buurregio's als bij de diverse lokale overheden en organisaties. Zij kunnen inspiratie opleveren voor nieuwe experimenten, bv. voor de implementatie van buitenlandse voorbeelden in Vlaanderen of de opschaling van lokale projecten.

Voor de experimentenbundel moet de nodige *experimenteeruimte* gecreëerd worden, door budgetten te verschuiven, regelluwe zones te creëren, personeel en expertise tijdelijk ter beschikking te stellen, etc.

Om de doelgroep meer dan nu de weg te laten vinden naar de geboden ondersteuning, kan er o.a. gedacht worden aan experimenten met volgende **overtuigingsstrategieën**:

⁶⁷ <http://www.communicerenmetarmen.be/>

⁶⁸ <https://overheid.vlaanderen.be/dienstencatalogus/raamcontracten>

- *“Koel de kosten”-bus*: Een herkenbare besparingsbus rijdt rond om maatwerkadvies te geven over energiebesparende maatregelen en over de keuze van de leverancier en stopt (vooral) in kansarme wijken, kwetsbare buurten, bij evenementen van sociale organisaties, ... Het experiment kan nagaan welke tools de bus best aan boord heeft, wanneer de bus best waar langskomt, hoe de komst van de bus best wordt aangekondigd, ...
- *“Koel de kosten”-app*: Een gratis app geeft gedurende het hele jaar op een voor de doelgroep toegankelijke en visuele manier gepersonaliseerde en concrete tips om energiekosten te sparen, rekening houdend met ingegeven informatie en updates (bv. nieuwe of gewijzigde premies, groepsaankopen, ...). De tips kunnen gaan over het switchen van leverancier, het periodiek ontdooien van de diepvriezer (bv. xx maanden na het laatste onderhoud), het bezoeken van energieloket (bv. met het concrete adres en contactpersoon), het laten nakijken van de verwarmingsketel, ...
- De opleiding van *energie-ambassadeurs/energiemeesters*, deskundig in het beheersen van de energiekosten, vooral bij kwetsbare groepen. Het idee bouwt verder op de honderden ‘compostmeesters’ die gratis opleiding genoten en vrijwillig toelichtingen en beperkt advies geven (bv. in scholen, bij particulieren, in gemeenten, ...). De energie-ambassadeurs/energiemeesters zijn facilitatoren voor energiekostenkwesties. Zij zijn communicatief vaardig en toegankelijk en kunnen energiegerelateerde noden bij kwetsbare groepen helpen detecteren. Zij vinden vlot hun weg naar de energiepremie en energiedeskundigen, zonder dat zij zelf energiedeskundigen, energieconsulenten of energiesnoeiërs zijn volgens de bestaande regelgeving en regelingen.
- *De geïntegreerde wijkaanpak*: Voor bepaalde ‘kwetsbare’ wijken wordt een wijkaanpak opgezet om de kwaliteit van de woningen en dus ook hun energieprestaties te verbeteren. Daarbij wordt geëxperimenteerd met gelijktijdige aannemingswerken om kosten te besparen, met manieren om deelname aan een energiebesparingsproject aantrekkelijker te maken, met checklisten om te selecteren welke woningen nog verbeterd kunnen worden en welke best opnieuw gebouwd worden, met manieren om investeringen in deze wijken gefinancierd te krijgen (prefinanciering, coöperatieven, fondsen, via sociale huisvestingsmaatschappijen, ...), etc.
- *De transitiewoningen*: Het ter beschikking stellen van een transitiewoning tijdens de uitvoering van de werken kan bij kwetsbare groepen praktische bezwaren wegnemen tegen de uitvoering van bepaalde (ingrijpende) energiebesparende werkzaamheden die de woning tijdelijk onbewoonbaar kunnen maken.
- *Korting op factuurregeling* (cf. supra): Na voorafgaand overleg en afspraken met aannemers wordt voorzien in een systeem dat op een zeer eenvoudige manier voorziet in een onmiddellijke korting op de factuur voor energiebesparende maatregelen. Zo’n korting op factuur (bv. via een voucher) heeft ten opzichte van de reguliere premies en belastingverminderingen die achteraf (na enkele maanden) worden toegekend het voordeel dat de financiële tegemoetkoming onmiddellijk wordt voorzien. Dat kan prefinancieringsproblemen vooral bij kwetsbare groepen verminderen en drempelverlagend werken. Een experiment kan leren welke werkwijze het handigst werkt voor de klant en de aannemer, welke werkwijze het aantrekkelijkst blijkt om energiebesparende investeringen uit te lokken, ... Het is immers belangrijk om via experimenten een formule te zoeken die aannemers snel kan uitbetalen, zonder administratieve rompslomp en zonder gevaar voor misbruiken.
- De *opruimingsdienst*: Er wordt geëxperimenteerd met integrale aanpakken die naast de plaatsing van isolatie voorzien in een (zolder)opruimdienst bv. voor oudere doelgroepen.

Daarbij kan de medewerking worden gezocht van sociale economiebedrijven en kringloopbedrijven. Experimenten kunnen aangeven in welke mate het aanbieden van een opruimingsdienst inderdaad drempelverlagend kan werken.

Experimenteer met een overleg- en onderzoeksagenda en geïntegreerde data

De SERV suggereert te experimenteren met een **overleg- en onderzoeksagenda**. Zo'n agenda kan o.a. een aantal **fundamentele discussies en vraagstukken** in het energie-, woon- en armoedebeleid onderbouwen en uitklaren (zie tabel)

Figuur 23: Enkele fundamentele vragen die een discussie verdienen

Armoede	▀ Scandinavisch model vs curatief model: Welke aanpak in het (energie)armoedebeleid werkt het beste voor Vlaanderen? Het Scandinavische model met een sterk sociaal beleid met sociale uitkeringen en kwalitatief hoogstaande sociale woningen, maar zonder tussenkomst op de energieprijzen? Of eerder het huidige Vlaamse eerder 'curatieve' model dat naast een generiek armoedebeleid met uitkeringen ook voorziet in een sectoraal armoedebeleid (of iets daar tussen)? Wat is de meest effectieve en efficiënte aanpak? Wat met de systeemkosten, de werkloosheidsval, de regionale verschillen, de ervaringen van de kwetsbare groepen zelf, ... ? ▀ Doelgroepafbakening: Reeds hierboven vroeg de SERV om het onderzoek naar geharmoniseerde afbakeningen voor kwetsbare groepen te versnellen. Belangrijk is wel om drempel-effecten en lock-ineffecten te vermijden. ▀ Optimale schuldbeheersing en -opvolging: Hoe verhouden schulden op de energiefactuur zich tot andere schulden? Welke schulden worden eerst betaald? Hoe zouden schulden evolueren met de geplande garantie op de 10 ampèreregeling⁶⁹ die in tegenstelling tot een naakte budgetmeter ook verbruik zou toestaan als er niet werd opgeladen?
Wonen	▀ Bottomup visie op woningen: Welke woningen gaan we nog isoleren en renoveren en welke bouwen we beter opnieuw? Hoe gaan we het aanbod sociale woningen versterken en de druk op de private huurmarkt verminderen? ▀ Impact EPB op woningmarkten: Wat is de impact van het EPB-beleid op de woningmarkten en de woningprijzen, vooral in de kwetsbare segmenten? ▀ Bijkomende vereisten voor huurwoningen: Bijkomende vereisten kunnen de kwaliteit van de (private) huurwoningen opkrikken, maar kunnen de huurprijs verhogen en/of het minder interessant maken om woningen te verhuren (met ev. een lager aanbod en een nog krappere huurmarkt tot gevolg. De vraag is hoe hiermee wordt omgegaan.
Energie	▀ Energiemarktmodel: Wat is de zin en onzin van liberalisering voor huishoudelijke verbruikers, en kunnen alternatieve mechanismen (bv. single buyer modellen) zinvol (of een zinvolle aanvulling) zijn? Zowel in de energiesector als de telecomsector heeft de liberalisering geleid tot keuzechaos waarop vooral kwetsbare groepen afhaken. ▀ Financiering van het energiebeleid: Welke kosten worden best via welke weg gefinancierd (via de energietarieven, dan wel via de begroting of via een andere weg)? ▀ Elektrische verwarming. Is elektrische verwarming wenselijk in de energietransitie als (stuurbare) opslag van elektrische energie of worden deze installaties best omgebouwd? Ook is meer informatie nodig over wie in Vlaanderen precies elektrisch verwarmt en wat het profiel (inkomen, verbruiken, doeleinden van verbruik (verwarming, zwembad, sauna, ...), grootte van de woning, ...) is van deze verbruikers. Hoe kunnen de energiekosten van wie elektrisch verwarmd best onder controle gehouden worden: prioritaire REG-projecten, plaatsing van zonnepanelen, omschakeling naar andere energiebron, microWKK, slimme meter met differentiële tarifiering, ...?

⁶⁹ Actie 10 van de conceptnota.

In de onderzoeks- en overlegagenda hoort ook de planning van de **opvolging en evaluatie** van bestaande maatregelen, o.a. inzake:

- de *uptake* van maatregelen door kwetsbare groepen en de *perceptie* van de dienstverlening van de diverse diensten en maatregelen inzake woon- en energiearmoede en de kwaliteit van de technische dienstverlening. Bijzondere aandacht is ook nodig voor de sociale openbare dienstverplichtingen, hun eventueel stigmatiserend karakter en hun kostenefficiëntie.
- de evolutie van *energiearmoede* en de verklarende factoren, met bijzondere aandacht voor de link tussen energiearmoede en woonkwaliteit, de link tussen energiearmoede en gecontracteerde energieprijzen, ...
- de evolutie van de *energieprijzen en de energiefacturen*. Er is nood aan betere gegevens over de energieprijzen. De gepubliceerde energieprijzen door CREG en VREG onderschatten wellicht de aangerekende energieprijzen omwille van de niet geïnventariseerde slapende contracten. Ook is er methodologische afstemming nodig tussen de CREG en VREG inzake de gepubliceerde gemiddelde cijfers voor Vlaanderen die nu sterk uiteen lopen. Bovendien zou het handig zijn dat de VREG naast de figuren ook regelmatig (maandelijks) basisdata publiceert om de gegevens toegankelijker te maken. Naast een betere opvolging van de energieprijzen is ook opvolging nodig van de gemiddelde facturen die rekening houden met gemiddelde verbruiken. De gebruikte Europese standaardprofielen (Da, Db, Dc, Dd, ...) hebben hun merites maar houden geen rekening met de fluctuaties in verbruiken door bv. een strenge winter. Bovendien passen deze standaardprofielen niet altijd op de Vlaamse situatie: in het bijzonder voor alleenstaanden impliceert het Da-profiel bijvoorbeeld een grote onderschatting van het gemiddelde verbruik van alleenstaanden in Vlaanderen.

Door **databanken te kruisen** en te combineren kunnen inzichten verkregen worden die het energiearmoedebeleid kunnen verbeteren. Zo kunnen voor een beperkt gebied persoonlijke data worden gekruist (mits goedkeuring van privacycommissie) o.a. om meer inzicht te krijgen in de mate waarin

- gezinnen in energiearmoede ook ressorteren onder bepaalde omschrijvingen of afbakening van kwetsbare groepen (met het oog op de geplande evaluatie van een inkomensgebaseerde afbakening in het kader van het VAPA).
- gegeven tegemoetkomingen voor kwetsbare groepen (sociale maximumtarieven, ...) ook effectief het risico op energiearmoede verminderen.
- generieke tegemoetkomingen (REG-premies, energieleningen, ...) opgenomen worden door kwetsbare groepen en impact hebben op hun risico op energiearmoede.
- facturatie- en opvolgingsregimes van leveranciers de energiearmoede-indicatoren beïnvloeden (om de stand van zaken inzake energiearmoede beter te kunnen verklaren en om eventuele goed werkende praktijken op te nemen in de code van goede praktijk).
- de opvangregelingen van de sociale openbare dienstverplichtingen beïnvloeden welke facturen wel of niet (of eerder of later) betaald worden.
- kwetsbare groepen nalaten te switchen omdat ze kunnen genieten van sociale maximumtarieven (en dus geen voordelen meer halen door van leverancier te veranderen).

Maak een energiearmoedewerkgroep in kader van energiepact

Het lijkt zinvol om in het kader van het aangekondigde energiepacttraject een werkgroep op te starten rond energiearmoede. Zo'n werkgroep van deskundigen, stakeholders, lokale besturen en Vlaamse overheid kan extra inspiratie en informatie aanleveren voor de verrijking van de experimentenbundel. Daarom wordt hiervoor gezocht naar een multidisciplinaire groep die voeling heeft met het beleid inzake armoede, wonen, werk, consumentenzaken, telecommunicatie, verzekering. Ook kan eventueel een beroep worden gedaan op deskundige ondersteuning en begeleiding, bijvoorbeeld door een Behavioural Insights Team bij de Kancelarij.

Bibliografie

Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2015 – 2019.
http://www4.vlaanderen.be/wvg/armoede/vlaamsactieplan/Documents/20150702_ontwerptekst%20VAPA%20-%20DEFINITIEF%20-%20BIS.pdf

Frédéric Huybrechts, Sandrine Meyer, Jan Vranken, Energiearmoede in België. Finaal rapport. December 2011.
http://dev.ulb.ac.be/ceese/CEESE/documents/Energiearmoede_in_Belgie_finaal_verslag.pdf

VREG. Statistieken van huishoudelijke afnemers in het kader van de sociale openbare dienstverplichtingen. 2014 <http://www.vreg.be/sites/default/files/document/rapp-2015-07.pdf>.

VREG. Statistieken 2013 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de sociale openbare dienstverplichtingen. http://www.vreg.be/sites/default/files/rapporten/rapp-2014-7_0.pdf

VREG, Marktmonitor 2015. <http://www.vreg.be/sites/default/files/document/rapp-2015-09.pdf>

Koning Boudewijn Stichting. Barometer Energiearmoede (2009-2013)
<http://en.calameo.com/read/00177429525f490338838?authid=zbdMzRlqvQm6>

Studiedienst Vlaamse Regering, Armoedemonitor, juni 2015.

SERV, Minaraad, Advies Geld, gemak en goesting voor REG. Brussel, 18 april 2016.

SERV, Advies REG stimuleren in woningen. Brussel, 19 oktober 2015.
http://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20151019_energiebesparing%20gebouwen_ADV.pdf

SERV, Advies Nieuwe riemen voor het energiebeleid, 2014-2019, 4 juli 2014.
http://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_ADV_20140707_nieuwe_riemen_energiebeleid_0.pdf

SERV, Minaraad, Advies Besluit REG-ODV en renovatiepremie, Brussel, 16 september 2013

SERV, Minaraad, Advies REG Openbare Dienstverplichtingen, 5 juli 2011. 6 juli 2011

SERV, Advies van 3 december 2008 over het voorontwerp van besluit inzake een dakisolatiepremie en energiescans. Brussel: SERV.

SERV, Advies van 7 december 2009 over de beleidsnota's 2009-2014. Brussel: SERV.

SERV, Advies van 9 november 2009 over het voorontwerp van decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 2010 en over het voorontwerp van decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de derde aanpassing van de begroting 2009. Brussel: SERV.

SERV/Minaraad, 20.01.2010, Advies over het reparatiebesluit inzake energieprijzen. Brussel: gezamenlijk advies SERV en Minaraad.

SERV/Minaraad, 15.09.2010, Advies over de codificatie van energiebesluiten. Brussel: gezamenlijk advies SERV en Minaraad.

SERV/Minaraad, 13.10.2010. Advies besluit energieconsulenten. Brussel, gezamenlijk advies SERV en Minaraad.

SERV, 18.05.2011, Advies ontwerp actieplan energie-efficiëntie 2008-2016. Brussel: gezamenlijk advies SERV en Minaraad.

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1: Doeltreffende aanpak energiearmoede?.....	13
Figuur 2: Waarde Vlaamse en federale sociale energiemaatregelen voor kwetsbare groepen in Vlaanderen.....	14
Figuur 3: Energiearmoedeprogramma zet samengevat in op curatieve én preventieve aanpak	15
Figuur 4: Energiearmoede, één van de symptomen van armoede.....	16
Figuur 5: Elektriciteit werd duurder, energie niet (index 2013=100)	18
Figuur 6: Energiekosten (elektriciteit, verwarming en transport) daalden afgelopen 3 jaar met 25%.....	19
Figuur 7: Energiearmoede: spanning tussen middelen en energie-uitgaven Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.	
Figuur 8: Achtergrondinformatie over de oorzaken van energiearmoede.....	21
Figuur 9: Armoede-indicatoren	25
Figuur 10: Omvang en bereik van federale en Vlaamse sociale energiemaatregelen.....	26
Figuur 11: Initiële investeringskosten nog ongeveer 1000 euro per REG-investering	27
Figuur 12: REG-tegemoetkomingen voor kwetsbare groepen zijn relatief beperkt.....	31
Figuur 13: Federale sociale tarieven worden niet volledig opgenomen.....	31
Figuur 14: Heel wat woonsubsidies en tegemoetkomingen worden niet opgenomen	31
Figuur 15: Jaarlijkse woonsubsidie per huishouden per inkomensquintiel (€/hh)	31
Figuur 16: Indicatie van kostenreducerende maatregelen	36
Figuur 17: Er is nood aan minstens 100.000 nieuwe sociale woningen	40
Figuur 18: Aantal nieuwe sociale woningen per jaar in diverse scenario's	40
Figuur 19: Ruwe inschatting van vereiste extra middelen in diverse scenario's Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.	
Figuur 20: Aandeel sociale woningen niet conform energierenovatieprogramma	41
Figuur 21: Mogelijke gemiddelde besparing door switch is aan het stijgen	43
Figuur 22: Mogelijke besparing door switch is potentieel veel hoger bij dure contracten	43
Figuur 23: Top 10-uitgaven waaraan lagere inkomensgroepen proportioneel meer uitgeven ...	44

Figuur 24: Enkele fundamentele vragen die een discussie verdienen.....	47
Figuur 25: Energiearmoedeindicatoren.....	54
Figuur 26: Energiearmoede is vaak armoede	54
Figuur 27: Achterstallige betalingen voor wonen, lenen en nutsvoorzieningen	55
Figuur 28: Spreiding van woon- en energiearmoedeproblemen over kwintielen (VI, B)	55
Figuur 29: Aandeel energiekosten in gezinsbudget	56
Figuur 30: Cascade SODV elektriciteit	56
Figuur 31: Uptake SODV elektriciteit en gas.....	57
Figuur 32: Evolutie indicatoren energiearmoede volgens sociale openbare dienstverplichtingen	57
Figuur 33: Indicatoren energiearmoede (VRIND)	58
Figuur 34: Aandeel van bevolking met overmatige woonlasten (>40%).....	58
Figuur 35: Lagere inkomens geven meer uit aan woning, energie, telecom en verzekeringen .	59
Figuur 36: Energiearmoede, een kop van Jut?	60
Figuur 37: Kwetsbare energieverbruikers in internationaal perspectief.....	60
Figuur 38: Energiearmoede in internationaal perspectief.....	61
Figuur 39: Aantal Vlamingen bereikt door sociale maatregelen	61
Figuur 40: Kloof tussen laagste en hoogste inkomensgroepen is nog gegroeid.....	62
Figuur 41: Woonkosten bij huurders in België wegen zwaarder dan in rest van Europa	62
Figuur 42: De nood aan sociale woningen neemt toe	63
Figuur 42: Vochtproblemen zijn belangrijk in Vlaamse woningen	63
Figuur 43: Aandeel sociale huur in totale bevolking in EU-perspectief.....	64
Figuur 44: België heeft het grootste aandeel van bevolking in onderbezette woningen	64
Figuur 45: Energieprijzen daalden de afgelopen jaren, behalve voor elektriciteit.....	65
Figuur 46: Evolutie energiekosten (elektriciteit, verwarming en transport) voor huishoudens die verwarmen op gas en rijdt met benzine	66
Figuur 47: Energiekosten (elektriciteit, verwarming, excl. transportbrandstof) daalden afgelopen 3 jaar met 20%	67
Figuur 48: Huishoudelijke energiekosten voor typeverbruikers	67
Figuur 49: Elektriciteitsprijzen + 200 € tov 2012 en gasprijzen -500 € (volgens VREG)	68
Figuur 50: Prijzen petroleumproducten (tot april 2016)	69
Figuur 51: Energie-uitgaven daalden de laatste jaren.....	69
Figuur 52: Energiekosten daalden tussen 2012 en 2014 (prijzen en volumes)	70
Figuur 53: Energiekosten: 10% van huishouduitgaven bij lage inkomensgroepen	71

Figuur 54: Energieuitgaven van een gemiddeld gezin (2014)	72
Figuur 55: Uitgaven die voor kwetsbare groepen zwaarder wegen.....	72
Figuur 56: Meeruitgavenkostenposten voor lage inkomensgroepen tov gemiddelde gezinnen:	73
Figuur 57: Top 10-uitgaven waaraan lagere inkomensgroepen proportioneel meer uitgeven ...	73
Figuur 58: Energieprestaties van woningen naar gelang profiel bewoners	74
Figuur 59 Geschatte EPC van Vlaamse wooneenheden.....	74
Figuur 60: Verwarmingskosten verschillen sterk naar gelang de gebruikte energiebron/drager	75
Figuur 61: Steeds minder huishoudens verwarmen op stookolie of steenkool	75
Figuur 62: Lagere inkomensgroepen beschikken minder over zonnepanelen.....	76
Figuur 63: De CO ₂ -emissies door het energiegebruik van gebouwen evolueren met het klimaat	76
Figuur 64: Reëel verbruik kan sterk variëren en afwijken van berekende waarden.....	77
Figuur 65: Het energieverbruik van alleenstaanden is relatief hoog.....	77
Figuur 66: Het energieverbruik is groter in grote woningen.....	78
Figuur 67: Klanten met sociaal maximumtarief besparen 563 euro per jaar.....	78
Figuur 67: Klanten met sociaal maximumtarief besparen 563 euro per jaar.....	79
Figuur 68: Waarde van de sociale maatregelen, voor Vlaamse verbruikers.....	80

Tabellen

Geen gegevens voor lijst met afbeeldingen gevonden.

Bijlage A: Energiearmoede en armoede

Energiearmoede

Er bestaan verschillende **definities** van energiearmoede. Vaak gaat men ervan uit dat er sprake is van energiearmoede als men moeite heeft om zijn woning te verwarmen. Opmerkelijk is dat slechts een derde van de Europese lidstaten expliciet concepten van energiearmoede (energy poverty) erkent⁷⁰.

In België volgt de Koning Boudewijnstichting energiearmoede op met een energiearmoedebaarometer⁷¹. Die barometer maakt een onderscheid tussen

⁷⁰ Insight-E. Energy poverty and vulnerable consumers in the energy sector across the EU: analysis of policies and measures. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/INSIGHT_E_Energy%20Poverty%20-%20Main%20Report_FINAL.pdf

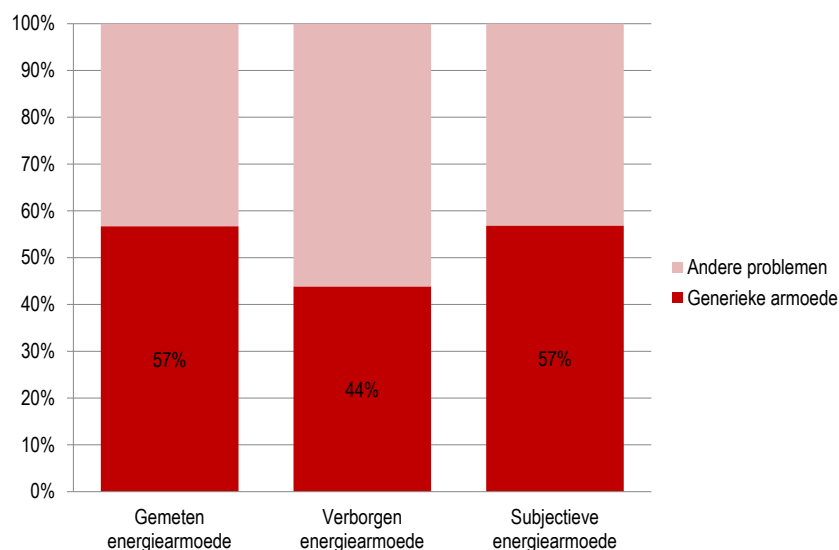
⁷¹ <http://en.calameo.com/read/00177429525f490338838?authid=zbdMzRIgvQm6>

- Gemeten energiearmoede:** gezinnen in de vijf laagste inkomensdecielen van wie de energiekosten de aanvaardbaar geachte grenswaarde overschrijden (tweemaal de mediane ratio tussen de energiekosten en het beschikbare inkomen na aftrek van de woningkosten).
- Verborgene energiearmoede:** gezinnen in de laagste vijf inkomensdecielen met energiekosten die 'abnormaal' laag worden geacht in verhouding tot hun beschikbaar inkomen, waarbij gezinnen met een erg zuinige woning niet worden meegerekend.
- Subjectieve energiearmoede:** gezinnen in de laagste vijf inkomensdecielen die verklaren het financieel moeilijk te hebben om zich fatsoenlijk te verwarmen.

Figuur 24: Energiearmoedeindicatoren

	Vlaanderen	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	België
Gemeten energiearmoede	10,5%	19,1%	15,5%	14%
Verborgene energiearmoede	3,6%	3,1%	11,1%	4,6%
Subjectieve energiearmoede	3,3%	7,4%	10,2%	5,7%

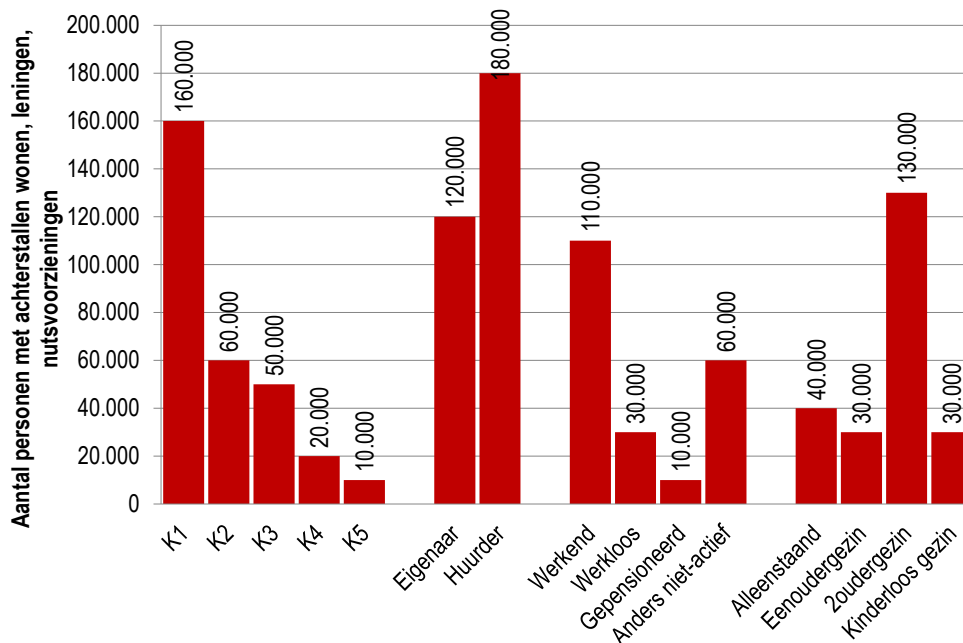
Bij energiearmoede is **in meer dan de helft van de gevallen sprake van een armoederisico**. Bij mensen met een armoederisico is in de helft van de gevallen ook sprake van (gemeten) energiearmoede.

Figuur 25: Energiearmoede is vaak armoede⁷²

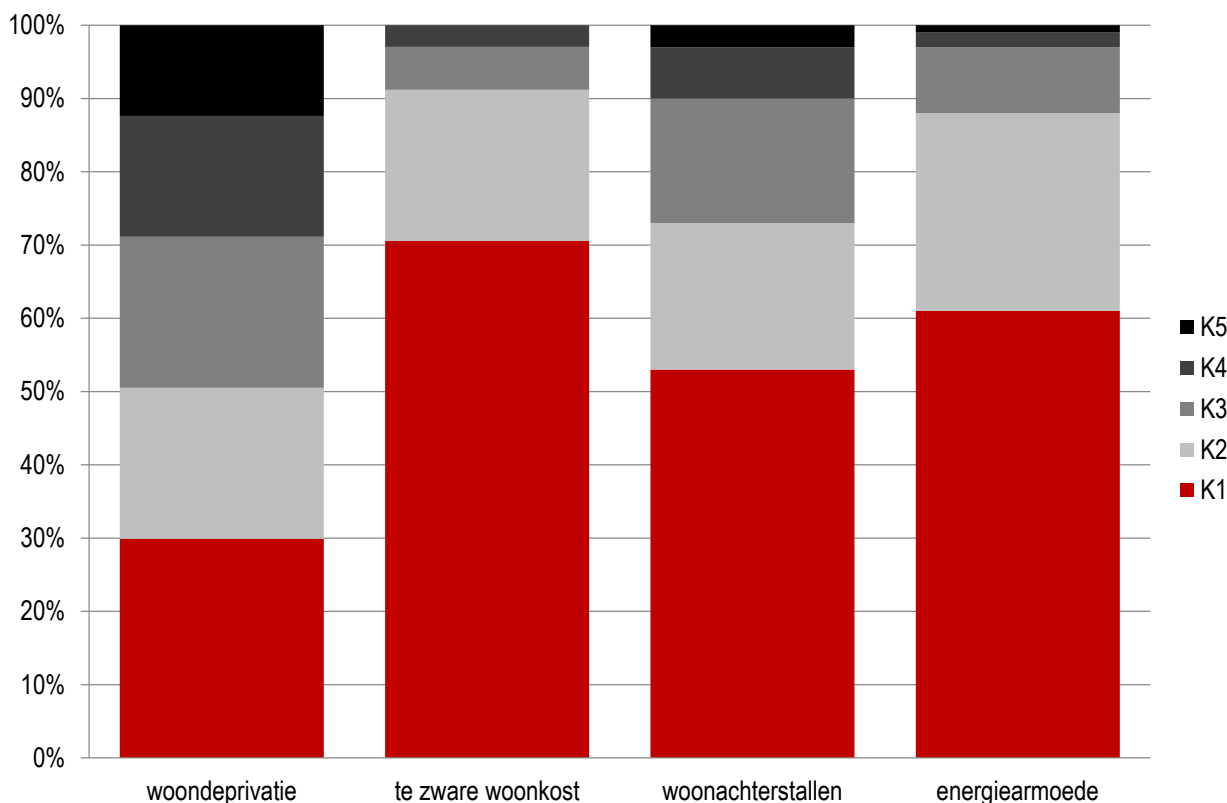
⁷² Op basis van energiearmoedebarometer. <https://www.kbs-frb.be/nl/Activities/Publications/2015/20151123NT1>

Figuur 26: Achterstallige betalingen voor wonen, lenen en nutsvoorzieningen⁷³

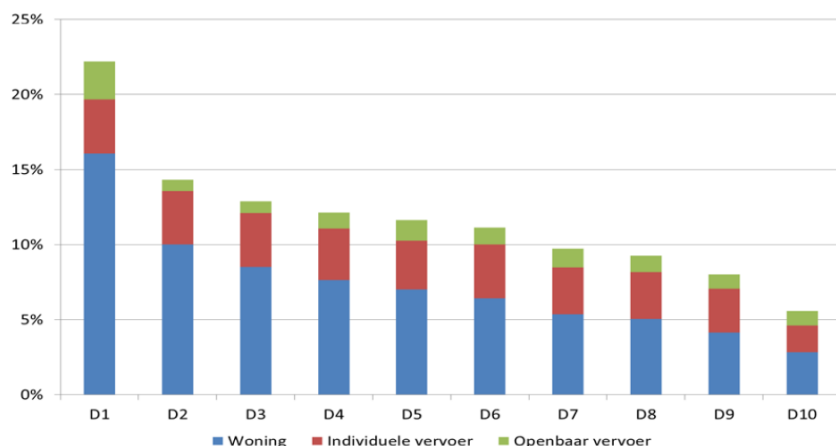
Figuur 27: Spreiding van woon- en energiearmoedeproblemen over kwintielen (VI, B)⁷⁴

⁷³ Cijfers voor Vlaanderen. Armoedemonitor, 2013. http://www.4wvg.vlaanderen.be/wvg/armoede/vlaamsactieplan/Documents/Bijlage_VAPA_armoedemonitor%20-%20DEFINITIEF.pdf

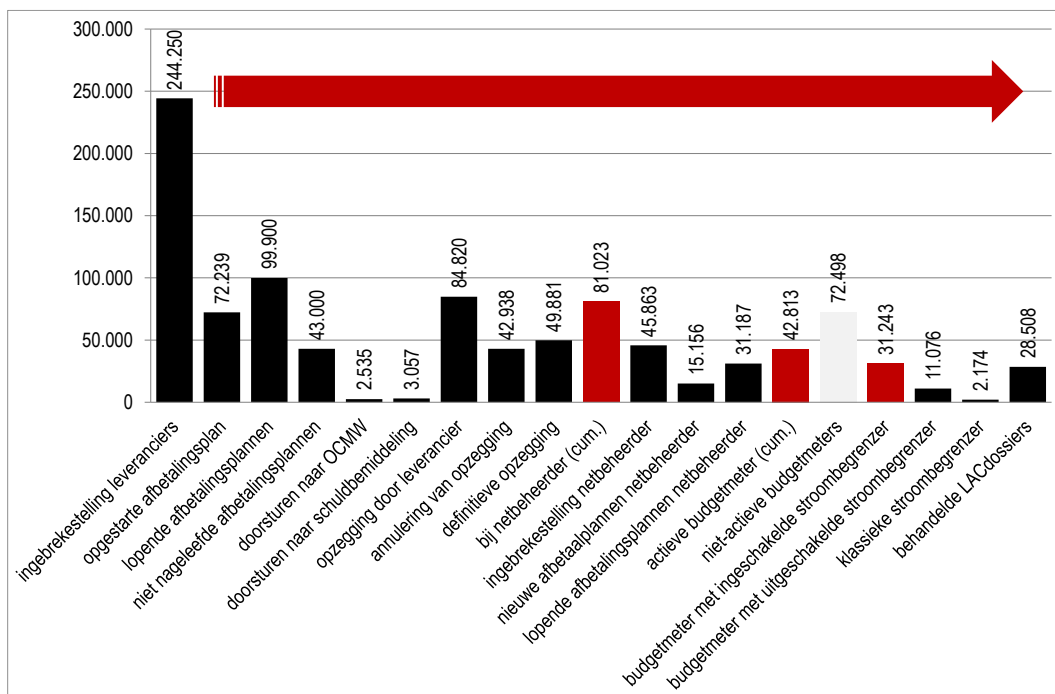
⁷⁴ Armoedemonitor Vlaanderen en Barometer energiearmoede.

Figuur 28: Aandeel energiekosten in gezinsbudget⁷⁵

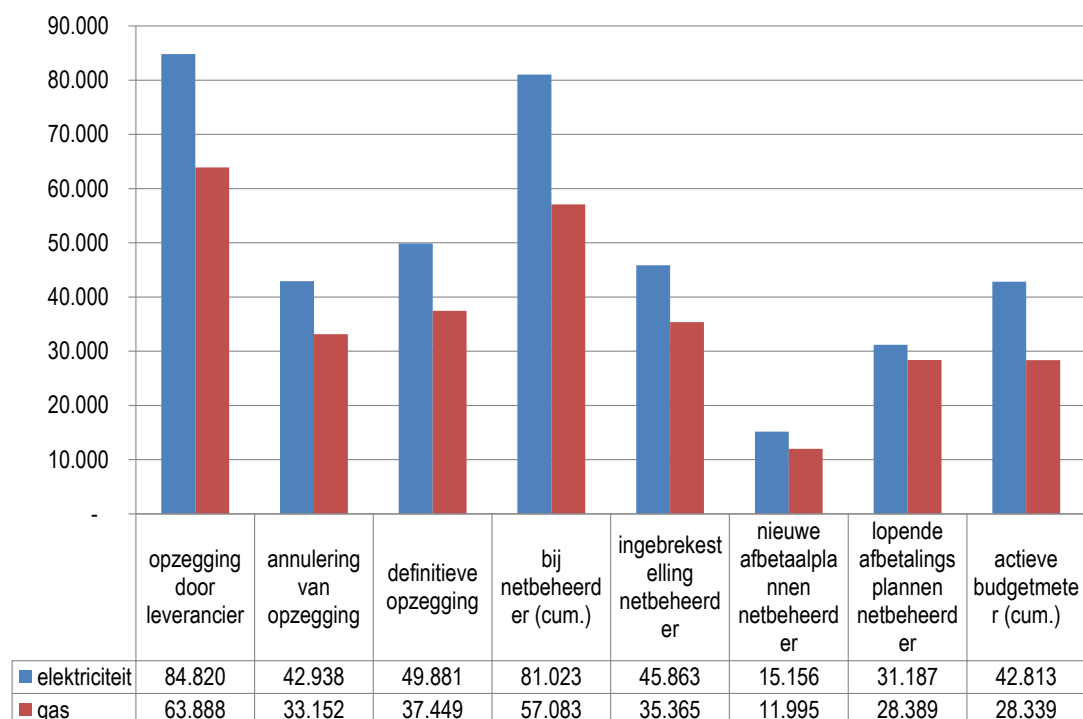

De ‘gemeten’ energiearmoede (volgens de Koning Boudewijnstichting) ligt veel hoger dan het aandeel klanten dat door betalingsproblemen bij de netbeheerders terecht komt. Ongeveer 3% van de huishoudens is klant bij de netbeheerder voor elektriciteit en ongeveer 3% van de huishoudens die op gas stoken zijn klant bij de netbeheerder voor gas.

Figuur 29: Cascade SODV elektriciteit

⁷⁵ http://economie.fgov.be/nl/binaries/Energieprijzen_en_energiearmoede_tcm325-269322.pdf

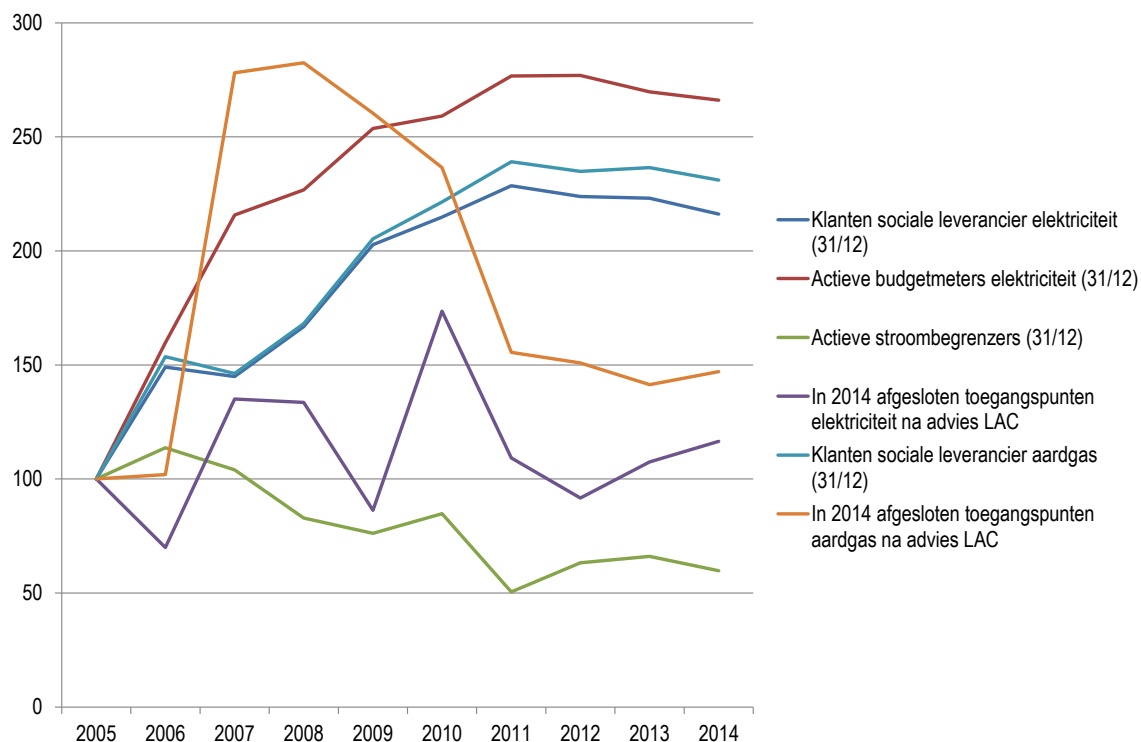
Figuur 30: Uptake SODV elektriciteit en gas⁷⁶Figuur 31: Evolutie indicatoren energiearmoede volgens sociale openbare dienstverplichtingen⁷⁷

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Klanten sociale leverancier elektriciteit (31/12)	35.994	53.645	52.170	60.026	72.978	77.324	82.287	80.571	80.295	77.812
Actieve budgetmeters elektriciteit (31/12)	15.901	25.405	34.300	36.059	40.341	41.200	43.999	44.039	42.891	42.310
Actieve stroombegrenzers (31/12)	3.292	3.743	3.424	2.728	2.509	2.790	1.661	2.081	2.175	1.969
In 2014 afgesloten toegangspunten elektriciteit na advies LAC	1.070	749	1.445	1.429	923	1.857	1.169	981	1.150	1.247
Klanten sociale leverancier aardgas (31/12)	24.702	37.948	36.127	41.521	50.721	54.701	59.069	58.028	58.421	57.083
Actieve budgetmeters aardgas (31/12)	0	0	0	0	4.488	18.190	24.220	27.232	27.554	28.339
In 2014 afgesloten toegangspunten aardgas na advies LAC	1.199	1.222	3.335	3.387	3.122	2.836	1.865	1.809	1.695	1.763

⁷⁶ VREG rapport over sociale openbare dienstverplichtingen.

⁷⁷ VREG.

Figuur 32: Indicatoren energiearmoede (VRIND) ⁷⁸

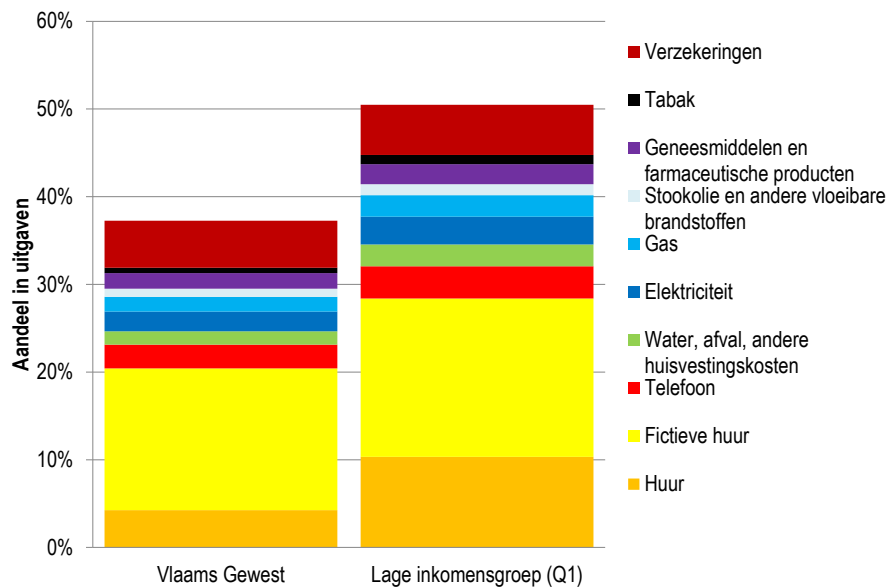
Figuur 33: Aandeel van bevolking met overmatige woonlasten (>40%)⁷⁹

	B	EU-18
Totale bevolking	9.6	11.2
Eigenaars zonder lening	1.6	5.6
Eigenaars met lening	3.8	7.9
Private huurders	34.0	25.4
Sociale huurders	12.8	10.8

⁷⁸ <http://www4dar.vlaanderen.be/sites/svr/Cijfers/Pages/Excel.aspx>

⁷⁹ Country Factsheet Belgium. Com (2015) 572. 18 november 2015. European Commission.

Figuur 34: Lagere inkomens geven meer uit aan woning, energie, telecom en verzekeringen⁸⁰

⁸⁰ Huishoudbudgetenquête 2014. Vlaanderen. Q1: groepen met inkomen lager dan kwartiel 25.

Figuur 35: Energiearmoede, een kop van Jut?

	Realiteit				Beleidsaandacht		Perceptie	
	Aandeel in hh-budget Q1	Meeruitgaven bij Q1 tov gemiddeld	Evolutie kosten 2012-2014 Q1 ⁸¹	Index consumptieprijzen maart 2016 ⁸²	Regels in VAPA	Aantal acties in VAPA ⁸³	Oorzaak financiële problemen (2014)? ⁸⁴	Hits op google ⁸⁵
Wonen	32%	71%	+580	104	19	10	60-67%	777
Energie	10%	16%	-170⁸⁶	94	45	5	66-71%	21.100
Vervoer (excl. brandst.)	6%		+460	106				4.050
Communicatie	4%	8%	+51	102				32.500
Verzekeringen, soc. bescherming, financiële diensten	6%	2%	+99	106-109				
Gezondheid	5%	3%	+9	100		9	53%	3.860
Voeding	19%		-188	103	12	2	57%	2.050
Water				116	9	3		1.190
Opleiding	0.3%		+37	132	49			60.000
Sport								
Vakantie (cultuur en vrije tijd)	8%		-63	103	2			Sportarmoede: 751 312
Kleding	4%		-41	103				
Meubelen, toestellen	4%		-246	103				

In internationaal perspectief is energiearmoede in België laag.

Figuur 36: Kwetsbare energieverbruikers in internationaal perspectief⁸⁷

	België	EU28
Achterstallen op nutsfacturen	5,0%	10,2%
Moeilijkheid om woning te verwarmen	5,8%	10,8%
Vochtproblemen	18,1%	15,7%

⁸¹ Huishoudbudgetenquête voor laagste kwartiel van inkomensgroepen

⁸² Index consumptieprijzen: maart 2016 tov 2013 (index 100). http://bestat.economie.fgov.be/BeStat/BeStatMultidimensionalAnalysis;jsessionid=0000Qn1mhzil22tK2aprMmbV2yG:13rvc5338?CMDID=sas_OLAPTableView1_BeStatMultidimensionalAnalysis_otv_r0_0_EXP&APNAME=sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis&sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis_tupleElementIndex=0&sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis_tupleIndex=3&sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis_axisIndex=1

⁸³ Acties in actiefiches: http://www4.vlaanderen.be/wvg/armoede/vlaamsactieplan/Documents/Bijlage_VAPA%20actiefiches%20-%20DEFINITIEF%20-%20BIS.pdf

⁸⁴ Perceptie bevraagd in enquête: <http://www.intrum-consumerreport.com/2014/>

⁸⁵ Geraadpleegd op 26/04/2016. Digitale kloof, gezondheidskloof, kansarmoede, sportarmoede, vakantiearmoede

⁸⁶ waarvan -64 vervoersbrandst.

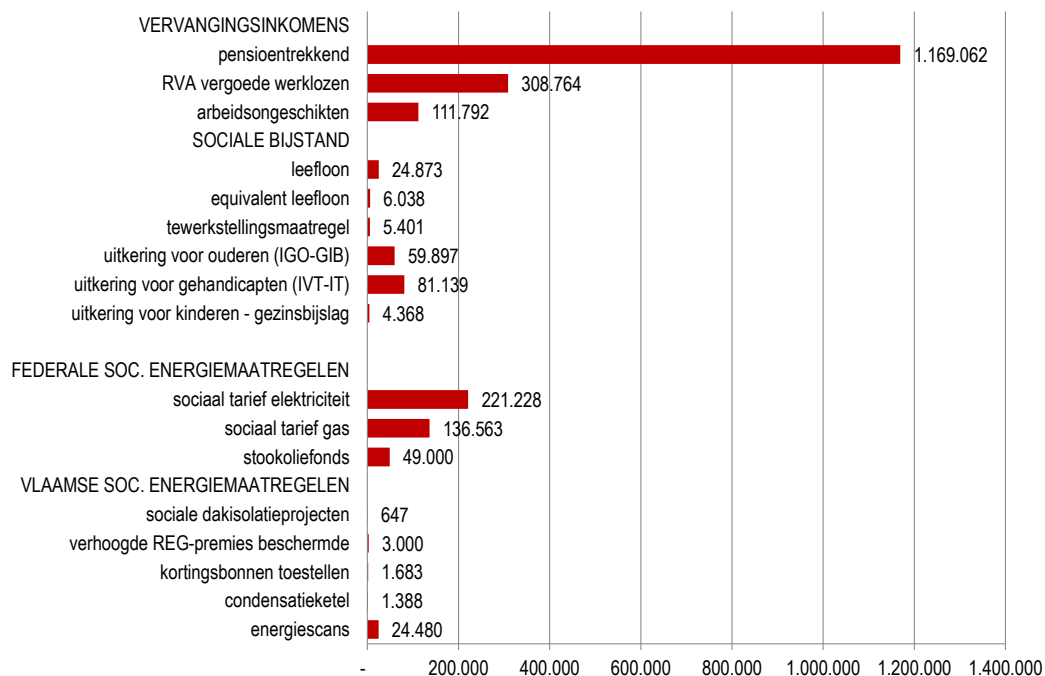
⁸⁷ Country Factsheet Belgium. Com (2015) 572. 18 november 2015. European Commission.

Figuur 37. Energiearmoede in internationaal perspectief⁸⁸

Armoede

Figuur 38: Aantal Vlamingen bereikt door sociale maatregelen⁸⁹

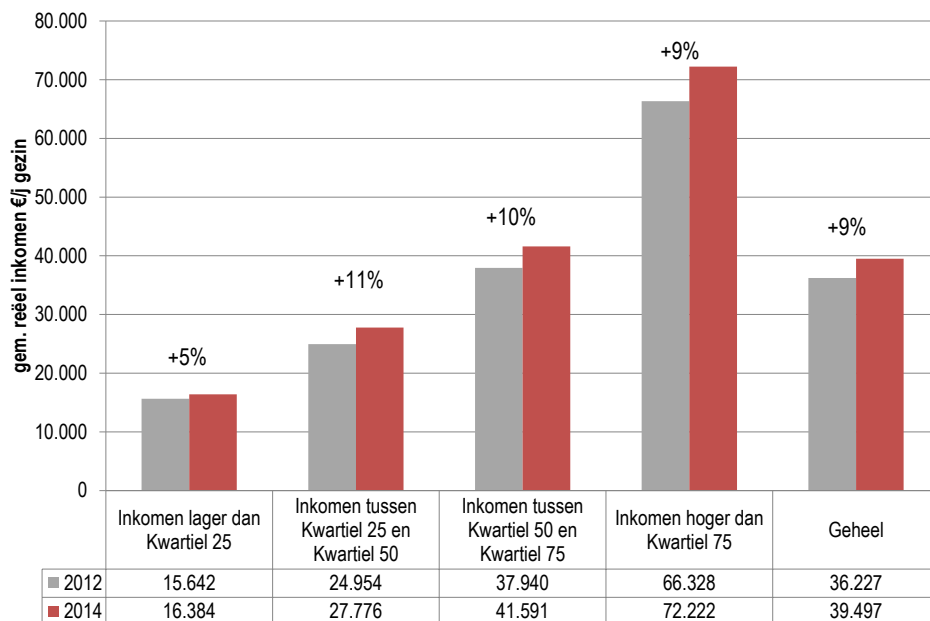
De kloof tussen de laagste en hoogste inkomensgroepen neemt nog toe.

⁸⁸ https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/INSIGHT_E_Energy%20Poverty%20-%20Main%20Report_FINAL.pdf

⁸⁹ Vlaamse armoedemonitor en <http://www.verwarmingsfonds.be/cms/upload/pdf/OB2015-11-16NL.pdf>

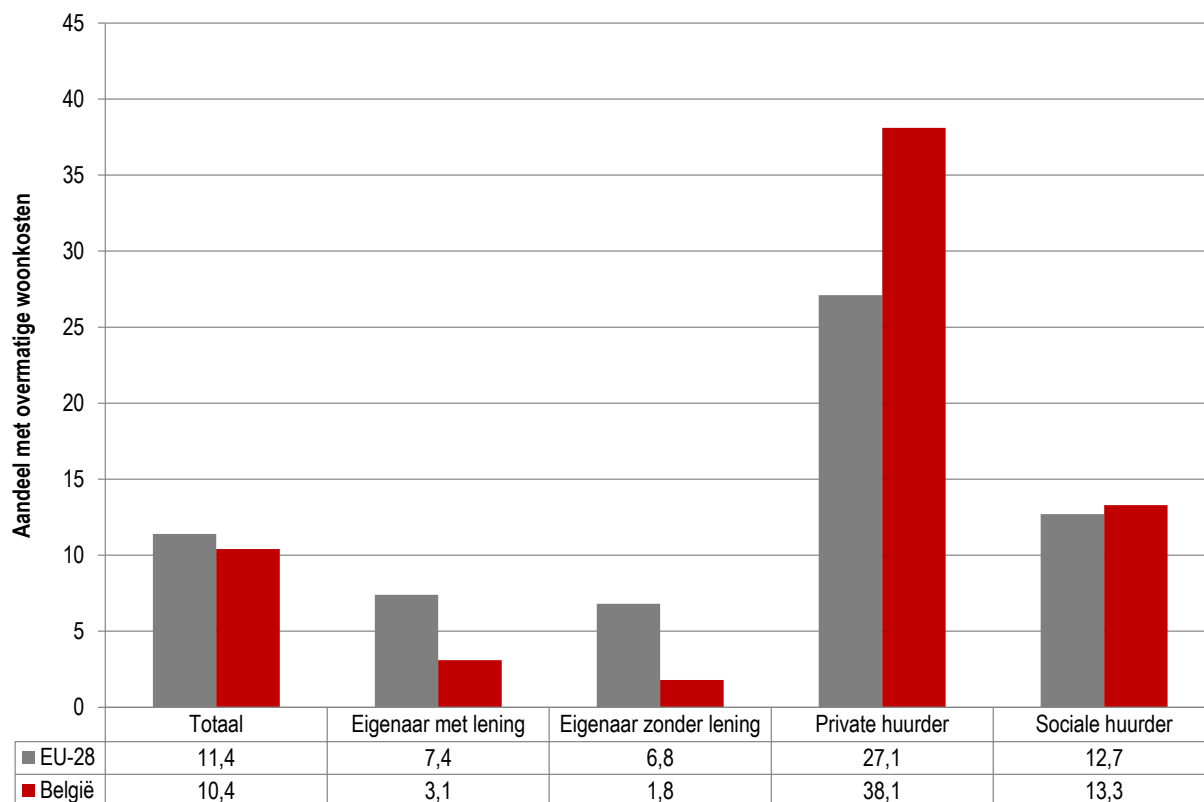

Figuur 39: Kloof tussen laagste en hoogste inkomensgroepen is nog gegroeid

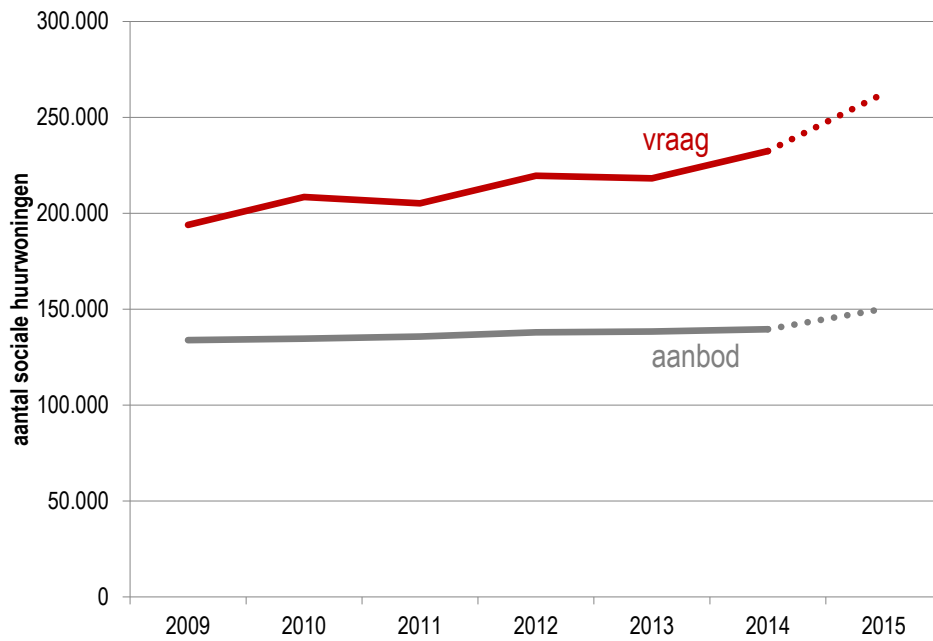
Woonarmoede

Figuur 40: Woonkosten bij huurders in België wegen zwaarder dan in rest van Europa⁹⁰

⁹⁰ Eurostat Housing statistics 2014.

Figuur 41: De nood aan sociale woningen neemt toe

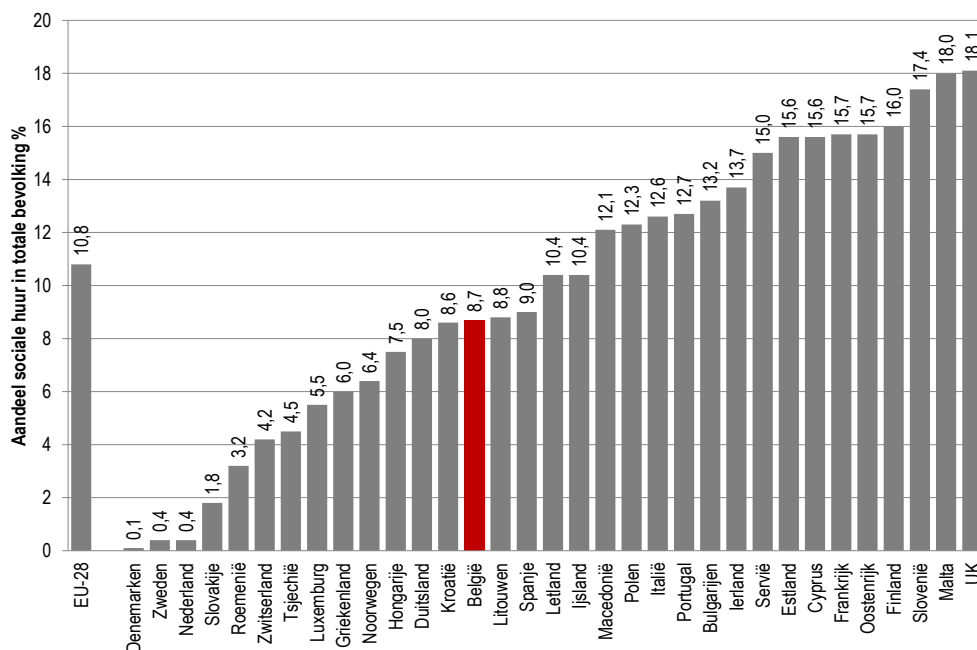

Figuur 42: Vochtproblemen zijn belangrijk in Vlaamse woningen⁹¹

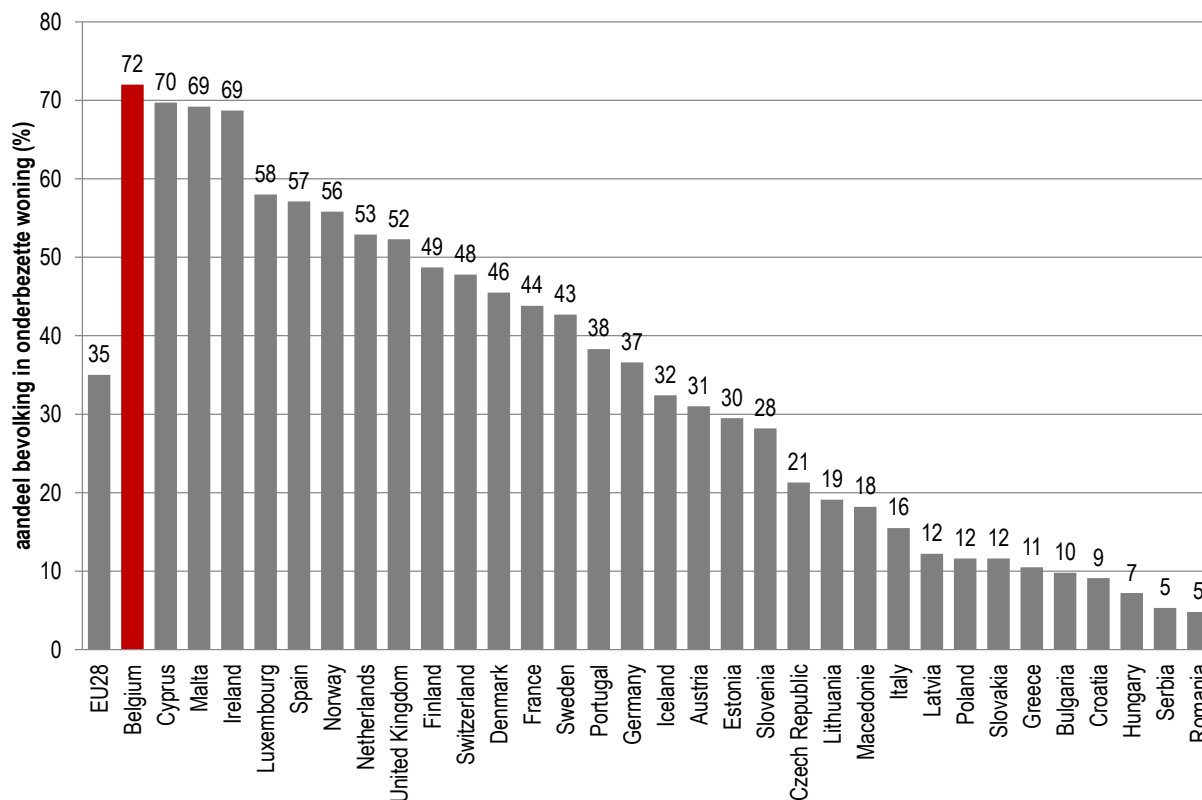

⁹¹ https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/INSIGHT_E_Energy%20Poverty%20-%20Main%20Report_FINAL.pdf

Figuur 43: Aandeel sociale huur in totale bevolking in EU-perspectief⁹²

Figuur 44: België heeft het grootste aandeel van bevolking in onderbezette woningen

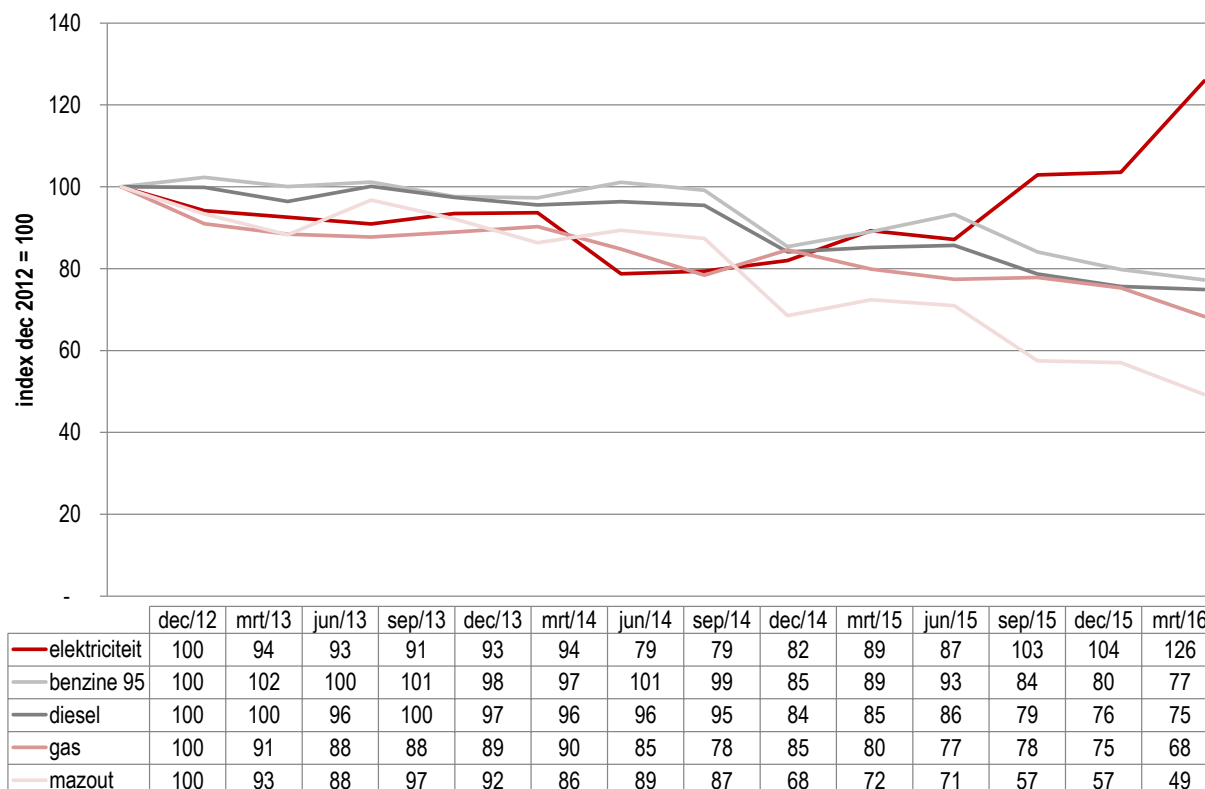
⁹² Eurostat, Housing statistics 2014. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Housing_statistics

Bijlage B: Energieprijzen en energiekosten

Energieprijzen

De energieprijzen daalden, behalve voor elektriciteit.

Figuur 45: Energieprijzen daalden de afgelopen jaren, behalve voor elektriciteit⁹³

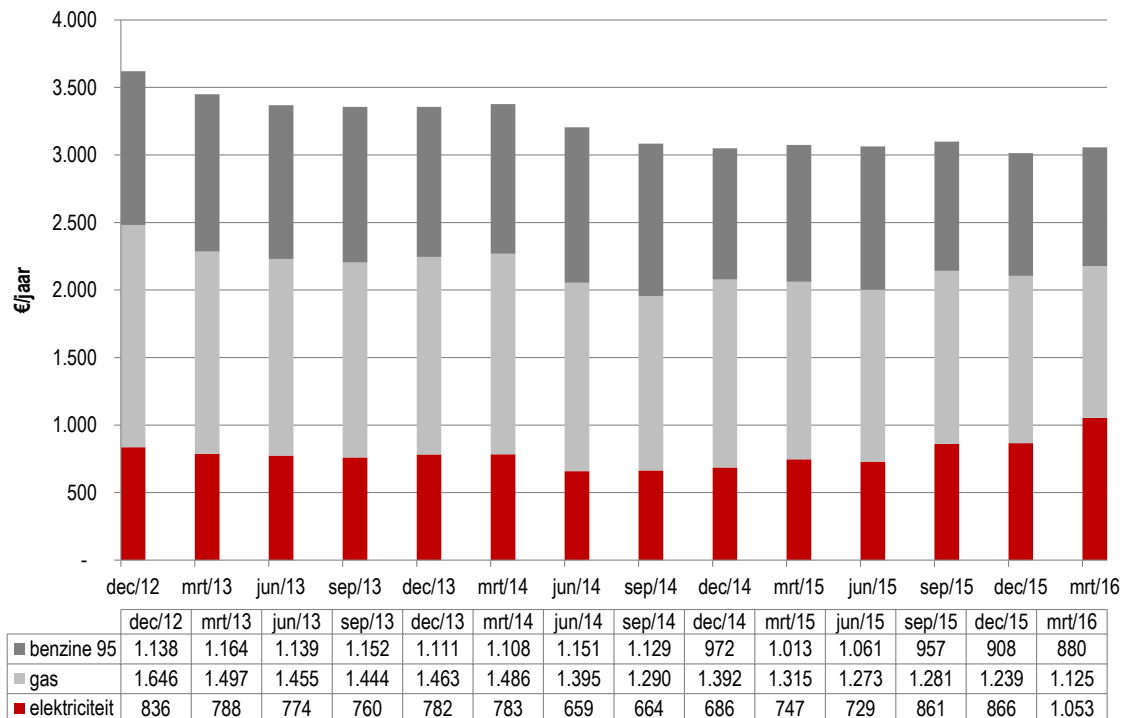

⁹³ Data voor elektriciteit, gas en mazout van CREG, boordtabellen (<http://www.creg.info/Tarifs/boordtabel.pdf>) . Data van benzine 95 en diesel: FOD Economie. http://bestat.economie.fgov.be/BeStat/BeStatMultidimensionalAnalysis;jsessionid=0000r8fHAslbcsarPogAgn7E_PDB:13rvc52ar?CMDID=sas_OLAPTableView1_BeStatMultidimensionalAnalysis_cnb_cse_PFC&APNAME=sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis

Bij gelijkblijvende veronderstelde verbruiken. Figuur geeft dus de evolutie van de prijzen, niet van de kosten.

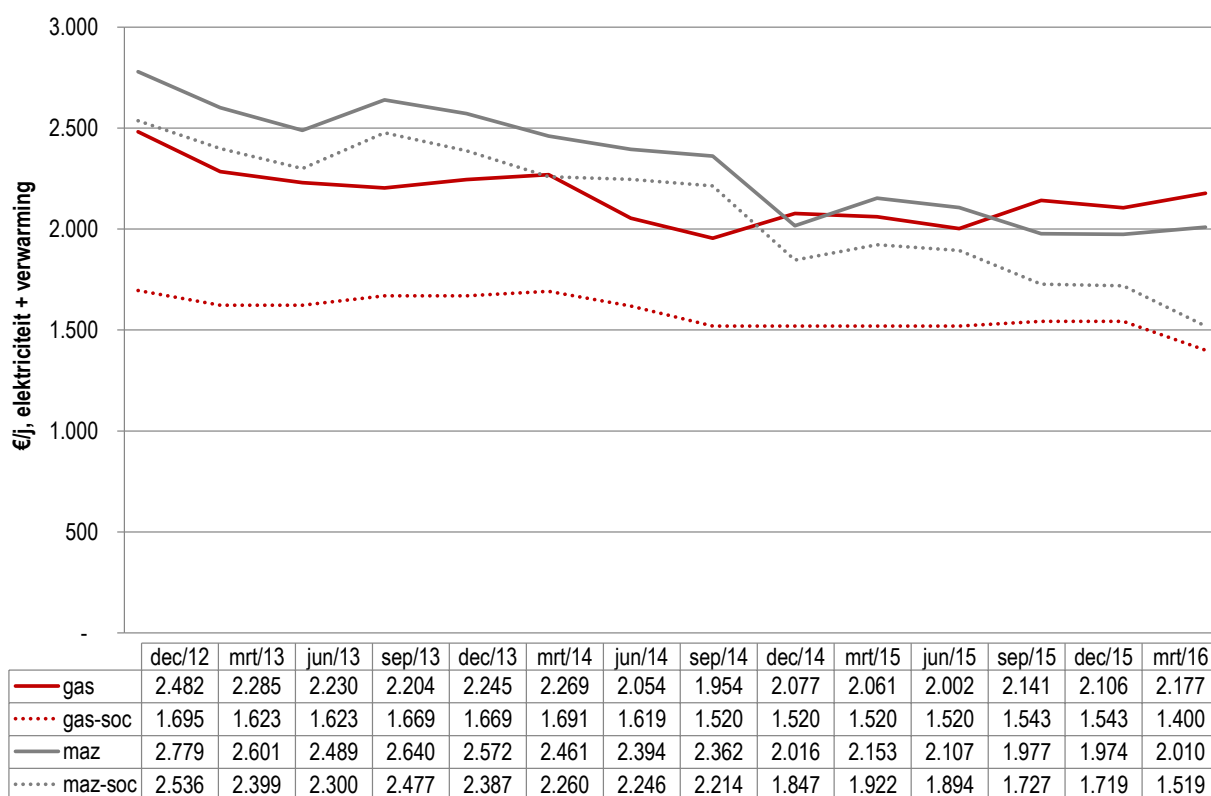
Energieprijzen

Figuur 46: Evolutie energiekosten (elektriciteit, verwarming en transport) voor huishoudens die verwarmen op gas en rijden met benzine⁹⁴

⁹⁴ Op basis van cijfers CREG, FOD Economie.

Figuur 47: Energiekosten (elektriciteit, verwarming, excl. transportbrandstof) daalden afgelopen 3 jaar met 20%⁹⁵

Figuur 48: Huishoudelijke energiekosten voor typeverbruikers⁹⁶

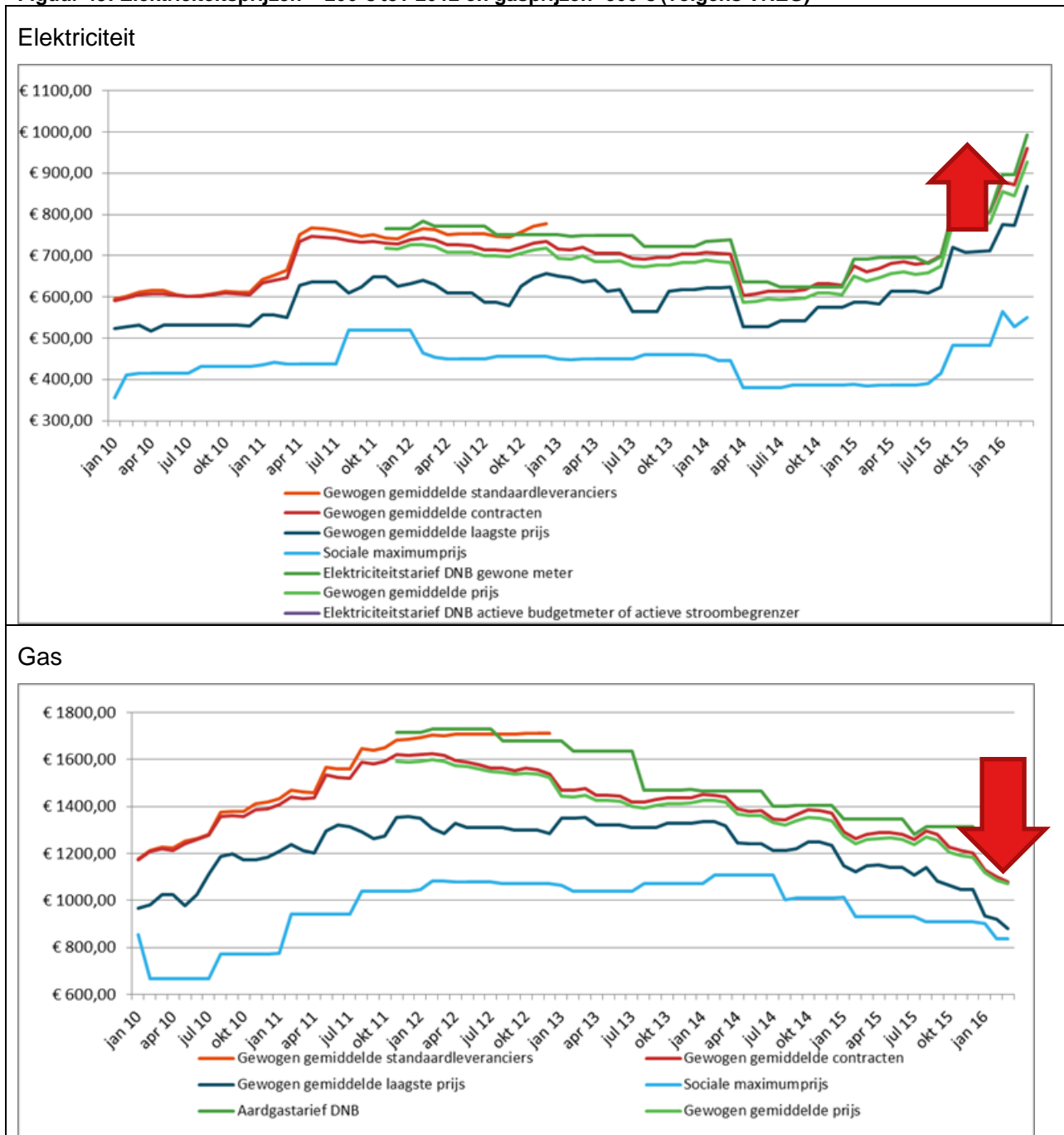
	gas	gas sociaal	mazout	elektriciteit	elektriciteit sociaal	benzine 95	diesel
dec/12	1.646	1.102	1.942	836	594	1.138	1.163
mrt/13	1.497	1.037	1.813	788	586	1.164	1.162
jun/13	1.455	1.037	1.714	774	586	1.139	1.122
sep/13	1.444	1.072	1.880	760	597	1.152	1.165
dec/13	1.463	1.072	1.790	782	597	1.111	1.133
mrt/14	1.486	1.109	1.677	783	582	1.108	1.112
jun/14	1.395	1.109	1.736	659	510	1.151	1.121
sep/14	1.290	1.003	1.698	664	516	1.129	1.110
dec/14	1.392	1.003	1.330	686	516	972	978
mrt/15	1.315	1.003	1.406	747	516	1.013	991
jun/15	1.273	1.003	1.378	729	516	1.061	997
sep/15	1.281	932	1.116	861	611	957	915
dec/15	1.239	932	1.108	866	611	908	880
mrt/16	1.125	837	957	1.053	563	880	871

Ook de data van de **VREG** geven aan dat in maart 2016 tov 2012 elektriciteitsprijzen met ongeveer **200 €** stegen en gasprijzen met ongeveer **500€** daalden⁹⁷.

⁹⁵ Zonder uitgaven voor transportbrandstoffen, voor typeverbruikers; gemiddelde berekend zonder sociale klanten. Incl. sociale klanten: niet gewogen gemiddelde daalt met 24%.

⁹⁶ CREG, Fod economie.

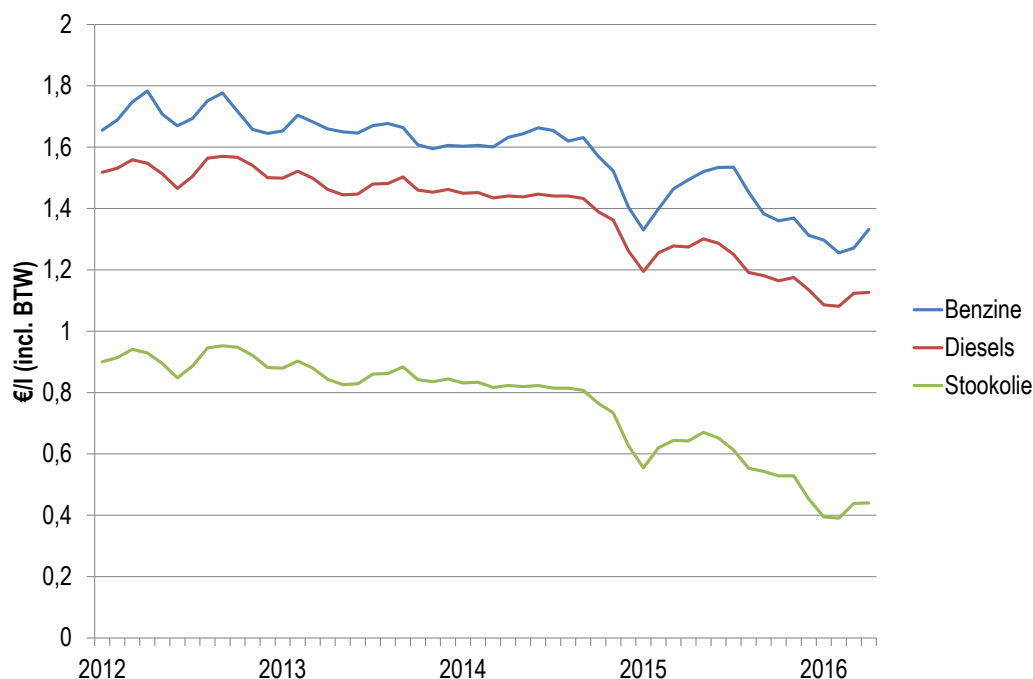
Figuur 49: Elektricitetsprijzen + 200 € tov 2012 en gasprijzen -500 € (volgens VREG)

De prijzen voor petroleumproducten vertonen de jongste jaren een dalende trend. Sedert februari 2016 is er opnieuw een lichte stijging.

⁹⁷ De VREG publiceert evenwel geen maandelijkse data over gemiddelde energieprijzen zoals de CREG, enkel figuren (zonder basisdata).

Figuur 50: Prijzen petroleumproducten (tot april 2016)⁹⁸

Dat de energiekosten de afgelopen jaren daalden, toont ook de index van consumptieprijsen (data tot maart 2016) en de huishoudbudgetenquête (data tot 2014). De energiekosten daalden tussen 2012 en 2014 voor een gemiddeld huishouden met 8%, voor gezinnen in het laagste kwartiel met 2%. De dalende energiekosten kunnen een gevolg zijn van dalende prijzen en/of dalende gebruikte volumes.

Figuur 51: Energie-uitgaven daalden de laatste jaren⁹⁹

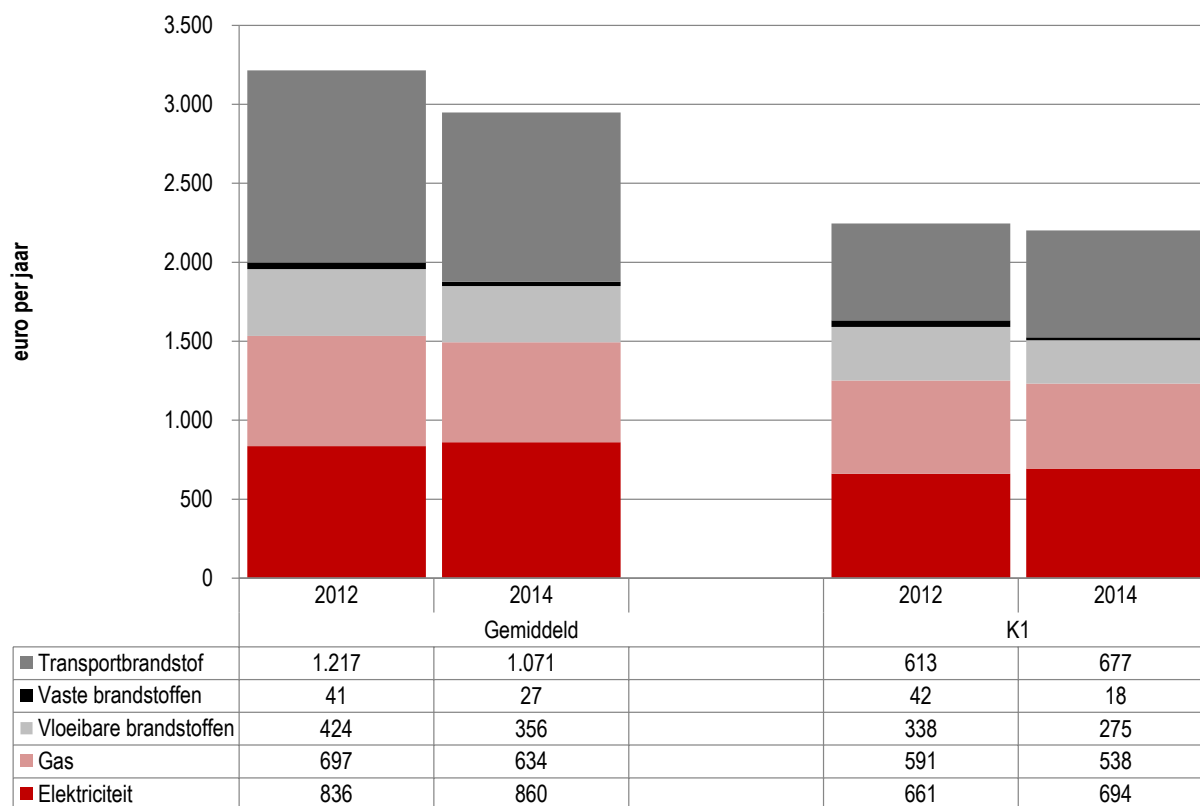
	Index consumptieprijsen			Huishoudbudget 2012		Huishoudbudget 2014	
	2013	mrt/15	mrt/16	gem.	K1	gem.	K1
Elektriciteit	100,00	92,48	126,41	836	661	860	694
Gas	100,00	91,77	79,73	697	591	634	538
Vloeibare brandstoffen	100,00	81,00	59,02	424	338	356	275
Vaste brandstoffen	100,00	101,30	99,69	41	42	27	18
Energie (excl. transport)	100,00	89,56	94,38	1.998	1.631	1.877	1.525
Transportbrandstof	100,00	86,85	74,77	1.217	613	1.071	677
Totaal energie				3.215	2.244	2.948	2.202

⁹⁸ http://bestat.economie.fgov.be/BeStat/BeStatMultidimensionalAnalysis;jsessionid=0000N4H_Q1bsnIPFYcM81I-BDkh:13rvc52ar?CMDID=sas_OLAPTableView1_BeStatMultidimensionalAnalysis_otv_c0_0_EXP&APNAME=sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis&sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis_tupleElementIndex=0&sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis_tupleIndex=3&sas_actionProvider_BeStatMultidimensionalAnalysis_axisIndex=0

⁹⁹ Index van consumptieprijsen voor evolutie. Gezinsbudgetenquête voor absolute getallen.

Energiekosten in huishoudbudget

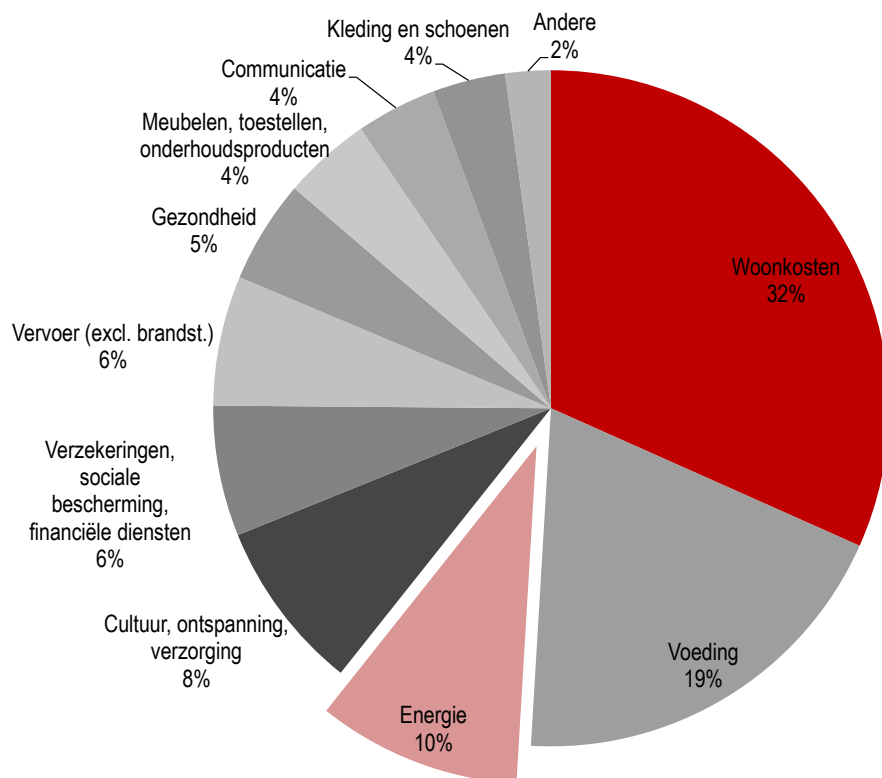
Figuur 52: Energiekosten daalden tussen 2012 en 2014 (prijzen en volumes)¹⁰⁰

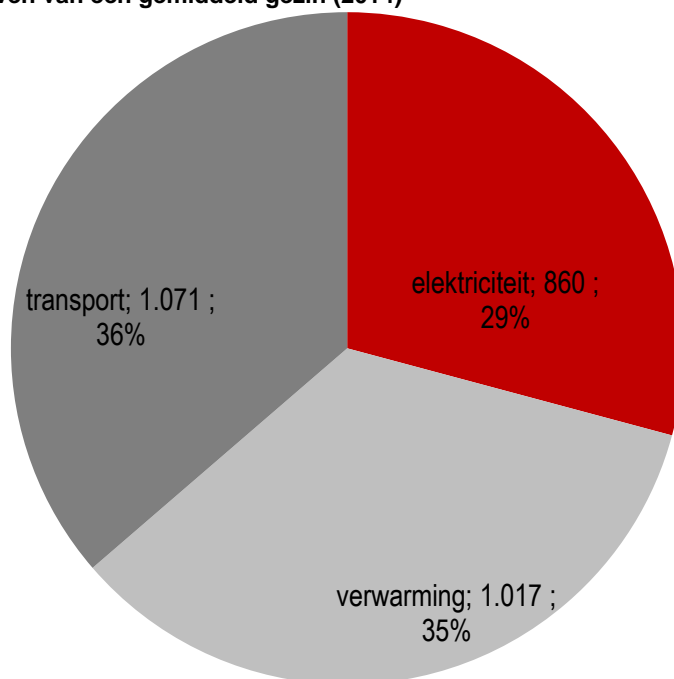
Energiekosten nemen gemiddeld tussen 5% en 10% van huishoudbudget in. De energiekosten (inclusief transportbrandstoffen) vertegenwoordigen voor een gemiddeld huishouden in 2014 7,7% (4,9% excl. transportbrandstoffen) van het huishoudelijk budget, voor gezinnen in het laagste kwartiel is dat 9,7% (7,0% excl. transportbrandstoffen).

¹⁰⁰ Huishoudbudgetenquête; geeft het effect van prijzen én volumes samen

Figuur 53: Energiekosten: 10% van huishouduitgaven bij lage inkomensgroepen

Ongeveer één derde van de gemiddelde energiefactuur wordt bepaald door elektriciteit; de rest door de uitgaven voor (niet-elektrische) verwarming en transport.

Figuur 54: Energieuitgaven van een gemiddeld gezin (2014)¹⁰¹

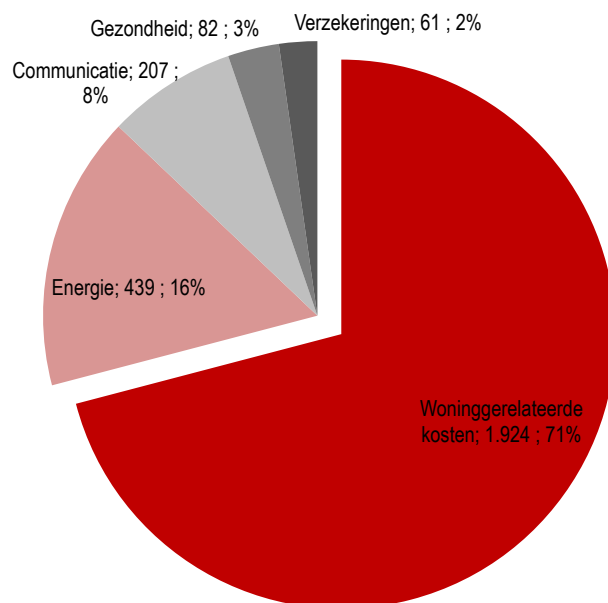
Figuur 55: Uitgaven die voor kwetsbare groepen zwaarder wegen

	Gemiddeld	Aandeel in besteding gemiddeld	Q1	Aandeel in besteding Q1	Q1/gemiddeld
Woning-huur	7.770	20%	6.226	28%	80%
Voeding en niet-alcoholische dranken	4.886	13%	2.700	12%	55%
Verzekeringen	2.044	5%	1.256	6%	61%
Voertuigen	3.211	8%	1.245	6%	39%
Gezondheid	1.738	5%	1.083	5%	62%
Horeca	2.753	7%	1.077	5%	39%
Meubelen, toestellen, onderhoudsproducten	2.277	6%	923	4%	41%
Communicatie	1.109	3%	846	4%	76%
Kleding en schoenen	1.929	5%	765	3%	40%
Elektriciteit	860	2%	694	3%	81%
Brandstoffen en smeermiddelen	1.071	3%	613	3%	57%
Gas	634	2%	538	2%	85%
Alcoholische dranken en tabak	689	2%	451	2%	65%
Andere diensten	841	2%	411	2%	49%
Persoonlijke verzorging	722	2%	373	2%	52%
Reizen	984	3%	373	2%	38%
Ontspanning, tuin, huisdieren	681	2%	337	2%	50%
Stookolie	356	1%	275	1%	77%
Andere woonkosten	210	1%	266	1%	127%
Sport	642	2%	264	1%	41%
Kranten, boeken, papier	398	1%	227	1%	57%
(Afval)water	305	1%	226	1%	74%
Onderhoud woning	362	1%	173	1%	48%
Andere uitgaven cultuur en vrije tijd	561	1%	160	1%	28%
Diensten vervoer	334	1%	116	1%	35%
Sociale bescherming	168	0%	73	0%	43%

¹⁰¹ Huishoudbudgetenquête

Opleiding	202	1%	65	0%	32%
Persoonlijke bezittingen	169	0%	60	0%	36%
Afvalophaling	65	0%	54	0%	83%
Financiële diensten	58	0%	41	0%	70%
Vaste brandstoffen	27	0%	18	0%	66%
	38.053	100%	21.930	100%	58%

Figuur 56: Meeruitgavenkostenposten voor lage inkomensgroepen tov gemiddelde gezinnen:¹⁰²

Figuur 57: Top 10-uitgaven waaraan lagere inkomensgroepen proportioneel meer uitgeven

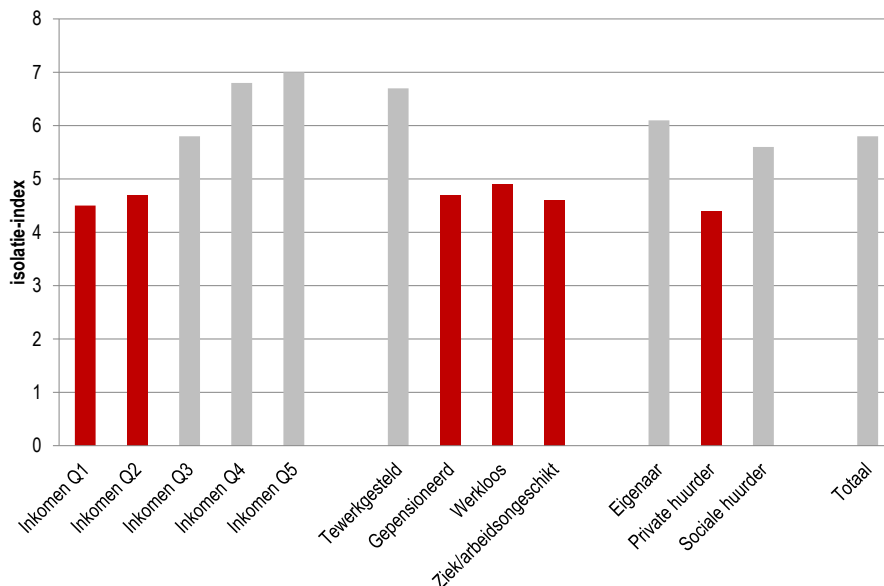
	Vlaams Gewest		Lage inkomensgroep (Q1)		Verschil Q1-VI (%)
	Gemiddelde uitgaven per huishouden en per jaar (€)	Aandeel in uitgaven (%)	Gemiddelde uitgaven per huishouden en per jaar (€)	Aandeel in uitgaven (%)	
Huur	1.619	4,3%	2.266	10,3%	6,08%
Fictieve huur	6.151	16,2%	3.960	18,1%	1,89%
Telefoon	1.031	2,7%	807	3,7%	0,97%
Water, afval, andere huisvestingskosten	580	1,5%	546	2,5%	0,97%
Elektriciteit	860	2,3%	694	3,2%	0,90%
Gas	634	1,7%	538	2,5%	0,79%
Geneesmiddelen en farmaceutische producten	677	1,8%	502	2,3%	0,51%
Tabak	228	0,6%	228	1,0%	0,44%
Verzekeringen	2.044	5,4%	1.256	5,7%	0,35%
Stookolie en andere vloeibare brandstoffen	356	0,9%	275	1,3%	0,32%
Totaal	38.053		21.930		

¹⁰² Gemiddelde meeruitgaven in €/jaar voor gezinnen in het laagste kwartiel (naar inkomen). Meeruitgaven bovenop een evenredige besteding van het inkomen ten opzichte van het gemiddelde. Energiekosten, inclusief transportbrandstoffen. Vooral woonarmoede weegt op huishoudbudgetten.

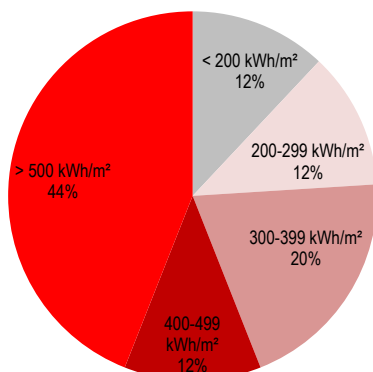
Bijlage C: Energieverbruik en determinanten

Energieprestaties woningen

Figuur 58: Energieprestaties van woningen naar gelang profiel bewoners¹⁰³

Figuur 59 Geschatte EPC van Vlaamse wooneenheden¹⁰⁴

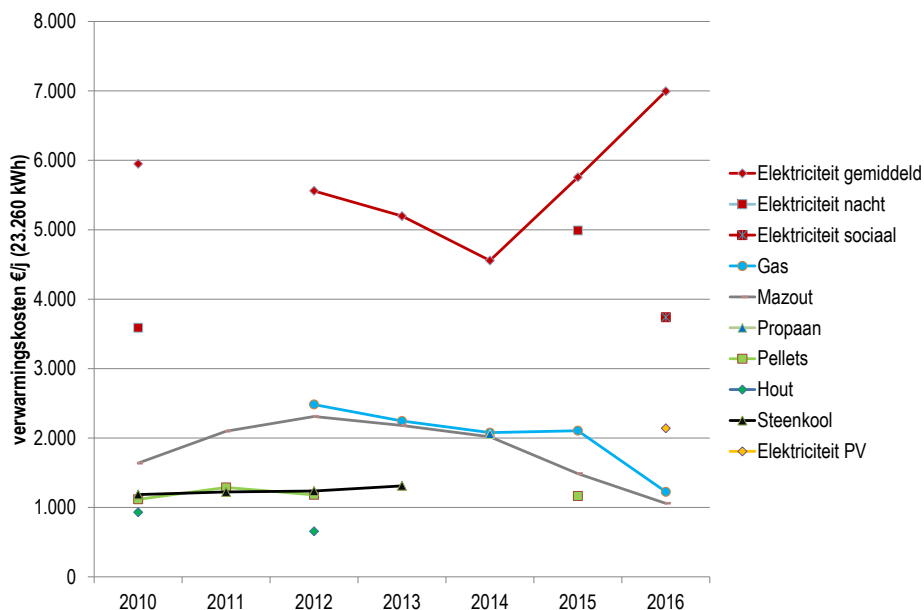

¹⁰³ http://steunpuntwonen.be/Documenten/Publicaties_steenpunt_ruimte_en_wonen_2007-2011/2009/2009-06-isolatie-niveau-en-woonuitgaven.pdf Inkomens Q: verwijst naar de inkomensquintielen. Hoe hoger de isolatie-index, hoe beter de energieprestaties van de woning.

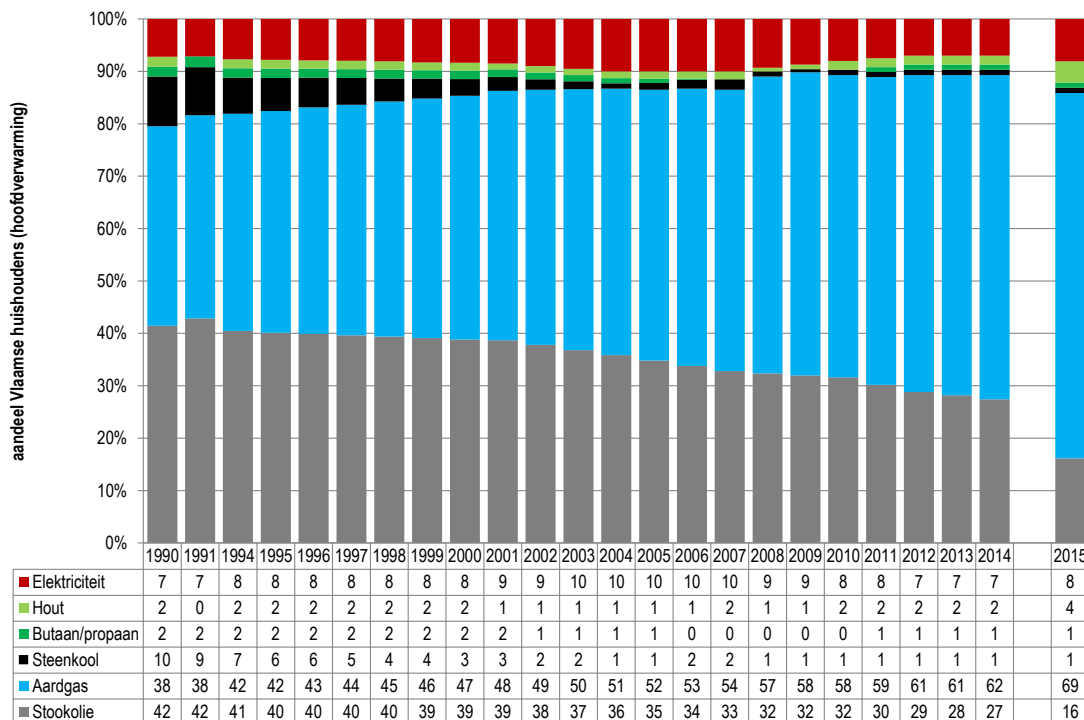
¹⁰⁴ Ruwe schatting op basis van EPC's gerapporteerd door VEA, geëxtrapolerd op basis van de leeftijd van het woningenpark, met een onderscheid naar appartementen en eengezinswoningen. Er bestaat geen globaal opvolgsysteem voor het gebouwenpark.

Gebruikte energiebron en relatie met energiekosten

Figuur 60: Verwarmingskosten verschillen sterk naar gelang de gebruikte energiebron/drager¹⁰⁵

Figuur 61: Steeds minder huishoudens verwarmen op stookolie of steenkool¹⁰⁶

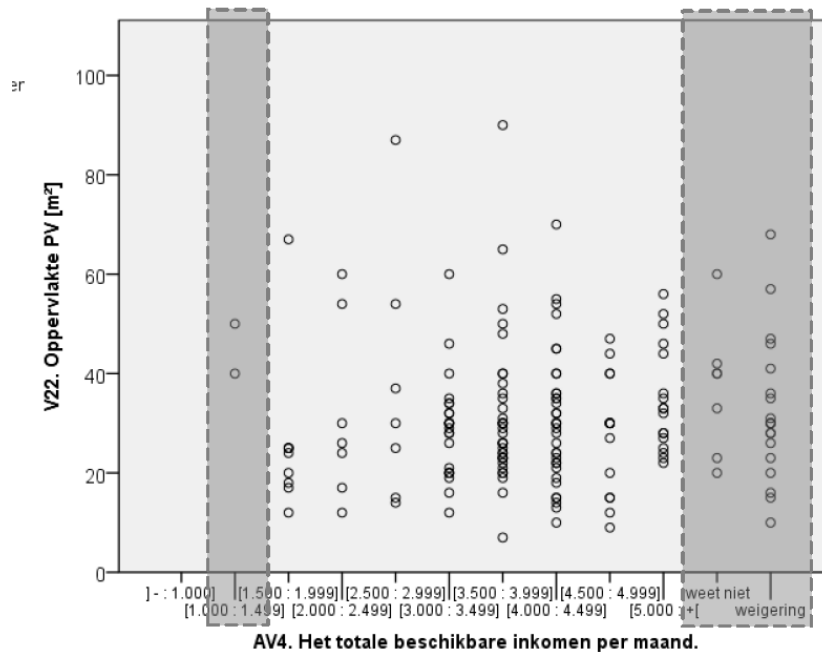
¹⁰⁵ Diverse bronnen, VREG, CREG, www.energiesparen.Be, <http://www.golantec.be/>

¹⁰⁶ VITO, Energiebalans 1990-2014. http://emis.vito.be/sites/emis.vito.be/files/pages/1125/2016/Energiebalans_Vlaanderen_1990-2014.pdf. Voor 2015: cijfers VEA-enquête: <http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/beleid/REGenquete2015.pdf>

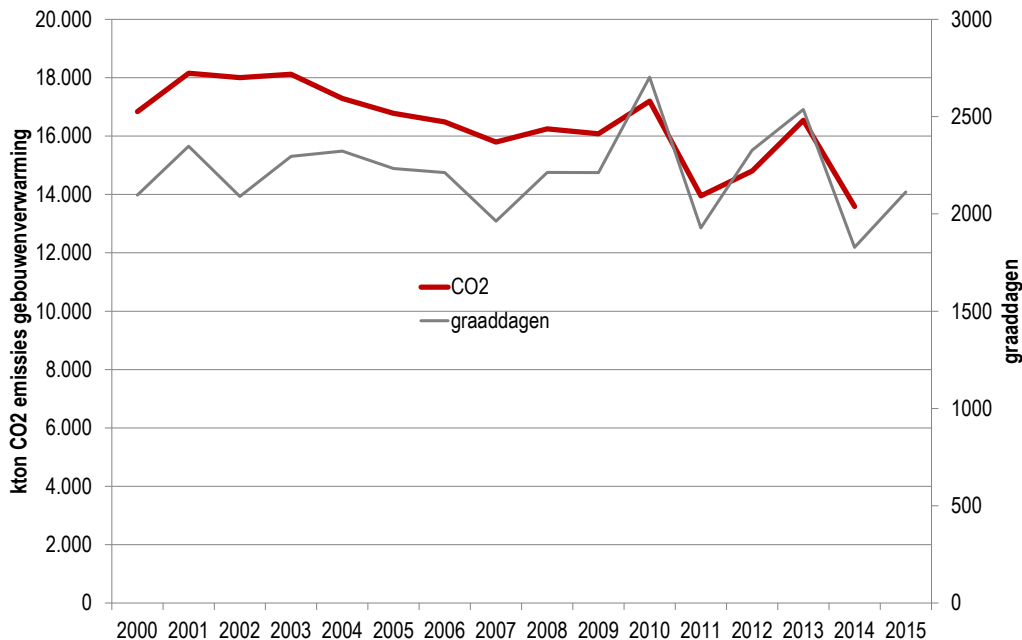
Figuur

r zonnepanelen¹⁰⁷

Energieverbruik

Figuur 63: De CO₂-emissies door het energiegebruik van gebouwen evolueren met het klimaat¹⁰⁸

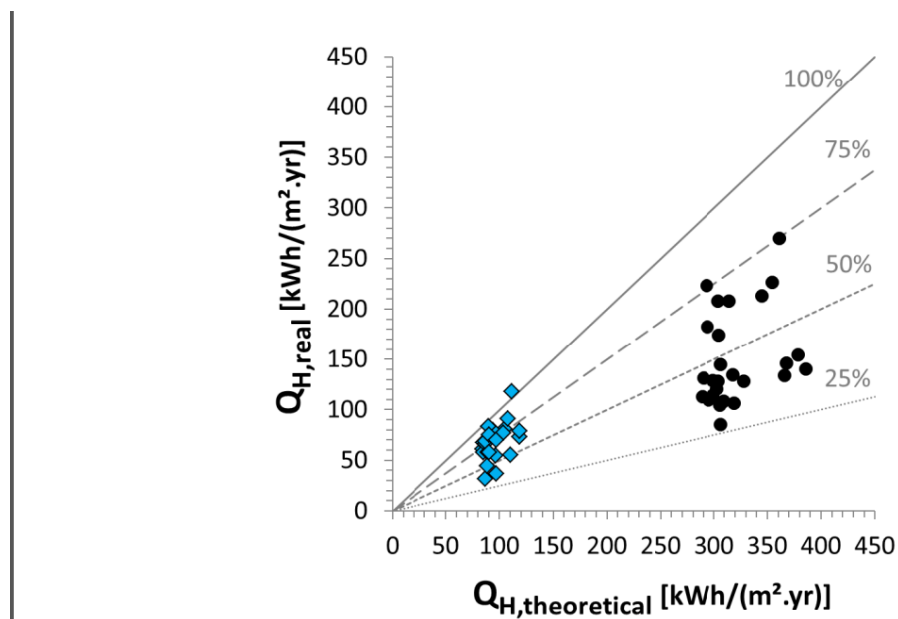
¹⁰⁷

<http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/doc/Onderzoek%20berekend%20versus%20werkelijk%20energieverbruik%20nieuwbouw.pdf>

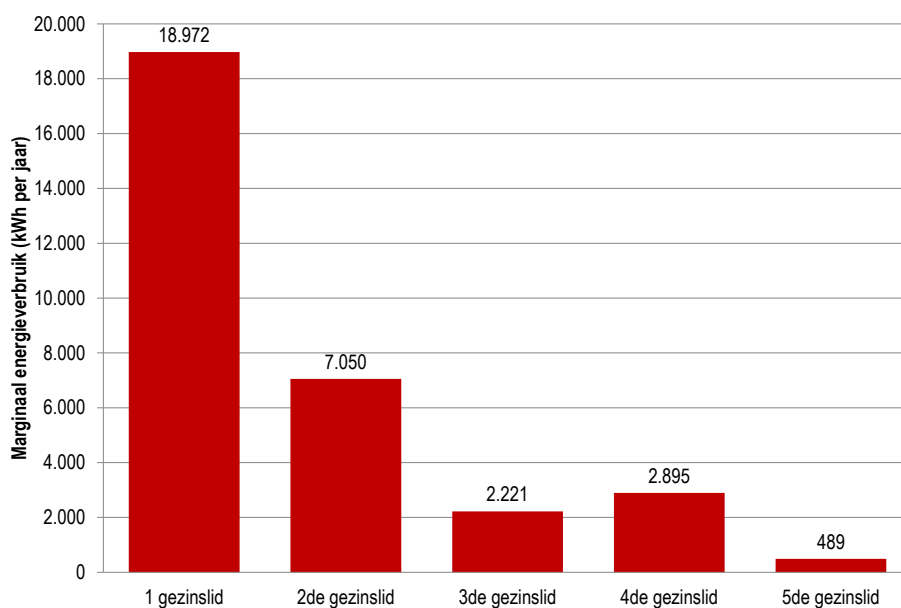
¹⁰⁸

VMM, lozingen in de lucht en <http://www.aardgas.be/nl/particulier/graaddagen>

Figuur 64: Reëel verbruik kan sterk variëren en afwijken van berekende waarden¹⁰⁹

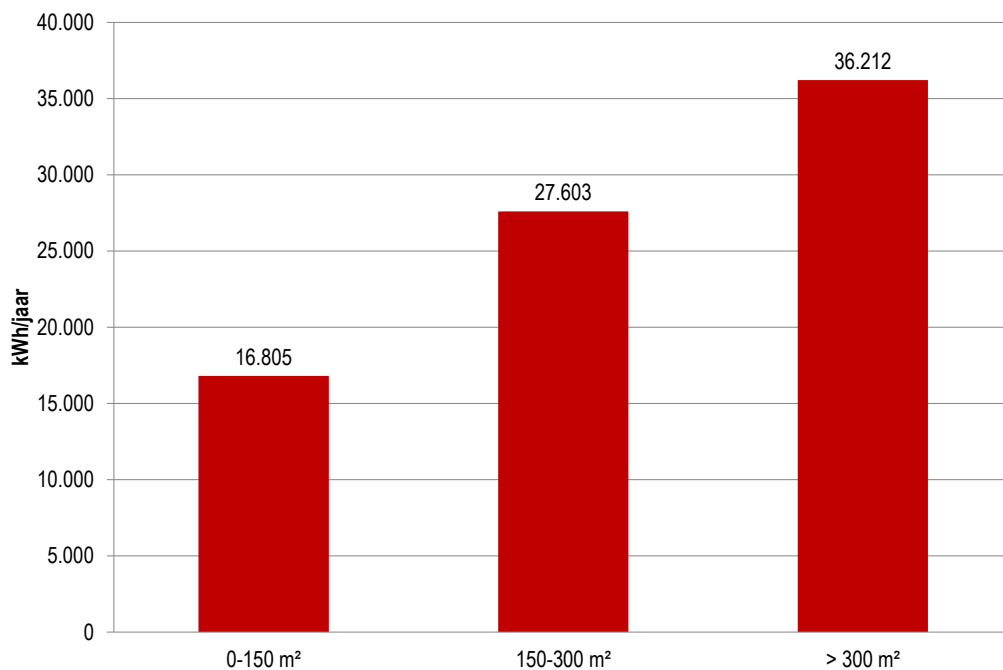
Figuur 65: Het energieverbruik van alleenstaanden is relatief hoog¹¹⁰

¹⁰⁹ Delghust, http://document.environnement.brussels/opac_css/elecfile/Eindwerk_2016_ruimteverwarmingWoningen

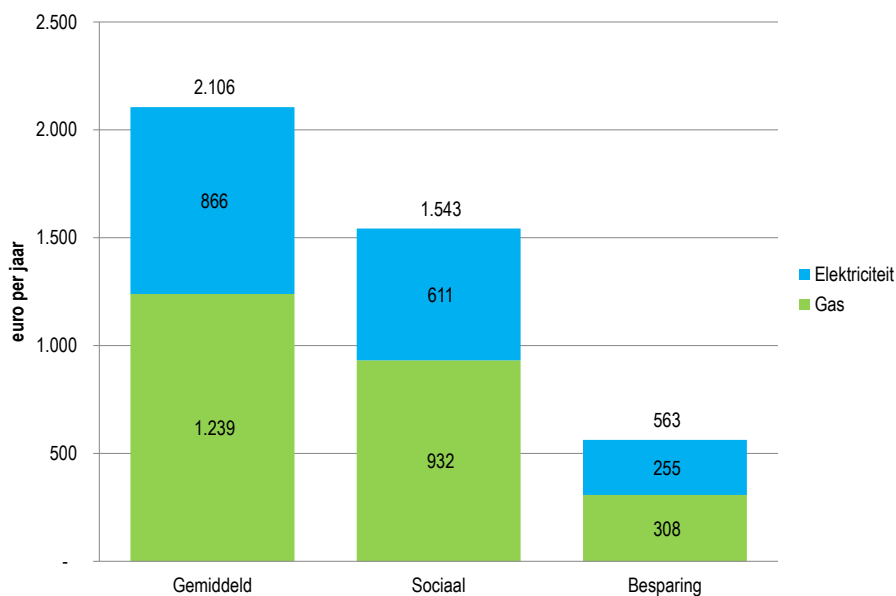
¹¹⁰ Energy Consumption Survey for Belgian households VITO: K. Jespers, e.a..

Figuur 66: Het energieverbruik is groter in grote woningen¹¹¹

Besparingsmogelijkheden

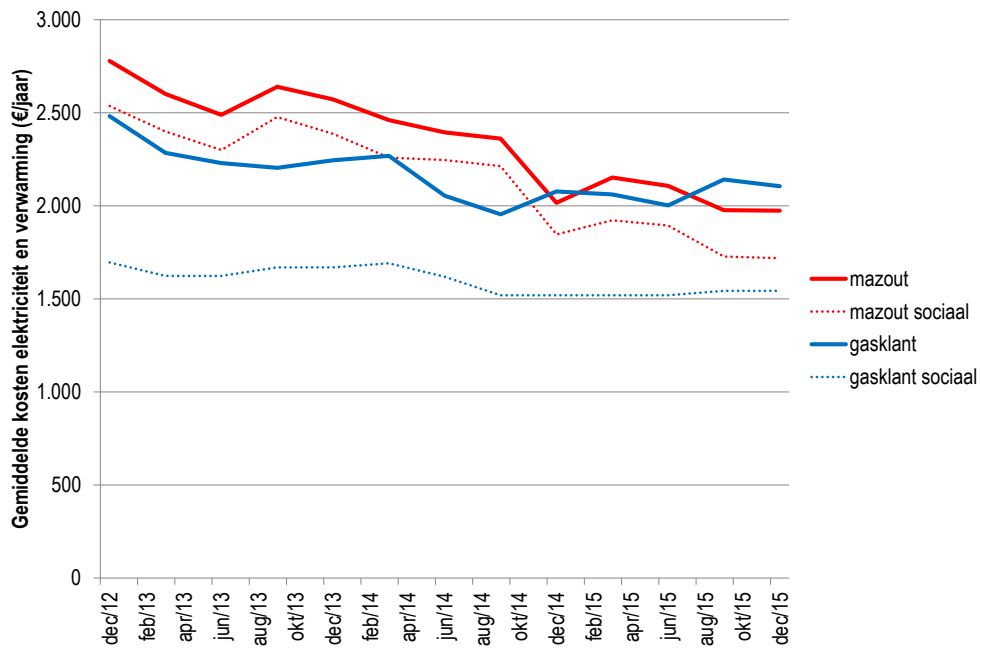
Figuur 67: Klanten met sociaal maximumtarief besparen 563 euro per jaar¹¹²

¹¹¹ http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/doc/Eurostatenquete_onderzoeksrapport.docx
Consumption Survey for Belgian households VITO: K. Jaspers, e.a.. naar oppervlakte. w

¹¹² Op basis van CREG, boordtabellen; data voor december 2015.

Figuur 68: Evolutie energiekosten (elektriciteit en verwarming) voor sociale klanten versus gewone klanten¹¹³

¹¹³ Op basis van CREG, boordtabellen; data voor december 2015. Zonder korting stookoliefonds

Bijlage D: Energiearmoedebeleid

Energiearmoedebeleid

Figuur 69: Waarde van de sociale maatregelen, voor Vlaamse verbruikers¹¹⁴

		mio euro		Bereik	Gem. per dossier	Aard	Voor wie	Opmerking
	FEDERAAL	108,2						
1.	maximumtarieven elektriciteit	56,4		221.228	255	Prijs ▼	Verbruiker	
2.	maximumtarieven gas	42,1		136.563	308	Prijs ▼	Verbruiker	
3.	verwarmingsfonds stookolie	9,7		49.000	198	Prijs ▼	Verbruiker	
	VLAAMS	98,2	100%					
1.	sociale openbare dienstverplichtingen	27,9	28%	80.295	336	Curatief	Systeemkost	Kosten voor netbeheerders – geen subsidie voor verbruiker
2.	lagere energieheffing voor sociale klanten	21,2	22%	282.997	75	Prijs ▼	Indirect voordeel verbruiker	gemiste inkomsten voor overheid
3.	REG Vlaams klimaatfonds (VKF) voor sociale huisvestingsmaatschappijen	17,6	18%	??		Verbruik ▼	SHM	7,8 sedert 2013 (eenmalig) niet uitgeput; + 16 mio extra ¹¹⁵
4.	REG bij sociale huisvesting	14,2	14%	??		Verbruik ▼	SHM	28,5 voorzien (eenmalig)
5.	premies, incl. verhoogde premies	6,0	6%	3.000	2.000	Verbruik ▼	Verbruiker	
6.	energiescans	4,0	4%	24.480	163	scans	Systeemkost verbruiker	
7.	ketelpremie	3,6	4%	1.388	2.594	Verbruik ▼	Verbruiker	
8.	programma's voor spouwmuur en beglazing	1,5	2%	1.000	1.500	Verbruik ▼	Verbruiker	
9.	sociale dakisolatieprojecten	1,2	1%	647	1.855	Verbruik ▼	Verbruiker	
10.	minimale levering aardgas	0,8	1%	3.281	244	Verbruik ▼	Verbruiker	
11.	korting toestellen	0,2	0%	1.683	119	Verbruik ▼	Verbruiker	
12.	Energielening	60 rente?		1073,16		Verbruik ▼	Verbruiker/fi n. instelling	Totaal geleend 60 mio
13.	belastingvermindering dakisolatie	53 (Tot).		aandeel sociaal?		Verbruik ▼	Verbruiker	Totaal 53 mio
14.	korting onroerende voorheffing	3 (tot)		aandeel sociaal?		Verbruik ▼	Verbruiker	Totaal 3 mio

¹¹⁴ Meest recente data. Federale maximumtarieven: berekend op basis van het verschil met gemiddelde tarieven, op basis van het aantal toegekende maximumtarieven. Verwarmingsfonds: [www.verwarmingsfonds](http://www.verwarmingsfonds.be) voor Vlaanderen 2014. Vlaamse REG-premies gefinancierd via nettatarieven en via begroting.

Lagere energieheffing: voor beschermde klanten en klanten met een budgetmeter en een stroombegrenzer (282.997 klanten) vermenigvuldigd met een besparing tov van een heffing van 100 euro (75 euro voordeel). Dit laatste is een onderschatting omdat een aantal van deze klanten mogelijk een hoger verbruik hebben dan 5 MWh en bijgevolg ook een groter voordeel ervaren. Er zijn echter geen data beschikbaar over de verbruiksprofielen van beschermde klanten of klanten met een budgetmeter of een stroombegrenzer.

Budget REG SHM: . Dakisolatieprojecten: <http://docs.vlaamsparlament.be/pfile?id=1121995>; projecten voor spouwmuurisolatie en beglazing (raming uit conceptnota).

Kosten sociale openbare dienstverplichtingen: cijfers voor 2010: <http://www.verwarmingsfonds.be/cms/upload/pdf/OB2015-11-16NL.pdf> voor plaatsing en opvolging.

¹¹⁵ aankondiging minister Bourgeois: 80 mio extra voor sociale woningen van 300 mio extra middelen

Acties in actieplan tov problemen energiearmoede¹¹⁶

Basisproblemen	Achterliggende problemen	Huidig instrumentarium	Actie in actieplan	Resterende hiaten
PREVENTIEF				
Onvoldoende beschikbaar inkomen				
- Inkomensverdeling - Woonuitgaven		- Diversen - Diversen, o.a. huursubsidie		
Andere uitgaven				- Telecomarmoede - Verzekeringsarmoede - Voedingsarmoede
Hoge energiefactuur				
Hoog energieverbruik	Onderbezette woning			Verhuizen naar gepaste woning
	Woning met slechte energieprestaties	Diversen		
	Nood aan technisch advies	EPC Gratis energiescans voor kwetsbare doelgroepen		
	Nood aan sensibilisering	Algemene en doelgroepcampagnes (print, site) Energieconsulenten 2014-2016 (gezinsbond, samenlevingsopbouw, komosie)		
	Nood aan financiële middelen, in het bijzonder bij kwetsbare groepen	- Energieleening, goedkoop 2% en 0% voor kwetsbare doelgroep 50% bonus op REG premies DNB's - Kortingsbon 150	Actie 24: uitbreiding sociale dakisolatieprojecten met programma's voor spouwmuurisolatie en beglazing voor kwetsbare groepen	

¹¹⁶ Indicatief bedoeld, niet exhaustief, noch in opsomming van problemen, noch in opsomming van maatregelen en hiaten.

Alle stekkers uit energiearmoede

Basisproblemen	Achterliggende problemen	Huidig instrumentarium	Actie in actieplan	Resterende hiaten
		euro energiezuinige koelkast/wasmachine • 800 € voor condensatietel • Lokale subsidies • Renovatiepremie (wonen)		
	Split incentive; weinig initiatief bij verhuurder	Sociale dakisolatiepremie 232€/m ² +begeleiding voor private huur		
	Energiegebruiksgedrag: moeilijk kunnen budgetteren • Budgetmeter worden soms te laat geplaatst	Budgetmeter en stroombegrenzer	9. onderzoek naar mogelijkheden inzake verbruiksmonitoring voor budgetmeterklanten en voorafbetalingsfunctionaliteit ook zonder budgetmeter en op verzoek van klant plaatsen van budgetmeter	
• Hoge energieprijzen	Leveranciersprijzen (gecontracteerde prijzen) • Marges leveranciers • Moeilijke vergelijkbaarheid • Misleidende deur aan deur verkoop	Consumentenakkoord (fed) V-test	2. opvolging Belgisch Platform tegen energiearmoede inzake vereenvoudiging factuur (consumentenakkoord) 3. opvolging nieuw consumentenakkoord federaal, met federale ombudsman energie: o.a. inzake slapende energiecontracten en communicatie 6. afspraken met FEBEG ivm gegevensuitwisseling over malafide verkopers	Begeleiding bij switch
	Weigering/ontmoediging door leveranciers van kwetsbare klanten • Waarborgen •		5. ev. Vlaamse regeling als niet in consumentenakkoord of VREG-oproep	
	Toeslagen door overheid op energieprijzen: heffingen, bijdragen groene stroom en WKK, bijdragen, ...		19. armoedetoets bij nieuwe regelgeving met impact op factuur (door VEA)	
	Aardgasfactuur		16. sensibilisering over minimale	

Alle stekkers uit energiearmoede

Basisproblemen	Achterliggende problemen	Huidig instrumentarium	Actie in actieplan	Resterende hiaten
			levering (cf. infra)	
CURATIEF bij betalingsproblemen en schuldopbouw		diversen		
Afbetalingsplannen	Onhaalbare afbetaalplannen: • 40% niet-naleving • Niet naleving code van goede praktijk • Grote verschillen tussen leveranciers		1. Ev. goede praktijk betaalplannen opleggen aan leveranciers	
	Incassobureaus		4. Ev. regulering van incassobureaus	
Opzegging klanten (drop zodat bij DNB)		Diversen	14. onderzoek naar éénmalige energiescan bij opzeg wegens wanbetaling	
Verbod tot afsluiten in winter	• Afbouw schulden in winter	Verbod tot afsluiten dec-feb (verlengbaar)		
Minimale levering	• Facultatieve tegemoetkoming, niet over heel Vlaanderen uniform • Lage uptake tegemoetkoming (3.281; 10% van budgetmeterklanten, voor in totaal 819.483 €) weinig bekend • Administratief zwaar • Niet van toepassing bij collectieve verwarming	Minimale levering aardgas via aardgasbudgetmeter 60% tegemoetkoming door OCMW's, waarvan 70% gefinancierd via DNB	7. reguleren dat minimale levering gas is van nov tot maart (los van verbod op afsluiting) 16. sensibilisering van OCMW's en doelgroep over maatregel 17: bij federaal niveau aandringen op regulerend kader voor collectieve verwarming (en/of verrekening sociale maximumprijzen)	
Budgetmeter en stroombegrenzer	• Zelfafsluiting bij naakte budgetmeter (uitgeschakelde stroombegrenzer als schulden niet wil vereffenen) (25% van klanten met budgetmeter) • Ingewikkeld	• Regeling inzake uitshakeling stroombegrenzer • Proefprojecten slimme meter als budgetmeter en voor schuldafbouw	10. ononderbroken beschikbaarheid van 10A-functie in regelgeving opnemen 11. verbod invoeren om autonome stroombegrenzer te plaatsen (zonder budgetmeter) Mogelijke algemene invoer van slimme meter 12: onderzoek naar optimalisatie van schuldafbouwsysteem bij	• Onderzoek naar meerkosten van budgetmeterfunctie bij uitrol slimme meters

Alle stekkers uit energiearmoede

Basisproblemen	Achterliggende problemen	Huidig instrumentarium	Actie in actieplan	Resterende hiaten
	schuldafbouwsysteem bij budgetmeters		budgetmeters, met DNB's en armoede-organisaties	
	Informatiedoorstroming en snellere actie door OCMW om schuldopbouw te voorkomen		13. DNB's bezorgen OCMW lijsten van wegens wanbetaling gedropte klanten, zodat vroeger actie mogelijk is (bv. energiesnoeiërs, wooninfpunten, woon-, water-, energieloketten)	
GOVERNANCE				
Organisatie	Spreiding over verschillende instanties (stookoliefonds, federaal energiefonds, ...)		8. Onderzoek naar 1 fonds, met toekenning door OCMW na sociaal onderzoek, samen met federaal niveau	
Informatie en communicatie			11. • uitbouw lokale laagdrempelige wooninfpunten, woon-, water- en energieloketten, energiehuizen • outreachend opsporen en aanspreken doelgroep • afstemming en samenwerking lokale partners (OCMW, gemeentelijke diensten, Lokale Entiteit, energiesnoeiërs, SHM, armoedeorganisaties, CAW <i>ivm energie</i>) • informatiewebsite via één website • communicatie over ev. nieuw consumentenakkoord • update VEA-brochure sociale maatregelen 15. overleg met DNB's, VVSG, armoedeverenigingen en andere over communicatieplan	

Alle stekkers uit energiearmoede

Basisproblemen	Achterliggende problemen	Huidig instrumentarium	Actie in actieplan	Resterende hiaten
			16. communicatie over minimale levering gas naar sensibilliteit (cf. supra)	
Overleg	• Overleg tussen overheid en sector op een laag pitje • Niet iedereen wordt betrokken	Wergroep Energie en armoede (bij Eandis) sinds 2010 (CAW's, OCMW's, VEA, VREG, VVSG, Samenlevingsopbouw, steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting)	18: afspraken met Eandis tot uitbreiding werkgroep en min. 2 vergaderingen per jaar	Wergroep Energiearmoede in het kader van het Energiepact met bredere scope dan curatief